

Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för naturresurser och lantbruksvetenskap
Institutionen för ekonomi

Vilka faktorer påverkar ett mjölkföretags tillväxt?

- en jämförelse mellan Sverige och Danmark

What factors affects a dairy farms growth?

- a comparison between Sweden and Denmark

Claes Krokeus

Dan M Sandberg

**Vilka faktorer påverkar ett mjölkföretags tillväxt?
- en jämförelse mellan Sverige och Danmark**

What factors affect a dairy farms growth?
- a comparison between Sweden and Denmark

*Claes Krokeus
Dan M Sandberg*

Handledare: Forskare Helena Hansson, Sveriges lantbruksuniversitet, SLU,
Institutionen för ekonomi

Examinator: Professor Hans Andersson, Sveriges lantbruksuniversitet, SLU,
Institutionen för ekonomi

Omfattning: 30 hp

Nivå och fördjupning: Avancerad D

Kurstitel: Examensarbete i företagsekonomi

Kurskod: EX0539

Program/utbildning: Agronomprogrammet, ekonomisk inriktning

Utgivningsort: Uppsala

Utgivningsår: 2010

Serienamn: Examensarbete

Nr: 586

ISSN 1401-4084

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Mjölkproduktion, företagsledning, konkurrens, stordriftsfördelar, utveckling,
avveckling

Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för naturresurser och lantbruksvetenskap
Institutionen för ekonomi

Tillkännagivanden

Vi vill börja med att tacka vår handledare Helena Hansson som är forskare på institutionen för ekonomi vid SLU för allt stöd och alla de råd vi fått under arbetets gång. Hennes positiva attityd, behjälplighet och höga förväntningar har hjälpt och sporrat oss att göra ett bra arbete.

På LRF konsult vill vi tacka Lars Göran Svensson som hjälpte oss formulera studiens ämne, Stefan Nypelius som var vår kontaktperson under inledningen av arbetet, Lis Eriksson för att hon tog sig tid att hjälpa oss med översättningen av enkäten och sist men inte minst vill vi tacka Bodil Apell för all den tid hon lagt på det praktiska arbetet med enkätutskicken.

Vidare vill vi tacka Anna Grundlund Movin som är veterinär i Danmark för att hon tog sig tid att korrekturläsa det översatta materialet. Vi vill också tacka de mjölkföretagare som vi kontaktade för att testa frågeformuläret och självklart riktar vi ett stort tack till alla de mjölkföretagare som tagit sig tid att fylla i vår undersökning.

Vi vill också tacka våra föräldrar och vänner som stött och hjälpt oss under detta arbete. Era kommentarer och synpunkter har varit till stor nytta under arbetets gång.

Slutligen vill vi tacka LRF Konsult, Stiftelserna Carl-Fredrik von Horns fond och E H Hügoths för bidrag till studiens finansiering.

Uppsala, mars 2010

Claes Krokeus

Dan M Sandberg

Sammanfattning

Mjolkbranschen har länge varit pressad och denna situation förvärrades under våren och sommaren 2009, när lönsamheten sjönk till historiskt låga nivåer. Sänkta avräkningspriser och relativt höga priser på insatsvaror gjorde att svenska mjölkföretagare fick stora likviditetsbekymmer och lönsamhetsproblem. Under lång tid har Danmark angivits som ett föregångsland för den agrara utvecklingen med en långt gången strukturrationalisering och utvecklingsbenägna lantbrukare. Under 2009 har det dock visat sig att de danska mjölkföretagarna, som generellt sett är högt belånade, har svårt att upprätthålla lönsamheten. När markvärdena sjunker ökar andelen tekniskt insolventa lantbruksföretag drastiskt. Mot bakgrund av denna rådande situation belyser denna studie skillnader mellan Danmark och Sverige med förhoppningen att ta lärdom av varandra.

Studien syftar till att finna *de huvudsakliga faktorer som påverkar svenska och danska mjölkföretagares beslutsfattande kring företagets utveckling och därigenom leder till skillnader i utvecklingstakt länderna emellan*. Studien har en explorativ ansats, vilket innebär att studien söker brett, och fokus ligger på att identifiera de områden, där skillnader föreligger. Den explorativa ansatsen och de geografiska avstånden bidrog till valet av en kvantitativ undersökning, i form av postenkät.

Med fyra hypoteser har flera aspekter av syftet testats, och resultatet av studien visar att två kunde förkastas. Dessa var hypoteserna kring att danska mjölkföretagare upplever ett gynnsammare företagsklimat samt att de har fler företagsinriktade drivkrafter och egenskaper. Hypoteserna att danska mjölkföretagare upplever fler styrkor i sina företag och att danska mjölkföretagare är mer aktiva i sin roll som företagsledare stöds av empirin, då det på flera punkter fanns signifikanta skillnader. Studien visar att danska mjölkföretagare har en högre utvecklingsvilja på grund av *personlig karaktäristika, gårdsförutsättningar, intresse, tilltro* och användning av *företagsstyrning*. Det som starkast påverkar både de svenska och danska mjölkföretagarna i beslutet att avveckla sin produktion, är avsaknaden av en efterträdare som vill driva mjölkproduktionen vidare. De svenska mjölkföretagare som planerar att fortsätta eller utveckla sina mjölkföretag känner sig mest hindrade av svårigheten att finna ytterligare mark samtidigt som de danska mjölkföretagarna, som planerar att fortsätta eller utveckla anser att lagar och regler är mest hindrande.

Då studiens resultat analyseras landsvis finns en viss grad av förenkling, och det är tänkbart att det finns förhållandevis stora grupper av mjölkföretagare, som är mer eller mindre effektiva, har en större eller mindre framtidstro och så vidare i respektive land. Detta innebär att resultatets förklaringsvärde varierar mellan varje enskild mjölkföretagare.

Det genomförs också en analys med de mjölkföretagare som uppger att de har över 100 årskor. I denna dataanalys analyseras endast skillnader i medelvärden utan att genomgå statistiska test, detta då endast 14 % av de svenska respondenterna har över 100 årskor. Resultatet visar att det inte längre går att se några skillnader i utbildningsnivå mellan grupperna, att de svenska mjölkföretagarna är yngre, har liknande driftsenheter men fortfarande har en mindre positiv syn på sitt företagande. Vidare har de inte lika stort intresse för mjölkproduktionen och använder heller inte företagsstyrning lika aktivt som de danska mjölkföretagarna med en besättning över 100 kor.

Nyckelord: Mjolkproduktion, företagsledning, konkurrens, stordriftsfördelar, utveckling, avveckling

Summary

Dairy farms have during a long time been under pressure and this situation was aggravated during the spring and summer of 2009, when profitability declined to historically low levels. Lower milk price and relatively high input prices have caused Swedish dairy farms great liquidity concerns and profitability problems. For a long time, Denmark has been identified as a leading country for the agrarian development with a leading structural rationalization and willingness to grow. In 2009, it was shown that the Danish agriculture, which is generally more leveraged, has difficulties in maintaining profitability and when market price of land started to fall, the proportion of technically insolvent agricultural enterprises rose dramatically. In light of this prevailing situation, this study highlights differences between Denmark and Sweden with the hope to learn from each other.

The study aims to identify *the main factors influencing the Swedish and Danish dairy farmers decision making about their farm development and thereby contributes to the different rates of development between the countries*. The study has adapted an exploratory approach, which means that the study seeks broad, and focuses on identifying the areas where differences exist. The explorative approach and geographical distance contributed to the choice of a quantitative survey, in form of a mail questionnaire.

With four hypotheses, several aspects of the purpose are tested and the results of the study show that two could be rejected. These were the hypotheses that the Danish dairy farms experienced a more favorable business environment and that they have more business-oriented motivations and values. The hypotheses concerning Danish dairy farmers experiencing more strength in their farms and that Danish dairy farmers are more active in their role as managers are supported by empirical evidence, where there were significant differences on several points. Dairy farms in both countries have similar motivations and values in their business, but the Danish dairy farmers have a higher drive to continue developing because of their personal characteristics, farm conditions, interest, business confidence and use of strategic management.

The strongest reason for Swedish and Danish dairy farmers deciding to phase out their production is the lack of successors. The Swedish dairy farmers who plan to develop their business feel hindered by the difficulty of finding additional land, while the Danish dairy farmers planning to develop their business feel that laws and rules are the strongest hindrance.

Since the survey results are analyzed country by country it has a large degree of generalization and it is likely that there are relatively large groups of dairy farms who are more or less effective, have a greater or lesser confidence, and so on in each country. This means that the result's explanatory power varies between individual dairy farms.

An analysis of the dairy farms, which have more than 100 cows, was also carried out. This analysis was based on the difference in mean values without going through statistical tests, because only 14% of Swedish respondents had over 100 cows. The result shows that it is no longer any differences in educational level between the groups, the Swedish dairy farmers are younger, have similar farm size, but still has a less positive view of their business, not as much interest in the production and are not as active in their use of strategic management compared to the Danish farmers with a head size over 100 cows.

Key terms: Milk production, management, competition, economy of scale, development, liquidation

Förkortningar

(A)	Avveckla inom fem år
AMS	Automatiskt mjölkningssystem
DEA	Data envelopment analysis
DKK	Danska kronor
ECM	Energy-corrected milk
(F/U)	Fortsätta/utveckla inom fem år
Ha	Hektar
SCB	Statistiska centralbyrån
SEK	Svenska kronor
SLU	Sveriges lantbruksuniversitet
IFCN	International Farm Comparison Network

Innehållsförteckning

1 INTRODUKTION	1
1.1 PROBLEMLÅGGRUND	2
1.2 PROBLEMLÅGGRUNDING OCH SYFTE	2
1.3 MÅL	3
1.4 DISPOSITION	3
2 BAKGRUND	4
2.1 UTVECKLING I EU	4
2.2 UTVECKLING I SVERIGE	4
2.3 UTVECKLING I DANMARK	5
2.4 JÄMFÖRELSE MELLAN SVERIGE OCH DANMARK	6
3 LITTERATUR	8
3.1 TIDIGARE STUDIER	8
3.2 TEORI	13
3.2.1 Företagets omvärld	13
3.2.2 Företagsledning inom lantbruksföretag	14
3.2.3 Strategiskt beslutsfattande	15
3.2.4 Riskhantering	16
3.2.5 Tillväxtvilja och målsättning	17
3.2.6 Tillväxthinder	18
3.2.7 Lantbruksföretagets livscykel	19
3.2.8 Syntes	20
3.2.9 Hypoteser	21
4 METOD	22
4.1 STUDIENS METODIK	22
4.1.1 Val av metod	22
4.1.2 Val av analysmetod	23
4.2 AVGRÄNSNINGAR	23
4.3 ENKÄTENS UTFORMNING	23
4.3.1 Frågornas syfte	24
4.3.2 Felkällor i enkätundersökningen	25
5 RESULTAT AV EMPIRISK STUDIE	27
5.1 OMVÄRLDEN	27
5.2 FÖRETAGET	28
5.3 LANTBRUKAREN	33
5.4 RESULTAT AV URVAL MED STÖRRE BESÄTTNINGAR	37
6 ANALYS OCH DISKUSSION	41
6.1 OMVÄRLDEN	41
6.1.1 Domän/Närmiljö	41
6.1.2 Nationell och internationell miljö	42
6.1.3 Hypotes Omvärld	43
6.2 FÖRETAGET	43
6.2.1 Ekonomi	43
6.2.2 Personal	44
6.2.3 Produktion	45
6.2.4 Styrning	47
6.2.5 Hypotes företaget	47
6.3 LANTBRUKAREN	47
6.3.1 Individen	48
6.3.2 Hypotes Individ	50
6.3.3 Företagsledaren	50
6.3.4 Hypotes Företagsledare	52

6.4 ANALYS AV STÖRRE BESÄTTNINGAR	52
7 SLUTSATSER.....	55
7.1 FRAMTIDA STUDIER	56
7.2 STUDIENS BIDRAG	56
EPILOG	57
REFERENSER.....	58
<i>Litteratur och publikationer</i>	58
<i>Internet</i>	60
<i>Personliga meddelanden</i>	61
BILAGA 1: FRÅGEFORMULÄR SVERIGE	62
BILAGA 2: FÖLJEBREV SVERIGE.....	69
BILAGA 3: FÖLJEBREV LRF SVERIGE.....	70
BILAGA 4: FÖRSTA PÅMINNELSEN SVERIGE	71
BILAGA 5: ANDRA PÅMINNELSEN SVERIGE.....	72
BILAGA 6: KOMMENTARER SVERIGE	73
BILAGA 7: FRÅGEFORMULÄR DANMARK.....	76
BILAGA 8: FÖLJEBREV DANMARK	83
BILAGA 9: FÖLJEBREV LRF DANMARK.....	84
BILAGA 10: FÖRSTA PÅMINNELSEN DANMARK.....	85
BILAGA 11: ANDRA PÅMINNELSEN DANMARK.....	86
BILAGA 12: KOMMENTARER DANMARK	87
BILAGA 13 MEDELVÄRDEN JÄMFÖRELSE STÖRRE GÅRDAR	89

1 Introduktion

Världsmarknadspriset för de flesta jordbruksprodukter har under de senaste åren fluktuerat kraftigt (Svensson, 2009). Mjölkspriset har följt samma mönster och steg till höga nivåer under slutet av 2007 och under 2008 för att sedan falla tillbaka till de nivåer som rådde innan uppgången under 2009. Den globala produktionsökningen av mjölkprodukter under 2008 uppskattas till ungefär 2,4 procent, vilket är en normal ökningstakt (Hjellström, 1, 2009). Prisnedgången kan således inte härledas till en utbudsökning, utan det är i större utsträckning förändringar i konsumtionsmönstret till följd av den ekonomiska avmattningen. Enligt en studie av International Farm Comparison Network (IFCN) var enbart 10 procent av världens mjölk lönsam att producera till de världsmarknadspriser som rådde under försommaren 2009. Detta har lett till, att den svenska mjölknäringens lönsamhet och dess framtid har diskuterats mer än någonsin under den senaste tiden.

Svenska mjölkföretagare har länge varit pressade, men under våren och sommaren 2009 sjönk lönsamheten till historiskt låga nivåer (Rosenberg, 2009). Sänkta avräkningspriser och relativt höga priser på insatsvaror gör att svenska mjölkbönder har fått stora likviditetsbekymmer. Dessutom ser inte heller trenden med minskad mjölkinvägning och sjunkande antal besättningar ut att förändras (www, Svensk mjölk 1 & 2, 2009).

Under lång tid har Danmark ansetts som ett föregångsland för den agrara utvecklingen med en långt gången strukturrationalisering och utvecklingsbenägna lantbrukare. Under 2009 har det dock visat sig, att det danska lantbruksföretagen som generellt sett är högt belånade har svårt att upprätthålla lönsamheten och när markvärdena nu sjunker ökar andelen tekniskt insolventa lantbruksföretag drastiskt (www, jordbruksaktuellt, 2009). Den situationen som rådde under sommar 2009 kan också beskrivas med följande citat.

”Dansk kvægbrug er midt i en af de alvorligste kriser nogensinde. Finanskrisen og den efterfølgende globale økonomiske krise har ramt erhvervet meget hårdt.”
(Friis Pedersen, 1, 2009)

”De svenska mjölkföretagen har under de senaste månaderna haft den sämsta lönsamheten i modern tid. Det har inneburit stora påfrestningar för företagen med en ansträngd likviditet.”
(Hjellström, 2, 2009).

1.1 Problembakgrund

Danska mjölkföretagare ligger långt före svenska mjölkföretagare gällande genomsnittlig besättningsstorlek, detta trots att strukturomvandlingen inom svensk mjölkproduktion går snabbare än strukturomvandling inom annan svensk lantbruksnäring (www, sjv, 2009). Sett till genomsnittligt antal kor så befinner sig Sverige i dagsläget på en nivå som Danmark befann sig på för tio år sedan (www, lantbruksinfo 1, 2009, www, Svensk mjölk 3, 2009). I Danmark minskar inte mjölkinvägning utan tvärtom är det hård konkurrens om mjölkkvoter för att kunna öka sin produktion (www, lantbruksinfo 2, 2009). Detta samtidigt som Sverige under 2009 inte utnyttjar mer än drygt 85 procent av den tilldelade kvoten. En direkt effekt av en minskad mjölkinvägning är att svenska mejerier får problem med råvarutillförseln, vilket påverkar avräkningspriset till kvarvarande mjölkföretagare. Det kan också innebära, att den inhemska produktionen inte täcker den nationella efterfrågan och att importen således måste ökas för att fylla gapet, något som ökar mängden transporter och som därför inte är önskvärt ur miljösynpunkt.

I ett andra steg, om lantbrukaren avvecklar och inte väljer att utveckla någon annan verksamhetsgren slår det mot sysselsättningen på landsbygden och vidare i hela värdekedjan. I landsbygdsprogrammet framgår att det för att behålla en levande landsbygd krävs att det finns tillgång på arbetstillfällen, möjlighet till ett bra familjeliv samt god samhällsservice (www, regeringskansliet, 2009). Om mjölkföretag läggs ned utan att någon alternativ verksamhet uppkommer får det även miljömässiga konsekvenser på det öppna landskapet och det är en utveckling som står i direkt motsats till den önskvärda utvecklingen av landsbygden. De nationella prioriteringarna för det svenska landsbygdsprogrammet trycker på ”ett tydligt fokus på konkreta åtgärder som främjar företagande, tillväxt och sysselsättning på landsbygden och som stärker lantbrukets och andra landsbygdsföretags konkurrensförmåga, ekonomiska bärkraft och bidrag till omställningen till ett hållbart samhälle och naturresursutnyttjande” (www, regeringskansliet, 2009). För att klara konkurrensen utifrån krävs att svensk mjölkproduktion effektiviserar i minst samma takt som övriga länder eller branscher (www, sjv, 2009). Svårigheterna för den svenska mjölkproduktionen visar att det inte bara finns en konkurrens mellan länder och branscher utan också en inhemsk konkurrens mellan mjölkföretagare i Sverige då de som har lönsammast produktion kan fortsätta producera i tider med dålig lönsamhet och därmed driva strukturrationaliseringen vidare. En annan svaghet för mjölkföretagarens konkurrenskraft är, att de har en förhållandevis konstant produktion, som är svår att anpassa till fluktuationer på marknaden.

1.2 Problemformulering och syfte

Förändring av ett mjölkföretags drift eller storlek innebär ofta stora och viktiga beslut där ofullkomligt värderad information kan leda till felaktiga beslut och få kostsamma konsekvenser. Inför en förändring påverkas ett mjölkföretag av en mängd olika faktorer. Studien syftar till att finna *de huvudsakliga faktorer som påverkar svenska och danska mjölkföretagares beslutsfattande kring företagets utveckling och därigenom leder till skillnader i utvecklingstakt länderna emellan.*

Genom att utreda svenska och danska mjölkföretagares syn på omvärlden, mål med företaget, företags resurser och nyttjandet av dessa samt lantbrukares företagsledaregenskaper och individuella drivkrafter. Detta för att utröna och tolka skillnader i tillväxt, tillväxtvilja och tillväxthinder och därigenom förklara, vad som bidrar till skillnaden i utvecklingstakt mellan

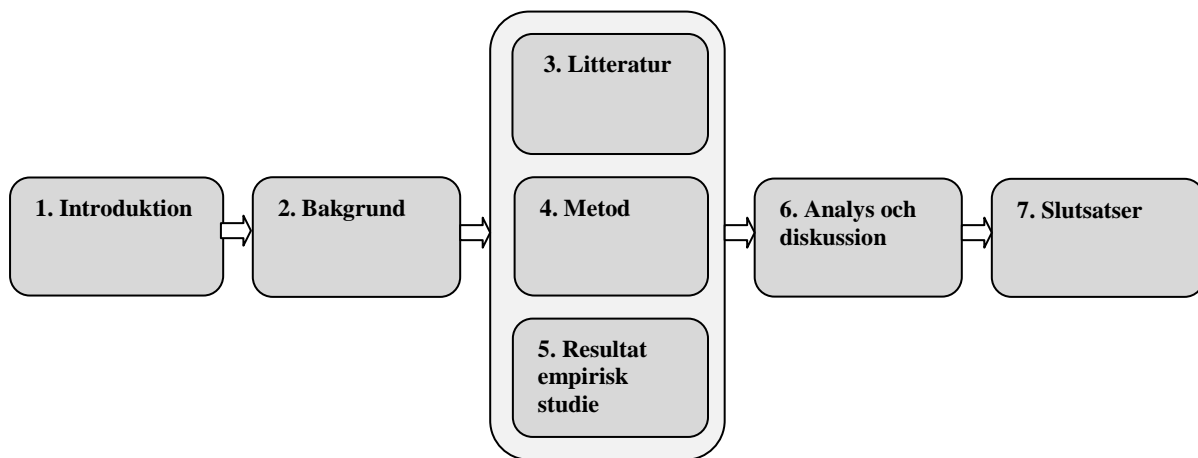
Sverige och Danmark. Studien är den första av sitt slag, där jämförelser gällande förutsättningar för mjölkproduktionen görs mellan två nordiska länder och därför har uppsatsen en explorativ ansats. Vilket innebär att studien kommer söka brett, och fokus ligger på att identifiera områden där skillnader föreligger.

1.3 Mål

Studiens mål är att bidra till ökad kunskap och förståelse för den storleksutveckling som skett inom Sverige och Danmark och därigenom kunna anpassa rådgivningen. Resultatet kan bidra till att upprätthålla svenska mjölkföretagares konkurrenskraft och därmed bland annat medverka till att uppfylla svenska landsbygdsprogrammets mål.

1.4 Disposition

Uppsatsen består av sju delar och dess utformning illustreras i figur 1. Efter detta kapitel fortsätter kapitel två med en mer ingående bakgrund till frågeställningen. I kapitel tre ges en genomgång av tidigare studier, som är relevanta för uppsatsens ämne samt en litteraturgenomgång, vilken projektet utgår ifrån. I Kapitel fyra presenteras och förklaras projektets metodval och enkätundersökningens utformning. Här ges även en förklaring kring val av frågor och tänkbara felkällor. I kapitel fem redovisas resultatet av enkätundersökningen. I kapitel sex analyseras och diskuteras resultatet utifrån uppsatta teorier och tidigare studier. Resultatet leder fram till slutsatser som redovisas i kapitel sju.

Figur 1. Översikt av uppsatsens utformning

2 Bakgrund

I detta avsnitt presenteras hur EU:s jordbrukspolitik har utvecklats under de senaste två decennierna. Mjölknäringens utveckling i både Sverige och Danmark presenteras också för att ge en ökad förståelse samt se vilka skillnader som föreligger länderna emellan.

2.1 Utveckling i EU

Mjölken har varit en av de mest marknadsreglerade jordbruksprodukterna inom EU, förutom de vanliga regleringarna såsom importtullar, exportbidrag och interventionsköp har mjölk också varit belagt med produktionskvoter och det har funnits olika typer av avsättningsprogram för den EU interna marknaden (www, sjv, 2009). I början av 1990-talet påbörjades arbetet med en reform som syftade till att göra jordbrukspolitiken mer marknadsliberal. De första steg som togs var att skapa direktstöd för areal och djur för att kunna låta EU:s interventionspriser närma sig världsmarknadspriset. 1999 beslutades om en förnyad reform som fortsatte att sänka stödpriser och istället höja direktstöden ytterligare. De delar som specifikt handlade om mjölkprodukter hade dock långa övergångstider och skulle påbörjas först 2005/06, vilket innebar att 2003 års reform kom innan hela den tidigare reformen var genomförd. 2003 års reform var mycket omfattande och stora delar av direktstöden togs bort och ersattes med frikopplade stöd. Detta för att stödsystemet inte skulle vara avgörande för lantbruksföretagarens val av driftsinriktning. I 2003 års reform sänktes inte några interventionspriser, men då priset på framförallt smör och mjölkpulver fortfarande låg över världsmarknadspriset kvarstod beslutet från 1999. För att kompensera mjölkföretagarna infördes ett direktbidrag knutet till innehavet av mjölkkvoter som senare skulle frikopplas. I Sverige genomfördes denna frikoppling 2007 vilket innebar att en del av stödet betalas med underlag av antalet mjölkkvoter mjölkföretagaren hade den 31 mars 2007 och en del fördelas per region. Våren 2008 presenterade EU ytterligare ett förslag till reformering av jordbrukspolitiken, där den främsta förändringen för mjölkföretagarna var en successiv ökning av mjölkkvoterna för att dessa skall minska i värde fram till deras avskaffande 2015/2016.

2.2 Utveckling i Sverige

2000-talet har till stor del speglats av den jordbrukspolitiska avregleringen, under början av decenniet var priserna på mjölkprodukter pressade och EU tvingades tillämpa exportbidrag och interventionsuppköp av mejeriprodukter (www, sjv, 2009). Från slutet av 2003 föll priserna med cirka 10 procent fram till mars 2007 för att sedan gå upp ungefär 35 procent under hösten och vintern. Denna globala efterfrågeökning leddes av de ökade priserna på mjölkprodukter, framför allt mjölkpulver. Dock ledde ökade spannmålspriser under denna tid till högre kostnader på insatsvaror för mjölkföretagare. I Sverige liksom övriga världen är mjölkföretagare hårt drabbade av nedgången i produktpriset under 2009 (Hjellström, 2009). Till viss del kompenseras detta av lägre foderkostnader då även priset på insatsvaror sjunkit, men nyckeltalet mjölkintäkt minus foderkostnad låg ändå i mitten av 2009 på historiskt låga nivåer. Lönsamheten i mjölkproduktionen var sommaren 2009 den sämsta sedan Svensk Mjölk började sina mätningar.

Strukturrationaliseringen inom den svenska mjölksektorn har pågått länge och fortsätter oförändrat under 2009 (Holmström, 2009). I genomsnitt slutar sju procent av mjölkföretagen på årsbasis, vilket medför att cirka hälften av Sveriges mjölkgårdar försvinner under en

tioårsperiod. I maj 2009 fanns 6196 mjölkföretag i landet. Av de som slutar är en klar majoritet förhållandevis små mjölkföretag, nästan 60 procent levererade under 200 ton mjölk på årsbasis. Av de som avvecklade under 2008 hade 90 procent av mjölkföretagen en årlig leverans under 500 ton. Den genomsnittliga mjölkbesättningen i den officiella kokontrollen bestod 2008 av 58,2 mjölkkor som levererade 543 ton mjölk. Detta är en fördubbling av koantalet sedan 1990 och en ökning i levererad mjölk per gård med cirka två och en halv gång. Vid årsskiftet 2009/2010 var priserna på svenska kvoter 2 öre i region 1 och 5.5 öre i region 2. Prisnivån speglar att Sverige inte riskerar att producera över sin nationella kvot och därmed inte riskerar att få betala straffavgift för den mjölk som produceras över den egna kvoten (pers. med., Bengtsson, 2010).

Då Sverige är ett stort och varierande land finns det också regionala skillnader. Det fanns fyra län som ökade sin mjölkinvägning under de första 10 månaderna av 2009 (Holmström, 2009). Dessa var; Halland, Kalmar, Gotland och Västerbottens län. De län som minskade mest var Stockholm och Dalarnas län. I de län som kännetecknas av ökad mjölkinvägning finns också två av de län där besättningsstorleken är som störst. Halland och Kalmar är tillsammans med Västmanland och Skåne de län som i genomsnitt har över 70 kor per besättning. Lägst är besättningsstorleken i Gävleborgs län där genomsnittet är 41 kor, tätt följt av de nordligaste länen i landet där genomsnittlig besättningsstorlek är drygt 45 kor.

Prissättningen på den svenska åkermarken skiljer mycket från norr till söder men också beroende på vem som sammanställer statistiken. LRF Konsults statistik över genomförda försäljningar under 2009 visar att de svenska åkermarkspriserna har mer än fördubblats på fem år och riksgenomsnittet ligger nu på ungefär 81 400 kr per ha. Södra Skåne och delar av Östergötland är dyrast med ett medel över 160 000 kr per ha medan däremot norrland har ett medel kring 14 000 kr per ha (www, LRF konsult, 2010). SCB för också statistik över markpriser i Sverige, men i deras statistik ingår nästan alla överlåtelse vilket har till följd att många slätköp och andra överenskommelser vägs in, medelpriset för åkermark i Sverige är i denna statistik 48 600 kr per ha (www, statistiska centralbanken, 2010).

2.3 Utveckling i Danmark

Svängningarna i produktpriset i Danmark liknar de i Sverige och övriga EU. Den danska produktionen är mycket stor i förhållande till den nationella efterfrågan, 2/3 av produktionen avsätts utanför landets gränser (Kristen Pedersen Due et al 2009). Detta skapar ett kraftigt beroende av gynnsamma världsmarknadspriser och ett behov av att vara i framkant vad gäller produktivitet. Enbart 62 procent av danska mjölkföretagare lyckades att uppnå ett positivt driftresultat under 2008, jämfört med 88 procent under 2007 (Friis Pedersen, 2, 2009). Mjölkföretagarna hade en genomsnittlig skuldsättningsgrad på 62 procent av marknadsvärdet under 2008.

Strukturrationaliseringen inom dansk mjölksektor liknar i stort den i Sverige. De senaste 10 åren har antalet mjölkgårdar minskat från 12 000 till 4 970 (2008) stycken, en minskning med något över 8 procent per år (www, statistikbanken 1, 2009). Den genomsnittliga mjölkbesättningen har ökat från 35,8 djur 1990 till 126,3 för 2008, drygt tre och en halv gångers ökning. Produktionsökningen per ko har under samma tid varit ungefär 35 procent vilket medför att levererad mängd mjölk per gård ökat med drygt fyra och en halv gång. Det danska kvotpriset har under senare år varit mycket volatilt och rört sig från 4.64 DKK i slutet av 2007 till 0,51 DKK i början av 2009, priset har senare stigit igen och vid årsskiftet 09/10 var kvotpriset 1.59 DKK (www, Danish milk board, 2010).

Även i Danmark finns det en stor variation i vilka regioner som är de mjölkintensivaste. Södra och norra Jylland har de största genomsnittsbesättningarna, men det är på Fyn och västra Jylland som mjölkinvägningen ökar mest. Precis som i Sverige minskar också antalet djur kraftigt i regionen kring huvudstaden. Prisutvecklingen på den danska åkermarken har haft en kraftigare utveckling och nådde sin topp under andra kvartalet 2008 med ett medelpris över 270 000 DKK per ha. Variationerna i pris är inte lika stora som i Sverige utan priserna håller sig kring 200 000 -230 000 DKK per ha förutom Köpenhamnsregionen inklusive norra och östra själland. I denna statistik har hela gårdsvärdet delats med arealen vilket gör att även byggnadsvärden inkluderats, cirka 80 procent motsvarar åkermarksvärdet (www, statistikbanken, 2, 2010).

2.4 Jämförelse mellan Sverige och Danmark

Tabell 1 nedan sammanfattar de faktiska skillnader mellan Sverige och Danmark som tidigare genomgång visar. Ytterligare skillnader finns gällande vilka lagar och regler som gäller inom området kring djurskydd. Den största skillnaden, som kan observeras, är att de danska mjölkföretagarna inte har beteskrav för djur över sex månader (pers. med., Karlsson, 2010).

I Danmark är betesdrift ofta något som används som försäljningsargument då det betecknas som naturligare. Vad reglerna kring betesdrift kostar svenska mjölkföretagare är svårt att uppskatta, men de positiva hälsoeffekterna uppväger ofta betesdriftens extra kostnader förutsatt att det går att ha en rationell betesdrift på gården (pers. med., Oskarsson, 2010). Svensk mjölk driver inte linjen att det skulle finnas nackdelar som leder till lägre konkurrenskraft för svenska mjölkföretagare på grund av den svenska djurskyddslagstiftningen.

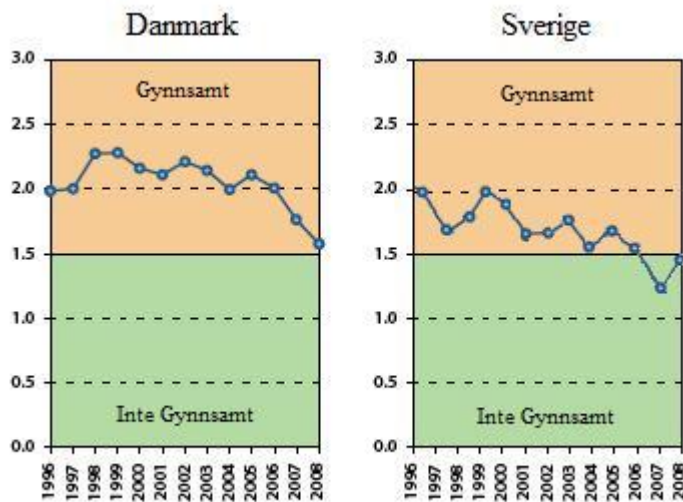
Tabell 1. Sammanställning av skillnaderna mellan Sverige och Danmark

(2008)	Sverige	Danmark
Antal kor	366 000	568 000
Antal gårdar	6625	4970
Genomsnittlig besättningsstorlek	58,2	126,2
Minskningstakt: mjölkgårdar per år (5 års medel)	6-7 %	8 %
Mjölkkvot	3, 420 miljoner ton	4, 613 miljoner ton
Kvotutnyttjande	86,5%	99,7%
Kvotpris	0,05-0,15 SEK	1,5 – 2 DKK
Åkermarkspris (hela landet)	72 111 SEK/ha	211 610 DKK/ha

(Källa: egen bearbetning)

Figur 2 visar förhållandet mellan mjölkpriset och foderkostnaden. Enligt IFCN är ett förhållande där mjölkpriset är en och en halv gång högre än foderpriset en brytpunkt mellan om förhållandena är gynnsamma eller inte. Detta är givetvis en förenklad bild som inte tar hänsyn till företagens olika kostnadsstrukturer, men det ger en antydning om vilka förutsättningar som finns för lönsam mjölkproduktion. Skillnaden i kostnadsstruktur kan bero på lönenivåer mellan länderna, likväl som markpriser eller kvotpriser.

Figur 2. Mjölk/foderpris förhållande

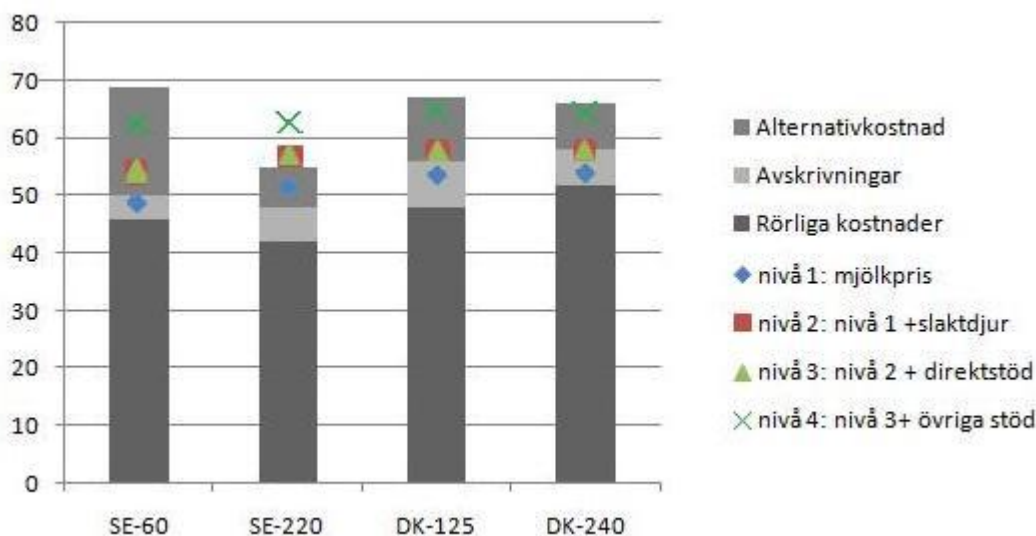

(Källa: Egen bearbetning efter IFCN Dairy Report 2009)

I figur 3 visas fyra typgårdars kostnader och intäkter i dollar per 100 kg mjölk (ECM), en medelgård och en stor gård för Sverige respektive Danmark. Medelgårdarna består av 60 respektive 125 kor och de stora gårdarna består av 220 respektive 240 kor. Den bakomliggande stapeln visar de rörliga kostnaderna för driften och inkluderar även avskrivningar och alternativkostnad för arbete och kapital. Markeringarna visar intäkterna i olika nivåer för att visa när de olika kostnaderna täcks och vad det slutliga resultatet blir.

I diagrammet framgår att det danska mjölkpriset är marginellt högre medan stöden utgör en större intäktspost hos de svenska mjölkföretagen. Den stora skillnaden finns i kostnadsstrukturen där de rörliga kostnaderna är högre i de båda danska typgårdarna medan alternativkostnaden är störst hos den svenska medelgården. Hos den svenska medelgården återfinns dock de minsta avskrivningarna.

Figur 3. Intäkter och kostnader för typgårdar i Sverige och Danmark (US-dollar per 100 kg ECM)

(Källa: Egen bearbetning efter IFCN Dairy Report 2009)

3 Litteratur

I syfte att besvara studiens problemformulering görs först en genomgång av tidigare studier inom närliggande områden, detta för att belysa det aktuella kunskapsläget. Genomgång omfattar förutom studier i Sverige också Danmark, Finland och USA. Det är möjligt att det finns skillnader gällande klimat, kultur, ekonomi och teknologi med mera, men studierna anses ändå ha ett stort förklaringsvärde i denna studie.

Under 3.2 presenteras litteratur, som tar avstamp i företagsekonomi, där företagets omvärld, företagsledning och tillväxt behandlas. Syftet med genomgången av tidigare studier och litteraturen är att underbygga den empiriska studien. Litteraturvalet knyts avslutningsvis ihop i en syntes, som visar studiens teoretiska utgångspunkt.

3.1 Tidigare studier

En studie av Insulander et al. (1986) sammanställer ett antal rapporter, som behandlar lantbrukares framgång med olika ansatser. En av huvudpunkterna är, att företagaren är den viktigaste faktorn bakom framgång eller misslyckande, dennes mål och kunskap är avgörande för företagets utveckling. Att ha tydliga mål ökar möjligheten till framgång medan faktorer som ålder, initial utbildning, startår, driftsinriktning etc. inte har några starka samband. Lantbrukarens inställning till risk anses av Insulander et al. (1986) mycket intressant då denna verkar som en hävstång runt framgång. En lantbrukare som tar stora risker har möjligheten att nå stor framgång men riskerar att förlora allt om satsningen inte lyckas. I studien är en mycket viktig slutsats att motsatsen till framgång inom företaget eller en verksamhetsgren inte behövde vara ett misslyckande, vissa lantbrukare valde att överge nuvarande produktionen för att frigöra tid eller kapital för något nytt projekt, på detta sätt skapades en bättre helhet.

Flera studier gällande mjölkföretags utveckling och vad som driver utvecklingen har senare gjorts. Bland annat en studie av Piper (2002) som baseras på intervjuer av 16 lantbrukare i fyra regioner: Södermanlands- och Örebro län, Jämtlands län, Västernorrlands län och Hallands län. Inom varje region intervjuades två personer som skulle utveckla och två som skulle avveckla sin produktion. I denna studie identifieras två typer av utvecklare – de expansiva och de livsförbättrande. De expansiva är orädda och drivs av att utveckla sitt företag, och de tror på att deras satsning kommer vara lönsam. I denna grupp kan även en viss tävlingsinstinkt observeras. De livsförbättrande utvecklarna väljer att utveckla för att förbättra arbetsmiljö och/eller djuromsorg. Målet är inte expansion utan möjlighet till fritid och ledighet genom anställda eller genom minskat arbetsbehov. På samma sätt identifieras två typer av utvecklare – de offensiva utvecklarna och de som har gett upp. De offensiva utvecklarna kännetecknas av att de redan planerat ny verksamhet på gården, de ville inte sluta som lantbrukare utan värdesätter den frihet det innebär att vara egenföretagare. Den grupp som kategoriseras som ”de som gett upp” är inte utslagna på ett personligt plan utan väljer ofta anställning utanför gården då det inte finns möjlighet eller vilja att utveckla produktionen. I studien av Piper (2002) speglas också skillnader i mentalitet mellan länen, i Halland finns en stor utvecklingsvilja då det finns gott om erfarenhet från andra som utvecklat och en i allmänhet positiv attityd. Regionala skillnader kan också observeras mellan Västernorrland och Jämtland där det i Västernorrland finns en mycket negativ inställning till mjölkföretagandet även om kollegor med tillsynes liknande förutsättningar i Jämtland är positiva.

Likt studien av Piper (2002) syftar en studie av Hultén (2003) till att utreda vad som påverkar mjölkföretagare i beslutet att utveckla eller avveckla, och även här utreds huruvida det finns regionala skillnader. Studien bygger på en enkätundersökning om mjölkföretagande i Jämtlands, Västernorrlands, Södermanlands, Örebro och Hallands län och syftar till att utreda: *”Vilka faktorer och drivkrafter, upplevda och faktiska, påverkar mjölkföretagarens val att utveckla eller avveckla sin mjölkproduktion?”*. Studien visar på sex grupper av faktorer där svaren signifikant skiljer sig mellan utvecklargruppen och avvecklargruppen. Den första är *gårdens förutsättningar*, där en större och/eller modernare anläggning i högre utsträckning finns hos utvecklarna. Den andra gruppen innefattar *mjölkföretagarnas ålder*, där en lägre ålder och således kortare tid som mjölkföretagare kännetecknar utvecklargruppen. Den tredje gruppen beskriver *gårdens ekonomi*, där utvecklarna har en mer positiv tro på lönsamhetsutvecklingen inom företaget och en positivare syn på lönsamheten i det egna företaget. Den fjärde gruppen inbegriper *bundenheten* i mjölkföretagandet och där många anser att brist på fritid och ledighet är ett stort problem och en viktig faktor vid beslut om att avveckla sitt företag. Den femte gruppen handlar om *företagarens skaparglöd*, där många av utvecklarna ser strävan efter en bättre arbets- och djurmiljö som en viktigare faktor än att få en bättre ekonomi. Ett stort intresse för produktionen och att trivas med sitt arbete leder också oftare till utveckling och omvänt till avveckling. Den sjätte och sista gruppen omfattar *synen på byråkrati*, där regler kring mjölkproduktion påverkar många av utvecklarna i deras beslut.

Då studien genomfördes i olika geografiska områden kunde också geografiska skillnader upptäckas, som exempel är strävan efter bättre djur och arbetsmiljö större än förbättrad ekonomi i Hallands och Västernorrlands län. Lantbrukare i Örebro län strävar efter förbättrad ekonomi i mycket större utsträckning än i övriga län.

Studien av Hultén (2003) visar i större utsträckning än studien av Insulander et al. (1986) att gårdens förutsättningar påverkar benägenheten att fortsätta utveckla företaget. Dock ger studien av Insulander et al. (1986) några exempel på företag, vilka slutat i konkurs efter att de försökt att investera sig ur en problematisk situation.

En studie av Johnsson & Widner (2008) utreder i likhet med studierna av Piper (2002) och Hultén (2003) varför vissa mjölkföretag väljer att avveckla medan andra väljer att utveckla sin produktion. Däremot delas inte mjölkföretagarna in i regioner utan studien behandlar istället inställningen hos mejeriföreningen Milkos medlemmar. Studien av Johnsson & Widner (2008) bygger på en enkätundersökning, där respondenterna delas in i tre grupper beroende på framtidsplaner, utvecklare, de som fortsätter som vanligt och avvecklare. Det framkommer i denna undersökning nio faktorer, som gör att de olika gruppernas framtidsplaner skiljer sig. Dessa är; *att det finns en efterträdare, att tänka som en entreprenör, våga ta ekonomiska risker, värdet av utbildning, diskutera mjölkproduktionen, attityder bland kollegor, att vara arbetsgivare, kunna vara ledig och att inte vara beroende av mjölkpriset*. Studien visar att mejeriet kan påverka utvecklingen hos sina medlemmar genom förbättrad information och åtgärder, som stödjer och underlättar för dem i sitt företagande.

En studie av Dahlberg (2008) konstaterar likt studien av Hultén (2003) att nedläggning av en verksamhetsgren inte behöver vara ett misslyckande. Tvärtom kan det visa på företagsamhet hos ägaren, då denne väljer att inte fortsätta en verksamhet som inte är lönsam. Studien av Dahlberg (2008) baseras på djupintervjuer och inte på enkätundersökning som tidigare studier av Hultén (2003) och Johnsson & Widner (2008). I studien av Dahlberg (2008) blev sex lantbrukare tillfrågade om varför de utvecklat eller avvecklat sin produktion. Denna studie visar att de som väljer att utveckla har ett stort stöd från familjen och att de befinner sig i en

omgivning där flera mjölkföretagare utvecklar sin produktion. Den visar också att mjölkpriset i sig självt inte ger ett givet beslut då alla tillfrågade har utgått från ungefär samma mjölkpris, men ändå kommer fram till olika handlingsalternativ. Studien belyser också att en avvecklande mjölkföretagare inte behöver vara mindre entreprenöriell än sin utvecklande kollega. En av avvecklarna visar tydliga entreprenöriella drag, detta då han värderar sina alternativ och kommer fram till att avveckla mjölkproduktionen till förmån för annan verksamhet. Att en avveckling av mjölkproduktionen inte behöver ses som ett misslyckande påvisade även Insulander et al. (1986).

Studien av Dahlberg (2008) styrker studien av Johnssons och Widnerssons (2008) i det fallet att en efterträdare är en viktig parameter för de som utvecklar om de själva inte är unga nog att arbeta under hela investeringens livslängd. Detta konstateras också i studien av Insulander et al. (1986) och studien av Hultén (2003). Att mjölkföretagaren ser mer positivt på sina förutsättningar om det finns en positiv attityd bland kollegor kan styrkas i studien av Dahlberg (2008), studien av Johnssons och Widnerssons (2008) samt studien av Piper (2002). På samma sätt påverkar negativ inställning.

En dansk studie gällande utveckling i mjölkföretag har gjorts av Sejersbøl (2001) och beskriver situationen för driftsledare i nyligen expanderade mjölkbesättningar. Studien är intervjubaserad och bygger på 25 lantbrukare, som valt att utveckla sin mjölkproduktion. En fråga är just, varför de väljer att utveckla, och studien visar att den största orsaken till utveckling är ”personlig utveckling för ägaren” med 11 svar. Fem stycken svarar ”att det gav ekonomisk möjlighet till modernisering av byggnaderna”, detta visar att de inte tror på någon förbättrad lönsamhet efter utvecklingen, utan att det är något annat mål i att få arbeta med ett större och modernare stall som driver dem till investeringen. Flera svarar också att de antingen måste utveckla eller avveckla då de inte anser att nuvarande drift, av någon anledning, är ett hållbart alternativ. Några svarar att utvecklingen sker för att grannens mark eller kvoter kan köpas eller arrenderas. Bland de övriga svaren finns bland annat att en utveckling ger dem möjlighet att utnyttja mer anställd arbetskraft och då få mer frihet till familjen samt att gården förbereds för ett generationsskifte. I studien observerades att ingen lantbrukare svarar att en ökad lönsamhet är deras primära mål med investeringen.

Att driva ett mjölkföretag som väljer att utveckla sin produktion ställer högre krav på mjölkföretagets ledning. I en dansk studie av Clausen (2004) har ett balanserat styrkort för mjölkföretagare arbetats fram. Avsikten är att ge lantbrukare ett konkret verktyg som kan användas i deras strategiplanering, något som blir viktigare och viktigare i takt med att konkurrens och krav från omvärlden ökar. I rapporten visas att det i många fall sker en bristande uppföljning av beslut, och att beslutsfattande till stor del är intuitivt. Studien visar att införande av balanserat styrkort ger ett större sammanhang mellan operativa och strategiska beslut, ökat fokus på strategiimplementering och uppföljning samt en kortad reaktionstid under ett beslut. Med denna förbättring av styrningen är en inledande förhoppning, att det ska förbättra harmonin mellan arbete, ekonomisk vinst, familj och fritid. Studien av Sejersbøl (2001) visar att detta är något som ofta förvärrats efter en utveckling av ett mjölkföretags produktion.

God företagsledning i lantbruksföretaget skapar fördelar gentemot konkurrerade företag. Detta visar en studie av Kallio & Kola (1999) som lyfter fram ett antal konkurrensfördelar som bottnar i företagsledarens entreprenöriella färdigheter och förmåga att leda lantbruksföretag. Dessa konkurrensfördelar lägger grunden för en framgångsrik lantbrukare och därigenom ett uthålligt lantbruksföretag. Den första punkten handlar om att skapa en

lönsam produktion genom att löpande följa upp och utvärdera produktionen, inkomsterna och utgifterna. Den andra punkten handlar om att ständigt utveckla sin kognitiva förmåga och kunskaperna inom sitt verksamhetsområde. Den tredje punkten handlar om att företaget gynnas av positiv arbetsmoral, det vill säga att lantbrukare som tror på vad de gör och som är beredda att arbeta hårt skapar sig fördelar gentemot andra lantbrukare. Den fjärde punkten handlar om vikten av att sätta upp mål. Att ha en målorienterad verksamhet där mål uppnås och nya formuleras. Den femte punkten handlar om att vara insatt i och uppdaterad om information, som påverkar eller kan komma att påverka lantbruksföretaget. Den sjätte punkten handlar om att ha gynnsamma grundförutsättningar för verksamheten exempelvis genom att ha maskiner, byggnader och mark i god kondition samt att prissättning av produkter balanseras mot de investeringar som görs i produktionen. Den sjunde och sista punkten handlar om vikten av samarbete.

Studien av Kallio & Kola (1999) trycker bland annat på att konkurrensfördelar dels skapas genom att ha en målorienterad verksamhet, men också genom att följa upp och utvärdera produktionen. En studie av Hansson (2007) visar hur ett stort antal aspekter spelar in i ett lantbruksföretags effektivitet. Studien riktar in sig på interna faktorer hos lantbrukaren och lantbruksföretaget. Analysen av gårdarna visar att långsiktiga beslut såsom stalltyp, val av vallskördeutrustning och andelen andra verksamhetsområden kan förklara delar av skillnaden i effektivitet. I den del av undersökning som behandlar lantbrukaren framkommer, att de lantbrukare som klassas som effektiva i större utsträckning har en positivare bild av mjölkproduktionens lönsamhet. De anser också i större utsträckning, att de själva påverkar sin framtida lönsamhet och är oftare lantbruksutbildade. De diskuterar också mer med kollegor och rådgivare, följer oftare upp bokföring och lägger mer tid på att samla information inför ett beslut. I studien av Hansson (2007) beskrivs gårdens förutsättningar som långsiktiga beslut som påverkar gårdens effektivitet. Det är något som studien av Piper (2002) också beskriver för den avvecklande grupp ”som gett upp”, dessa beskrivs som att de inte valt att utveckla löpande och därför fallit så långt bakom att de inte har möjlighet eller vilja att utveckla.

En studie av Jönsson (2009) utreder likt Hansson (2007) effektivitet och effektivitetspåverkande faktorer. Studien jämför Sverige, Tyskland, Nederländerna och baseras på kvalitativa intervjuer med produktionsrådgivare, enkätutskick till mjölkföretagare i Sverige samt data från Data envelopment analysis (DEA). Studien omfattar endast 58 mjölkföretag och ses därför som en fallstudie. Resultatet av studien visar, att det inte är möjligt att fastställa några skillnader gällande effektivitet länderna emellan. Detta ger en indikation på att det inte är institutionella och kulturella faktorer som påverkar effektiviteten. Istället är det mjölkföretagarens individuella förmåga att utnyttja tillgänglig teknologi som spelar in. Studien av Jönsson (2009) listar ett antal effektivitetspåverkande faktorer som har positiv påverkan, detta är bland annat besättningsstorlek där större besättningar är mer effektiva. Hög mjölkavkastning per ko, låg inkalvningsålder, god djurhälsa, kostnad och kvalitet på egenproducerat foder, fortbildning och god arrondering är andra faktorer som har en positiv inverkan på effektivitet. Skuldsättningsgradens inverkan är tvetydig, en allt för hög skuldsättning har negativ påverkan, men var gränsen för finansiell stress går är svårt att avgöra. Studiens slutsats är att de flesta mjölkföretagare kan höja effektiviteten i sin produktion. Detta genom att finjustera och bättre tillvarata de förutsättningar som redan finns i driften.

Huruvida små mjölkföretagare kan upprätthålla sin konkurrenskraft fördjupar sig en amerikansk studie av Tauer et al. (2005). Likt Hansson (2007) är effektivitet utgångspunkten för studien och syftet är att utreda skillnader i kostnad per producerad mjölkenhet mellan

större och mindre amerikanska mjölkföretag. Studien visar att den mest kostnadseffektiva mjölkföretagaren med en besättning om 50 kor har högre kostnad per producerad enhet jämfört en genomsnittlig mjölkföretagare med 500 kor. Det konstateras att det generellt för amerikanska mjölkgårdar förekommer både storleksfördelar men också ineffektivitet gällande de fasta kostnaderna. De rörliga kostnaderna visar däremot inte några signifikanta skillnader relativt gårdens storlek. Resultatet innebär att om små amerikanska mjölkföretagare ska upprätthålla sin konkurrenskraft i jämförelse med större amerikanska mjölkföretagare krävs ny teknik anpassad för mindre lantbruk. En slutsats är att mindre mjölkföretag skulle kunna kostnadseffektivisera genom att lära sig hur de med en mer kostnadseffektiv produktion använder sina produktionssystem. Ett resultat som även Jönsson (2009) påvisade i sin studie.

En studie av Mosheim & Lovell (2009) baseras i likhet med studien av Tauer et al. (2005) på effektivitet i mjölkföretag och syftar till att utreda stordriftsfördelar i olika stora mjölkbesättningar. Mosheim & Lovell (2009) tar även i sin analys hänsyn till inom vilken region mjölkföretaget verkar. Den viktigaste slutsatsen gällande stordriftsfördelar är att de signifikanta skillnaderna, som påvisas, beror på huruvida ineffektivitet inkluderas eller inte. Mjolkproduktionens effektivitet har således inverkan på utvecklingen av företagets stordriftsfördelar. I motsats till tidigare studier visas att, om mjölkföretaget lyckas följa den önskade kostnadsfunktionen, så leder inte en långt gången utökning av företaget nödvändigtvis till minskade skalfördelar. Detta samband faller direkt om det inte är möjligt att utnyttja tekniska fördelar eller investera i ökat humankapital. Resultatet av studien pekar på signifikanta stordriftsfördelar bland amerikanska mjölkföretag och visar att ju större mjölkproduktionen är desto mer effektiv är den.

I likhet med Mosheim & Lovell (2009) konstaterar en studie av Nehring et al (2009) att amerikansk mjölkproduktion genomgår omfattande förändringar och att det påverkar små mjölkföretagares möjligheter att bibehålla konkurrenskraften i sin produktion. Genom att använda data från *USDA's Agricultural Resource Management Survey* uppskattar Nehring et al (2009) nettoavkastning, stordriftsfördelar och tekniskt effektivitet i olika stora konventionella och betesbaserade mjölkproduktioner av olika produktionssystem. Större konventionella mjölkföretag överträffade i allmänhet mindre mjölkföretag oavsett produktionssystem gällande bland annat teknisk effektivitet, flera lönsamhetsmått samt arbets- och maskinkostnad. Betesbaserad drift i besättningar ≥ 100 kor var dock konkurrenskraftiga jämfört med de största konventionella mjölkföretagen tack vare lägre fasta kostnader. Oavsett produktionssystem så har mjölkföretag med besättningsstorlek ≤ 50 kor svårt att konkurrera med större mjölkföretag. Den övergripande slutsatsen är att i mått av lönsamhet så spelar besättningsstorlek en viktig roll och i de flesta fall så är inte små mjölkföretag konkurrenskraftiga relativt större mjölkföretag. Studierna av Tauer et al. (2005), Nehring et al (2009) och Mosheim & Lovell (2009) jämför olika besättningsstorlekar och visar med olika infallsvinklar att mindre besättningar har svårt att upprätthålla konkurrenskraften.

3.2 Teori

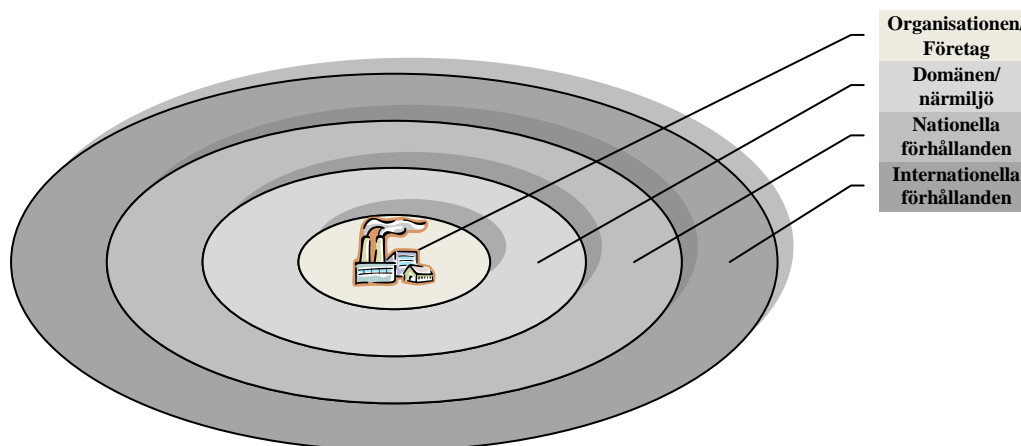
Teorier specifikt för lantbruksföretag har studerats, men också teorier gällande för företag generellt. Utgångspunkten för litteraturavsnittet är att generella teorier inom företagsekonomi har ett förklaringsvärde även för lantbruksföretag.

3.2.1 Företagets omvärld

Organisationer är beroende av andra aktörer och förhållanden, som de inte själva har kontroll eller inflytande över och det skapar osäkerhet (Jacobsen & Thorsvik, 2002). Denna osäkerhet betraktas vanligen vara en begränsad möjlighet att förutsäga ett framtida tillstånd.

Osäkerheten består med andra ord i skillnaden mellan den informationen som behövs som underlag för att fatta ett beslut, och den informationen som företaget redan besitter. Med ett företags omvärld menas alla förhållanden utanför en organisation, som har en inverkan på verksamheten. Den för företaget närmsta omvärlden kallas för *domänen* eller *närmiljö*. Till domänen hör konkurrenter, kunder, leverantörer, offentliga myndigheter och åsiktsbildande medier. Nästa del av omvärlden som också kan påverka organisationens situation är *nationella förhållanden*. De innefattas av ekonomiska och politiska faktorer, kulturella skillnader och demografiska förutsättningar. Den tredje och sista nivån av omvärldsfaktorer är *internationella förhållanden* vilka liksom nationella förhållanden också påverkas av ekonomiska och politiska faktorer men där även teknisk utveckling och arbetskraftsmobilitet spelar roll. Se sambanden i figur 4 nedan.

Enligt Jacobsen & Thorsvik, 2002 så har domänen starkast inverkan på organisationen, och ju längre ut från organisationen påverkan uppstår desto svårare är det att avgöra och klart se dess effekt. Det gör att nationell och internationell påverkan på organisationen är svår att identifiera och att dess effekt är svår att tolka. I takt med globalisering och internationalisering av konkurrensmarknader blir skillnader mellan nationella och internationella förhållanden allt mindre relevanta, detta då transaktioner av kapital, varor och tjänster mellan länder ständigt ökar.

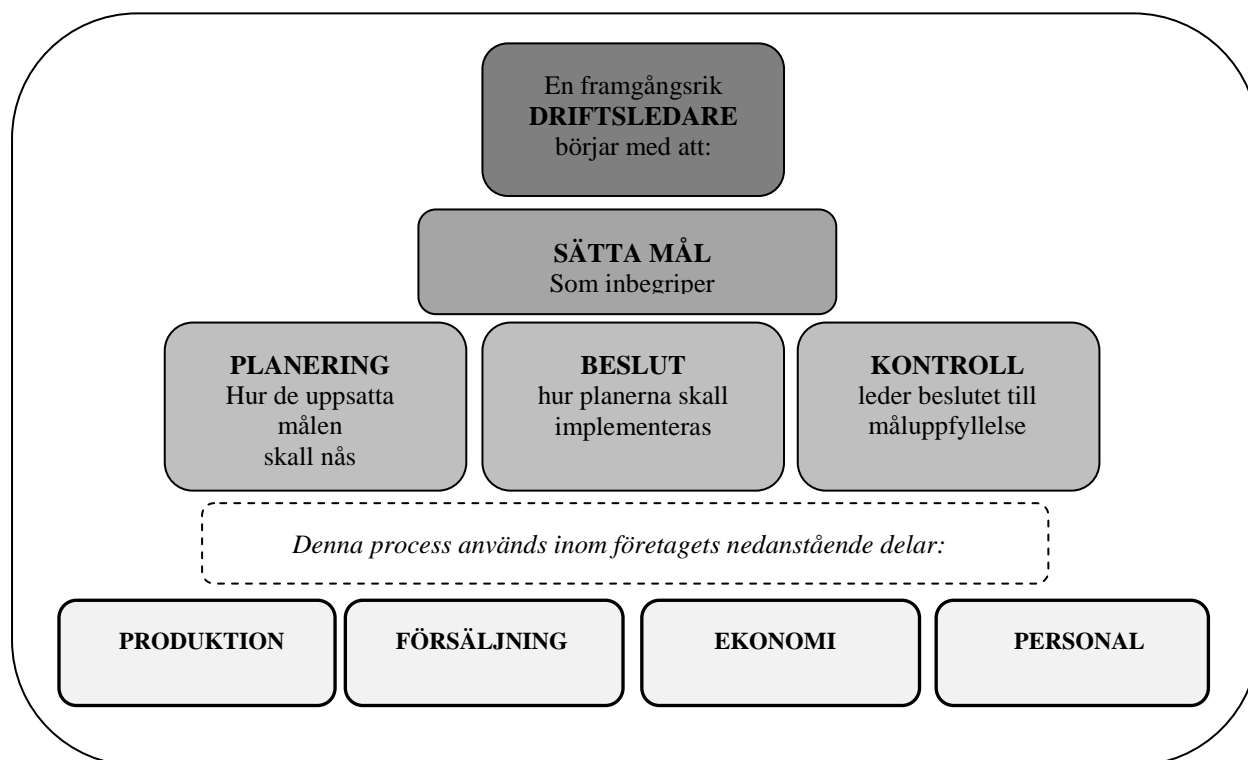
Figur 4. Samband mellan organisationen och dess omvärld (egen bearbetning av Jacobsen & Thorsvik, 2002)

3.2.2 Företagsledning inom lantbruksföretag

Det finns troligtvis lika många definitioner av ledarskap som det finns författare som skrivit om ämnet (Giles et al. 1990). Variationen av definitioner beror på att det finns flera olika utgångspunkter gällande vad det innebär att driva ett lantbruksföretag. Enligt Giles et al (1990) så är företagsledning en omfattande sysselsättning som involverar och koordinerar människor samt fysiska och finansiella tillgångar. Det handlar om att producera en vara eller tillhandahålla en tjänst på en, för företagsledaren, välkänd marknad. Vidare är det mycket viktigt att de som är inblandade i verksamheten, har en tillfredställande arbetsmiljö. Fundamentalt och gemensamt för olika ståndpunkter gällande företagsledning är att ekonomisk prestation ska vara i fokus och att en väl organiserad verksamhet krävs för att skapa lönsamhet.

Giles et al (1990) vidareutvecklar ovanstående resonemang gällande betydelsen av ledning i lantbruksföretag i fyra punkter. Den första punkten handlar om att ledarskap berör alla delar i företaget och inte kan begränsas till något speciellt område. Ledarskapet skiljer sig åt beroende av företagets storlek och i det flesta små företag, dit lantbruksföretag oftast hör, finns ingen möjlighet att delegera arbete. Den andra punkten handlar om att kunna kombinera ett antal skilda påverkandefaktorer, såsom mark, kapital och arbetskraft, till en effektiv och uthållig produktionsenhet. Klassiska ekonomiska teorier kring produktion, såsom vad som ska produceras, i vilken kombination och hur, tillhör en av de viktigaste uppgifterna för en företagsledare. Den tredje punkten handlar om vikten av att vara marknadsorienterad som företagsledare. Fokus måste ligga på slutprodukten, och att produkten har avsättning på en marknad, det vill säga uppnå en effektiv produktion, och att konsumenterna är villiga att betala för produkten. Den fjärde och sista punkten handlar om arbetsmiljö, som för att skapa ett uthålligt företag, är minst lika viktigt som lönsamhet. Utifrån de fyra ovanstående punkterna kan konstateras att företagsledning är en komplex och omfattande process, där företagsledaren alltid har det yttersta ansvaret för gårdens utveckling. För att ett lantbruksföretag ska vara lönsamt krävs således en generell förståelse för företagsledningens grunder och att åtgärder och arbete genomförs med stor noggrannhet. Det är känt att det är det sista antalet producerade ägg, det sista antalet liter producerad mjölk eller de sista kilona producerat spannmål som avgör företagets lönsamhet, med andra ord det som produceras efter att kostnaderna täckts. Att lägga för mycket tid på tekniska lösningar och dagligt arbete kan dock vara kostsamt i längden om det inverkar på företagets ledning.

Ett effektivt ledarskap börjar med att nogsamt definiera och skapa tydliga mål för verksamheten (Giles et al. 1990). När målen är identifierade och helst kvantifierade måste åtgärder vidtas för att kunna uppnå målen. Först måste planering ske för att se hur de uppsatta målen ska nås, sedan måste beslut kring huruvida planen ska genomföras fattas. Kontroll ska vidtas för att se hur väl utfallet stämmer överens med planens prognos alternativt om något fel kan åtgärdas. Kontroll gör även att lärdom tas och framtida fel förebyggs. Detta tillvägagångssätt är något som måste praktiseras i lantbruksföretagets samtliga delar vilket vill säga; produktion, försäljning, ekonomi och personal. Något som också har stort inflytande på företaget och som nämns i 2.2.1 är omvärldsfaktorer. Dessa har stor påverkan på företaget och således företagsledaren. Ekonomisk-, rättslig-, politisk- och socialpåverkan inverkar hela tiden på företagsledarens möjlighet att agera fritt, och det blir allt viktigare för företagsledaren att förstå dessa påverkansfaktorer för att kunna anpassa sig till en föränderlig omvärld. Se samband i figur 5 nedan.

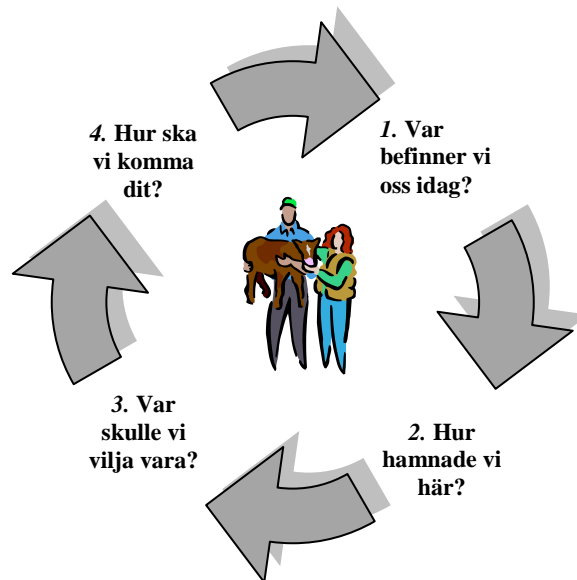

Figur 5. De olika delarna för framgångsrik företagsledning inom lantbruksföretag (egen bearbetning av Giles et al. 1990)

3.2.3 Strategiskt beslutsfattande

För att nå ett önskat framtida tillstånd måste företaget sätta upp realistiska målsättningar (Lee et al. 1999). Ett företag måste noga beakta sin position på marknaden och ta hänsyn till den externa miljön innan realistiska mål kan sättas upp. Det första steget i strategiskt beslutsfattande är att klargöra organisationens syfte och fråga var företaget befinner sig idag *"Var befinner vi oss idag?"* samt huruvida det stämmer överens med företagets uppsatta mål. Vanligen värderas företags framgång i termer av tillväxt, lönsamhet och effektivitet. Dessa måste jämföras med liknande organisationer på en relevant marknad där även hänsyn till rådande konjunktur tas. Finansiell data gällande företagets prestation kan vara användbar för att bedöma organisationens sårbarhet gentemot extern förändring och således utreda hur känsligt företaget verkligen är om det utsätts för extern turbulens. För att förstå hur företaget har utvecklats och förstå *"hur hamnade vi här?"* måste organisationens prestation bedömas utifrån de förutsättningar som råder. Då krävs förståelse för företaget och dess miljö, detta fås genom att undersöka omvärlden. Se 3.2.1. Den tredje delen i processen *"Var skulle vi vilja vara?"* handlar om att sammanfoga syfte och mål med en bedömning av hur omvärlden kan komma att förändras, detta i syfte att försöka förutspå hur det påverkar organisationens framtid. Det görs lämpligen genom att undersöka tidigare trender och samband exempelvis genom att studera ekonomisk tillväxt, konjunkturutveckling och förändringar i konsumenters preferenser. Att förutspå framtiden handlar mycket om spekulationer och ovissheten är stor, dock lägger den samlade informationen grunden till en kvalificerad gissning om framtida utfall vilket är en viktig faktor vid utformning av framtida strategier. I det sista skedet i

processen "Hur ska vi komma dit?" är det centrala att bestämma den strategiska inriktningen för organisationen och med vilka metoder strategierna ska uppfyllas. I denna del av processen föreslås fyra möjliga strategier; fortsätta med befintlig produktion, ny vara på samma marknad, existerade vara på ny marknad och ny vara på ny marknad, där valet av en strategi inte nödvändigtvis utesluter de andra. Se sambandet för strategiskt beslutsfattande i figur 6 nedan.

Figur 6. Strategiskt beslutsfattande i fyra steg (egen bearbetning av Lee et al. 1999)

3.2.4 Riskhantering

Strategiska beslut baseras vanligen på en rad olika faktorer och fattas sällan utan underlag (Lee et al. 1999). Beslutsfattande påverkas delvis av omvärldsfaktorer, men också av företagsledarens och organisationens benägenhet att acceptera risk. Inom teorin skiljs ibland *risk och osäkerhet* åt (Olson, 2004). Vid risk är beslutsfattaren medveten om handlingens olika utfall, dess förtjänster och eventuella följder. Osäkerhet innebär att beslutsfattaren enbart är medveten om några av handlingens utfall och således inte kan uppskatta handlingens följder.

Alla beslut som fattas inom ett företag inkluderar någon form av risktagande (Olson, 2004). Risk är en naturlig del inom företagsledning och en nödvändighet för att uppnå företagets uppsatta mål. Det är därför viktigt att inkludera risk i beslutprocesser. Syftet med riskbedömning och hantering är att balansera företagets riskexponering och risktolerans med företagets finansiella och strategiska mål. Detta görs genom att utreda risker, utveckla metoder för att minska risktagande, bedöma företagets möjlighet och vilja att ta risker, undersöka vad riskexponeringen kan bidra till samt värdera alternativa strategier.

I ett lantbruksföretag finns fem huvudsakliga källor till risk (Olson, 2004). Den första källan till risk är inom *produktionen* och inkluderar osäkerhet som skördenivå, mjölkavkastning, väderbetingelser etc. Den andra källan är *marknaden* där framtida priser på exempelvis spannmål och mjölk är osäkra. Den tredje källan är den *finansiella* risk företaget utsätts för. Det kan handla om kostnaden för och tillgången till lånat kapital, möjligheten att upprätthålla företagets kassaflöde samt förmågan att upprätthålla alternativt öka det egna kapitalet etc. Den

fjärde källan till risk är *lagstiftningen* där även politiska beslut och policy innefattas. Den femte och sista källan till risk är *humankapitalet* som innefattar personlig kris, sjukdom hos anställda, driftsledare eller ägare, svårigheter att hitta kvalificerad personal och moraliska dilemma så som exempelvis agentproblematik. Genom att värdera de potentiella riskerna kan lantbrukaren rangordna riskens omfattning och således vidta ”rätt” åtgärder.

3.3.5 Tillväxtvilja och målsättning

Ett företags mål definieras ofta som ett önskat framtida tillstånd där strategi beskriver vilka åtgärder som ska vidtas för att förverkliga målet (Jacobsen och Thorsvik, 2002). En viktig fråga för beslutsfattare i organisationer är därför huruvida tillväxt är ett mål för organisationen (Lee et al. 1999). Tillväxt är något som ofta förutsätts vara önskvärt för alla företag vilket också kan vara fallet i många företag, men inte för alla. En del företag, företrädesvis små, ogillar de följder större organisationer medför i form av minskad flexibilitet och kontroll. Däremot tenderar företag med endast ett fåtal anställda att vara positivt inställda till tillväxt (Davidsson et al. 2001). Ekonomiska skäl anses vara det starkaste skälet till att småföretagare vill fortsätta växa ytterligare eftersom stora vinster måste skapas för att lägga grunden för en tillfredställande levnadsstandard.

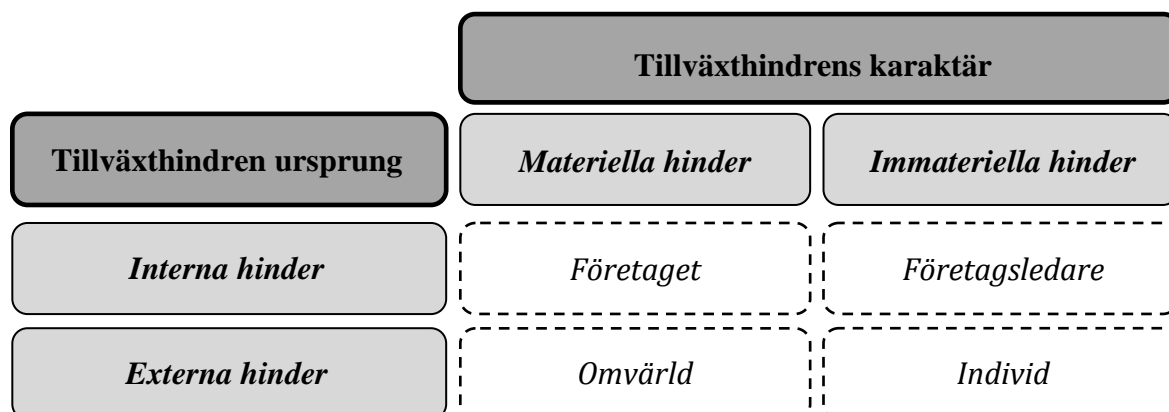
Mål definieras som ett läge eller tillstånd där företagaren vill befinna sig eller något denne önskar att uppnå (Gasson, 1973). Vissa mål har en tydlig målbild medan andra är instrumentella, det vill säga att de är endast ett delmål för att nå ett önskat framtida tillstånd. Att uppnå ett mål kan tillfredställa en kortsiktig önskan, men kan också vara ett steg närmare ett långsiktigt mål. Till exempel kan markköp vara en tillfredställelse i sig, samtidigt som det ökar fastighetens omfattning och skapar möjlighet att uppnå ett långsiktigt mål. Ett långsiktigt mål som kan vara att en dotter eller son tar över verksamheten i framtiden. Mål varierar mycket mellan individer, men också för en individ beroende på var denne befinner sig i sin karriär. Att köpa en mindre lantbruksfastighet kan vara den största affär som görs för en individ utan lantbruksbakgrund samtidigt som det för en etablerad framåtsträvande lantbrukare bara är ett ytterligare steg på väg mot målet.

Individens värderingar kring ett visst yrke är mer bestående jämfört med dess mål som lättare kan omformuleras (Gasson, 1973). Individens uppfattning och värderingar kommer sannolikt inte att förändras över tiden och inte heller på grund av förändrade omständigheter. Dessa värderingar kan sorteras under fyra rubriker; *instrumentella*, *sociala*, *expressiva* och *inre* värderingar. En lantbrukare med instrumentella värderingar värderar inkomster, säkerhet och god arbetsmiljö högt. Det kan handla om att maximera intäkter, utöka verksamheten eller skapa goda arbetsvillkor. Med sociala värderingar menas att lantbrukaren styrs av interpersonella värderingar, det vill säga samspelet med människor. Exempelvis kan det handla om att arbeta med familjen, driva vidare en släktgård eller stoltheten kring att vara lantbrukare. Att ha expressiva värderingar innebär att lantbrukaren tycker det är viktigt att uppfylla personliga mål med verksamheten. Det kan göras genom att klara av utmaningar, uppnå något önskvärt och känna sig stolt över hur gården har kommit att utvecklas. Till skillnad från expressiva värderingar innebär de inre värderingarna att lantbruket i sig själv värderas högt. Exempel på inre värderingar är möjligheten att ha kontroll över sin egen situation, friheten med att bestämma över sin egen tid och att ha meningsfulla och roliga arbetsuppgifter.

3.3.6 Tillväxthinder

Lantbruk är inte en homogen sektor och lantbrukare verkar i en trängd, reglerad och komplex miljö, vilket bidrar till betydande hinder för entreprenöriell utveckling (McElwee, 2006). För att kunna studera tillväxthinder i mindre företag är det viktigt att granska företagets specifika situation gällande företagets utveckling och mognad (Davidsson et al. 2001). Hindrens effekt på företaget varierar beroende på vilka resurser företaget har, inom vilken bransch företaget verkar samt hur länge företaget varit verksamt. Företagets tillväxt beror på kombinationer av dessa faktorer, exempelvis så växer yngre företag snabbare än äldre och företagets branschtillhörighet påverkar i många fall möjligheten att anskaffa resurser och således möjligheten att växa. Mindre företagare tenderar att avstå från ökad tillväxt eftersom komplexitet kring koordination och kontroll ökar med antalet anställda.

Tillväxthinder för mindre företag kan ta form på åtskilliga sätt (Barth, 2001). Vissa hinder hänförs till företagets utvecklingsstadium medan andra kräver fortlöpande övervakning för att verksamheten ska utvecklas framgångsrikt. **Interna och materiella** hinder innefattar hinder inom *företaget*. Det handlar om brist på rutiner och metoder för att kontrollera hela processen inom verksamheten. Det kan exempelvis handla om kontrollsystem för lager och kostnader, men även brist på humankapital. **Externa och materiella** hinder innefattar statliga beslut och regler för hur företaget ska bedriva sin verksamhet exempelvis skattesystemet, som skapar förutsättningarna för mer eller mindre gynnsamt företagsklimat. Det kan också handla om brist på externt kapital och bristande infrastruktur. Hindren ligger således i företagets *omvärld*. **Interna och immateriella** hinder bygger på begränsningar hos *företagsledaren* och handlar exempelvis om bristande ledningsförmåga, bristande kompetens inom företagsledningen samt företagsledarens vilja eller ovilja, förmåga eller oförmåga att växa. **Externa och immateriella** hinder utgör hinder hos *individen* och består huvudsakligen av kulturella faktorer vilka är relaterade till värderingar och uppfattningar. Sambanden redovisas nedan i figur 7.

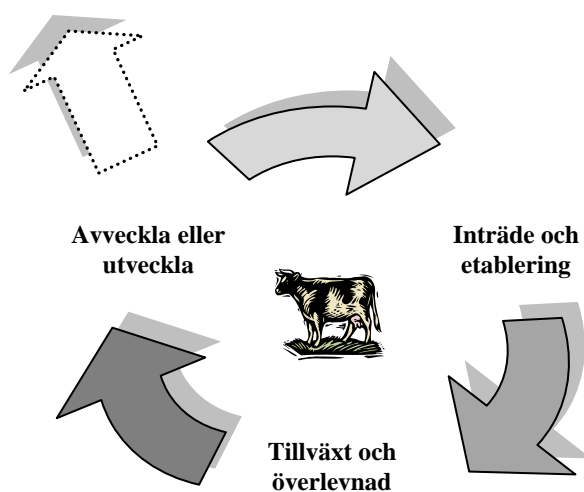

Figur 7. Tillväxthinder i relation till ursprung och karaktär (egen bearbetning av Barth, 2001)

Enligt Barth (2001) kan tre generella grupper av hinder för tillväxt identifieras. Det första är *lednings och resurshinder* som grundar sig i företagets interna förhållande såväl materiella och immateriella. Den andra gruppen består av externa, materiella hinder och benämns *institutionella hinder*. Den tredje och sista gruppen innefattar externa och immateriella faktorer och benämns för *kulturella hinder*.

3.2.7 Lantbruksföretagets livscykel

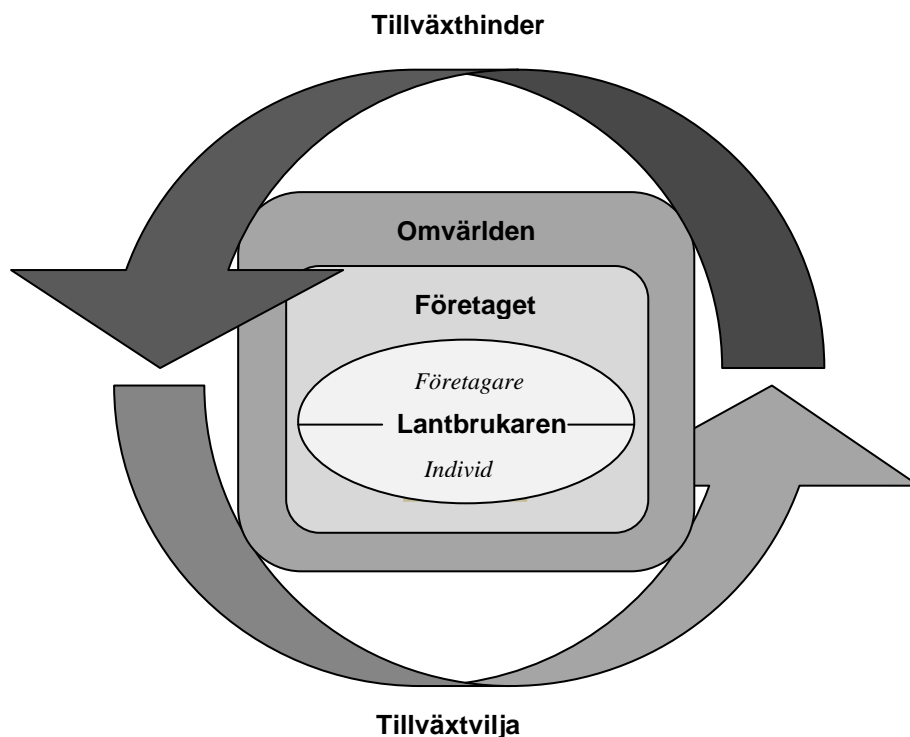
De flesta företag förändras i takt med att företagsledaren åldras, mål och involvering förändras (Olson, 2004). Dessa förändringar kan förstås genom en livscykel där första steget är *inträde och etablering*, andra steget är *tillväxt och överlevnad* och det tredje är *avveckla eller utveckla*. Vid inträde och etablering av ett lantbruk spelar marktillgång och tillgång på kapital en viktig roll, men också faktorer på individnivå så som bakgrund, personliga mål och färdigheter inom företagsledning. I ett nystartat lantbruksföretag handlar den första fasen om att lära sig att leda och kommunicera. Tillväxt- och överlevnadsfasen involverar strategier för effektivitetsförbättringar och expansion. I detta skede korrigerar företagsledaren flaskhalsar och ineffektiva lösningar. Det är viktigt att åtgärderna görs med hänsyn tagen till ekonomiska överväganden. Vidare är det av stor vikt för ett lantbruks överlevnad att riskhantering av bland annat marknaden, väder och sjukdom görs. Beroende på personen och verksamhetens situation kan mål så som inkomst, samhällsstöd och möjligheten att vara ledig komma att öka i betydelse. I det tredje och sista steget planerar lantbrukaren för pensionen. Detta medför att resurser och företagsansvar överlämnas till nästa generation alternativt avvecklas. Sambandet mellan de tre stegen i livscykeln tydliggörs nedan i figur 8.

Figur 8. Lantbruksföretagets livscykel (egen bearbetning av Olson, 2004)

3.2.8 Syntes

Litteraturen som ligger till grund för studien sammankopplas enligt figur 9. Modellen visar samspelet mellan de olika nivåerna *omvärlden*, *företaget* och *företagaren* som omsluts av *tillväxthinder* och *tillväxtvilja*. *Omvärlden* behandlar företagets omgärdande miljö, vilka faktorer som påverkar och hur företaget upplever dess inverkan. *Företaget* innefattar lantbruksföretagets position i dag, företagets framtida önskvärda position samt företagets styrkor. Här spelar lantbruksföretags livscykel en viktig roll då positionen i livscykeln påverkar företagets utveckling. *Lantbrukaren* delas in i två områden; företagare och individ, där delen företagare fokuserar på lantbrukarens förmåga att leda samt styra företaget och inkluderar även dennes riskinställning och möjlighet att skapa konkurrensfördelar. Den andra delen, individ behandlar lantbrukarens personliga karaktäristika, drivkrafter och målsättningar. *Tillväxtvilja* återfinns på det personliga planet, det vill säga företagare och individ, och innefattar vilja att öka verksamhetens omfattning. *Omvärlden* och företaget i sig skapar inte tillväxtvilja men kan ha en positiv inverkan. *Tillväxthinder* är något som återfinns i modellens alla tre nivåer. I omvärlden handlar det om hur företagets omslutande miljö kan ha en tillväxthämmande påverkan. I företaget kan gårdens förutsättningar utgöra ett hinder och slutligen hos lantbrukaren kan förmågan att leda företaget, drivkrafter och oklara mål med verksamheten utgöra hinder.

Figur 9. Egen bearbetning som visar samspelet mellan olika faktorer som påverkar mjölkföretagares utveckling

3.2.9 Hypoteser

Hypoteser är det angreppssätt som valts för att söka slutsatser i denna empiriska studie. Hypoteserna kommer att användas som förklaringsunderlag för de resultat som framkommer av undersökningen, i stycket analys och diskussion förklaras också om hypoteserna kan stödjas eller förkastas. Utifrån litteraturgenomgången och med bakgrund i tidigare studier har antagande gjorts och dessa har formulerats i fyra hypoteser, en ur varje del av syntesen. Den snabba storleksrationaliseringen som observerats hos de danska mjölkföretagarna har lett till ett antagande om att de på någon eller några punkter upplever fördelar som leder till en större tillväxtvilja alternativt att de upplever färre tillväxthinder. De fyra hypoteserna är att:

- . Danska mjölkföretagare upplever jämfört med sina svenska kollegor ett gynnsammare företagsklimat och har därför i snabbare takt vågat utveckla sin mjölkproduktion. (Omvärlden)
- . Danska mjölkföretagare upplever fler styrkor i sina företag jämfört med svenska mjölkföretagare. (Företaget)
- . Danska mjölkföretagare har mer företagsinriktade drivkrafter och egenskaper än svenska mjölkföretagare. (Lantbrukaren - individen)
- . Danska mjölkföretagare är jämfört med svenska mjölkföretagare mer aktiva i sin roll som företagsledare. (Lantbrukaren - företagsledaren)

4 Metod

I detta avsnitt förklaras undersökningsmetoden, vad som ligger till grund för valet av enkätundersökning och hur resultatanalysen har genomförts samt studiens avgränsningar. Senare i detta avsnitt beskrivs också enkätens utformning och frågornas syfte samt de potentiella felkällor som finns i studien.

4.1 Studiens metodik

Studiens syfte är att klargöra de huvudsakliga faktorerna som leder till skillnad i mjölkföretags utveckling i Sverige och Danmark. Studien grundar sig i den faktiska skillnad som finns beskriven i kapitel två, bakgrund. För att besvara syftet bygger denna studie på den tidigare presenterade litteraturgenomgång där faktorer som bland annat påverkar lantbrukarens beslutsfattande har identifierats. Ett urval av teoretiskt underbyggda faktorer har format den syntes som ligger till grund för de hypoteser som formulerats. I syfte att utreda de uppställda hypoteserna har en enkätundersökning genomförts och frågeformulär till 200 svenska mjölkföretagare och 200 danska mjölkföretagare skickats. Svaren har sedan sammanställts och analyserats för att kunna leda fram till studiens slutsatser.

4.1.1 Val av metod

Vid datainsamling är det syftet med undersökningen som avgör om en kvantitativ eller kvalitativ studie är lämplig (Ejlertsson, 2005). En kvantitativ studie som enkätundersökning är lämplig inom vissa områden medan en intervjuaserad kvalitativ studie är att föredra inom andra. Ejlertsson (2005) lyfter fram ett antal fördelar med metoden enkätundersökning; relativt låg kostnaden per respondent, enkätundersökningen kan göras på ett förhållandevis stort urval med relativt lite tidsåtgång, enkätundersökningen kan på ett smidigt sätt genomföras på ett stort geografiskt område, respondenten får god tid på sig att begrunda och överväga svarsalternativen och det finns också tid att kontrollera faktauppgifter, frågeformulären är vanligen standardiserade vilket bidrar till mer lättolkade svar, slutligen så kan respondenten svara mer rättvisande på frågor av "känslig" karaktär.

Ejlertsson (2005) påtalar även ett antal nackdelar; enkätundersökningar ger regelmässigt ett visst och ibland även ett betydande bortfall beroende på enkätens ämne. Antalet frågor i en enkätundersökning är begränsat, de är svårare för respondenten att ställa kompletterande frågor, svar som grundar sig på misstolkningar går inte att urskilja vid sammanställning, respondentens identitet kan inte styrkas med fullkomlig säkerhet, frågornas karaktär i en enkätundersökning ska vara av enklare art, enkätens öppna frågor ger endast en begränsad möjlighet till fördjupade svar och oplanerade frågor i syfte att ge en djupare förståelse kan inte ställas, i en färdigkonstruerad enkät finns heller ingen möjlighet till ytterligare information, respondenter med läs- och skrivsvårigheter hamnar i bortfallsgruppen.

På grund av den stora geografiska spridningen valdes en kvantitativ undersökningsform. En risk vid denna enkätundersökning som riktar sig till två länder är att det finns regionala och demografiska skillnader i hur frågeformulären tolkas och besvaras, men fördelarna anses överväga nackdelarna. Den explorativa ansatsen bidrar till valet av undersökningform, då syftet är att söka brett utan krav på fördjupning i enskilda frågor. För detta ändamål är det fördelaktigt med många enkla frågor och då ställs krav på att de måste vara lättolkade. Det finns olika distributionsformer för enkäter och i denna studie har postenkät använts.

Alternativet hade i detta fall varit en elektronisk enkät som distribuerats via e-post, dessa har dock ofta en lägre svarsfrekvens och ett urval måste ske bland de respondenter som har en e-postadress.

4.1.2 Val av analysmetod

En statistisk analys genomförs för att se i hur stor utsträckning det stickprov (enkätundersökningen) som gjorts har ett förklaringsvärde på hela den berörda populationen, i detta fall alla mjölkföretagare i respektive land. De inkomna svaren behandlas landsvis för att kunna testa skillnader mellan länderna. Om frågeställningen är utformad så att svaren kan anges i en kontinuerlig skala, eller approximativt kontinuerlig skala (såsom ett till sju), har t-test använts för att söka en medelvärdesskillnad. T-testet räknar samman medelvärdet i stickprovet och utifrån antalet svar och dess varians beräknas sannolikheten för att medelvärdena skiljer sig mellan populationerna. Om frågeställningens svar analyseras som proportioner bland respondenterna, exempelvis andelen lantbruksutbildade i Sverige jämfört med Danmark, används z-test för att testa skillnaden. De frågor som testats med hjälp av z-test kan urskiljas, då den underliggande frågan har formats som ett ja eller nej påstående, en så kallad dummyvariabel. Z-test anger på samma sätt som t-testet om medelvärdet skiljer sig åt mellan populationerna. Både t-test och z-test bedömer medelvärdesskillnaden med ett enkelsidigt konfidensintervall, vilket betyder att testen genomförs utifrån hypotesen att det ena medelvärdet är större eller mindre än det andra. Testerna visar med vilken säkerhet ett antagande kan antas vara korrekt, säkerheten beskrivs som frågans signifikans. Nivån av kvarstående osäkerhet beskrivs med stjärnsystemet där en stjärna (*) motsvarar 5-procentsnivån, två stjärnor (**) motsvarar 1-procentsnivån och tre stjärnor (***) motsvarar 0,1-procentsnivån (Olsson & Engstrand 2004).

4.2 Avgränsningar

Studien baseras på slumpvis utvalda mjölkföretagare för respektive land utan någon hänsyn tagen till vilken region mjölkföretagaren verkar inom. Det har inte gjorts någon skillnad utifrån om mjölkföretagaren har konventionell eller ekologisk produktion, inte heller avseende storlek eller företagsform. Enkäten går enbart ut till mjölkföretagare som vid undersökningstillfället finns registrerade som mjölkföretagare.

4.3 Enkätens utformning

Ur flera av de genomgångna studierna har idéer och inspiration till frågor hämtats. Även formuleringar av frågor från tidigare studier som visat god svarsfrekvens och signifikans inom olika grupper av lantbrukare eller inom regioner har använts. Boken *enkäten i praktiken – en handbok i enkätmetodik* av Ejlertsson (2005) har också varit till stor nytta under arbetets gång.

Enkäten (se bilaga 1) har utformats för att respondenten enkelt skall kunna svara på alla frågor. Detta genom att standardisera frågeformuläret och minimera antalet öppna frågor samt genom att ha en enhetlig skala i de fall det varit möjligt. De flesta frågorna har utifrån detta resonemang formats som påståenden där den svarande har angivit hur väl den tycker påståendet stämmer på en sjugradig skala. I de fall frågan inte kunnat utformas som ett påstående med svar på en skala har färdiga svarsalternativ förberetts för respondenten. För att respondenten skulle känna en större delaktighet har det på fyra platser i enkäten förberetts plats för egna kommentarer, de tre första har varit kopplade till frågor om orsaker till framtidsstrategi (fråga 10-12) där meningen varit att fylla i vilka ytterligare faktorer som

påverkade deras beslut. Sist i enkäten återfinns ett större utrymme för egna synpunkter på frågeformuläret, enskilda frågor eller annat respondenten funnit värt att nämna. Enkäten prövades också på två mjölkföretagare under arbetets gång. Till en mjölkföretagare skickades enkäten via e-post och synpunkter togs emot via e-post och telefon, den andra mjölkföretagaren besöktes och där observerades först när denne fyllde i enkäten och efteråt diskuterades frågor och svar för att se hur frågorna tolkades.

I utskicket av enkäten följde också två följebrev med, ett från författarna (se bilaga 2) och ett från LRF Konsult (se bilaga 3) för att förklara betydelsen och syftet med enkäten. Vid utskick har Statistiska Centralbyråns (SCB) upplägg med två påminnelser används, utskicket hade en svarstid på cirka två och en halv vecka och den första påminnelsen (se bilaga 4) gick ut efter ungefär 10 dagar. En extra påminnelse (se bilaga 5) där även ett nytt frågeformulär och ett nytt svarsbrev inkluderats skickades sedan ut tre dagar efter sista svarsdagen, denna gång med uppmaning att svara snarast. För att kunna skicka ut påminnelser till rätt respondenter men samtidigt garantera deltagarnas anonymitet i undersökningen var svarskuverten kodade och hela kedjan från första utskick till att sända avkodade frågeformulär till oss sköttes av LRF Konsult. Efter att ha prickats av som inkomna går inte ett enskilt frågeformulär att spåra till någon specifik respondent. Av praktiska skäl har enkäten endast provats på svenska mjölkföretagare. Enkät, följebrev och påminnelser (bilaga 5-10) till de danska mjölkföretagarna översattes till danska av LRF Konsult för att vara mer inbjudande att svara på, en enkät på svenska eller engelska hade troligen inte upplevts som lika enkel och risken hade varit stor att det hade påverkat svarsfrekvensen negativt.

De svenska mjölkföretagarnas adresser är hämtade ur LRF:s medlemsregister och adresserna till de danska mjölkföretagarna är hämtade från Erhvervs- og Selskabsstyrelsen. Från början var avsikten att båda enkäterna skulle skickas ut i början av november för att inte anlända under höstbruk eller komma för nära jul. Det uppstod dock förseningar i arbetet med att få danska adressuppgifter varvid denna del av enkätundersökningen istället distribuerades under vecka två. Förseningen berodde på de sekretessregler som påverkar medlemsorganisationers möjlighet att lämna ut adresser utan respektive persons medgivande.

Vid utskick av enkätundersökningar används ofta någon form av incitament för att höja svarsfrekvensen. Så var den initiala planen även i detta utskick, men detta valdes senare bort då den förväntade nyttan ansågs lägre än kostnaden. Då enkäter skickas ut finns i huvudsak två typer av svarshöjande åtgärder, antingen skickas en mindre gåva med i första utskicket med förhoppningen om att fler skall känna sig motiverade att svara. Svagheten ligger i att vad varje respondent upplever som en ganska liten och ringa gåva kostar mycket för den som skickar ut enkäten. Den andra åtgärden är att locka med utlottning av ett fåtal men fina priser om svar inkommer inom utsatt tid. Svagheten med denna åtgärd är att hitta något som lockar alla att svara och inte snedvrider respondentgruppen.

4.3.1 Frågornas syfte

Frågorna grundas på den litteraturgenomgång som gjorts och varje fråga i enkäten har noggrant utvärderats. Enkäten består av fyra delar. Den första gruppen av frågor handlar om lantbrukaren och dennes företag och syftar till att skapa en bakgrundsbild av vilka förutsättningar han eller hon har. Detta kan ledas tillbaka till individ och företag i studiens syntes. Den andra delen med frågor om lantbrukaren och företagets framtid är till för att utreda vilka faktorer som påverkar beslutet om framtida utveckling eller avveckling. Här testas i hur stor utsträckning det är faktorer i omvärlden, företaget eller hos lantbrukaren som

känns utmanande eller hindrande. Den teoretiska bakgrunden återfinns i teorier kring tillväxtvilja, tillväxthinder och strategipåverkan.

I tredje delen återfinns frågor kring företagets lönsamhet och styrning syftar frågorna om upplevd lönsamhet till att utreda om detta kan kopplas till utvecklingsviljan och hur mjölkföretagaren ser på sitt företags lönsamhet i en nationell jämförelse. Fråga 14 om vad som är helt avgörande för företagets resultat på lång sikt testas om mjölkföretagaren har en intern eller extern kontrollpunkt, det vill säga om respondenten anser att det är företagaren eller omvärlden som styr företagets resultatutveckling. Vidare testas i hur stor utsträckning mjölkföretagaren analyserar sitt företag och sin situation genom ekonomistyrning samt hur denne söker information och fortbildning. Detta leder tillbaka till teorier kring företagsledning inom lantbruk och processer kring strategiskt beslutsfattande. Även fråga 16 och 17 som frågar om mjölkföretagarens roll som arbetsgivare återkopplas till teorier kring företagsledning.

Den avslutande delen avser att få klarhet i vilka drivkrafter som påverkar mjölkföretagaren i sitt lantbrukaryrke och som företagare. Frågor kring riskpreferenser har inkluderats i ett flertal frågor i frågeformuläret och kommer att jämföras mot teorier i senare analys och diskussion.

4.3.2 Felkällor i enkätundersökningen

Nedanstående felkällor kan ha en inverkan på enkäten som helhet eller på vissa frågor men bedöms inte ha någon större påverkan på studiens kvalitet i allmänhet.

Då enkäten endast testades på svenska mjölkföretagare är det möjligt att vissa påståenden som av oss, och de svenska mjölkföretagare som granskat enkäten, är lätta att tolka inte är lika givet för en dansk mjölkföretagare. Omvänt kan en del av de faktorer som danska mjölkföretagare grundar sitt företagande på ha missats bland frågeställningarna. Vidare skrevs också frågeformuläret ut enkelsidigt inför det svenska utskicket vilket gjorde att det såg mycket omfattande ut, detta kan ha påverkat svarsfrekvensen negativt. Danska utskicket påverkades inte då frågeformuläret skrevs ut dubbelsidigt.

På grund av stora svårigheter att få tag i adressuppgifter till danska mjölkföretagare försenades utskicket i Danmark med ungefär två månader jämfört med det svenska utskicket. Tidpunkten för utskick kan ha påverkat respondenternas syn på branschens rådande situation. En svaghet i att skicka ett frågeformulär till ett annat land kan också vara att respondenten har svårt att se hur svaren skulle kunna påverka deras situation och därför vara mindre benägna att svara.

I de adressuppgifter som utskicken är baserade på finns också en felkälla, att alla som fick utskicket inte var mjölkföretagare. I det svenska utskicket var det nio respondenter som hörde av sig angående detta, en returnerades blank och en person krävde ekonomisk ersättning för att svara. I det danska utskicket har 36 personer (drygt 27 procent av de som svarat) meddelat att de inte längre är mjölkföretagare, två stycken har fyllt i frågeformuläret men uppgivit noll kor, ett svar var blankt och ett frågeformulär returnerades på grund av felaktig adress. Bland de som valt att inte svara på enkäten återfinns troligen en minst lika stor andel som inte är mjölkföretagare vilket gör att det inte går att säga hur stor inverkan denna felkälla har haft.

I det första utskicket till Danmark var det svarskuvert som medföljde inte tillräckligt frankerat eftersom att danska posten hade höjt portopriserna vid årsskiftet, detta medförde att vissa respondenter kompletterade med extra porto och andra skickade ändå, det kan dock tänkas att

några valde att inte svara av denna anledning. Att inte någon form av incitament fanns kan också ha påverkat svarsfrekvensen negativt.

Ett antal frågor var av känsligare karaktär, exempelvis respondentens skuldsättning och hur kvalificerade respondenterna anser sina eventuella anställda vara för sina arbetsuppgifter. På dessa frågor kan tänkas att vissa respondenter inte missat att svara utan valt att inte besvara. Svaren kan också ha påverkats av att vissa frågeställningar uppenbart var ”bra” att besvara på ett visst sätt för att framställa sig själv i bättre dager, bland annat frågor om företagsledning och vem som påverkar företagets resultat.

Tre delar av enkäten har visat sig svåra för vissa respondenter, den första var i fråga 1c där det i frågan ”hur många är delaktiga vid större beslut inom företaget” var otydligt om antalet var inklusive eller exklusive respondenten själv. Den andra var efter fråga 8 då respondenterna skulle svara på olika delar beroende på om de tänkt avveckla under den närmaste 5 års perioden eller fortsätta alternativt utveckla mjölkproduktionen. Detta vägval var inte tydligt nog för alla respondenter utan några valde att fylla i båda styckena eller från eget tycke utvalda delar i båda styckena. Den tredje var fråga 17 som missuppfattades genom att vissa respondenter inte tycktes förstå att den var avsedd för alla svarande. Den var inom samma kategori som tidigare fråga, 16b, som bara skulle besvaras av de som hade anställd personal.

Frågorna kan skilja sig på grund av översättningen till danska eftersom språkbruk och ords betydelse är specifikt i varje språk. För att minska denna påverkan har enkäten efter översättning sänts till en person som är född och bosatt i Danmark för korrekturläsning. I det danska utskicket var det förutom ovan nämnda svårigheter också ett par misstänkta översättningsfel som upptäckts vid svars genomgången. I fråga 3c blev ”åkermark” översatt till ”Græs og grønfoeder på agerjord” vilket gjorde att all areal inte redovisades. På grund av detta kan inga slutsatser dras kring gårdarnas totala storlek eller kring skillnader i ägd och arrenderad åkermark.

I fråga 5b ”vilka andra verksamhetsgrenar finns inom företaget” tappades ”andra” bort, vilket innebar att cirka 90 procent av de svarande fyllde i ”Kvæg, opdræt/slagtekvæg/fedekalve” som var översättningen av ”köttjursproduktion”. Skillnader i översättning leder till att vi inte kan få en klar bild av hur många som har flera verksamhetsgrenar och omfattningen av köttjursuppfödning i samband med mjölkproduktion.

I påstående 17c misstänks att påståendets andemening har gått förlorad. Påståendet ”jag oplever at företaget økonomi inte tillåter någon (mer) anställd” blev översatt till ”jeg oplever, at bedriftens økonomi gør, at jeg ikke kan have en eller flere ansatte”. Här har en mycket stor andel av de danska mjölkföretagarna med anställda angivit en etta, vilket tyder på att de inte funderat kring en ytterligare anställd utan på om ekonomin klarar en eller flera anställda. Mindre översättningsfel har också noterats i ett antal andra frågor, samtliga kända och misstänkta fel presenteras löpande i reslutatdelen.

5 Resultat av empirisk studie

I detta kapitel redovisas resultatet av enkätundersökningen som gjordes på 200 svenska och 200 danska mjölkföretagare. I Sverige svarade 170 stycken vilket motsvarar en svarsfrekvens på 85 procent. Av dessa kunde 159 stycken användas i analysen vilket motsvarar 79 procent. I Danmark svarade 131 stycken vilket motsvarar en svarsfrekvens på 65,5 procent. Av de danska svaren kunde 88 stycken användas i analysen vilket motsvarar 44 procent. Tre stycken danska svarsformulär inkom efter att analysen avslutats och har därför inte tagits hänsyn till. Svarsfrekvensen, framförallt i Sverige, är väldigt hög och kan ställas i relation till tidigare liknande studier så som, Johnsson & Widner (2008) 61 procent och Hansson (2007) 67 procent. Presentationen av resultatet följer den teoretiska syften som arbetats fram (se 3.2.8) och inom varje grupp presenteras frågorna i stigande nummerordning, det kan tänkas att vissa frågor som är av dubbelbottnad natur också kan placeras i fler än en grupp. I fråga 9-12 delades respondenterna in i två grupper för att enklare utreda skillnader om tillväxtvilja och tillväxthinder. De som planerar att avveckla inom 5 år, vidare betecknade som (A), svarade på fråga 9 och 10. De som planerade att fortsätta eller utveckla inom 5 år, vidare betecknade som (F/U), svarade istället på fråga 11 och 12.

5.1 Omvärlden

Omvärlden omfattas av domänen/närmiljön, nationella och internationella förhållanden. Domänen/närmiljö innefattas av sju påståenden, där fyra visar på signifikanta skillnader (se tabell 2). Påståendena 10f och 12f, svårighet att finna rekryteringsdjur för både (A) och (F/U), visar med signifikans på 5 procentnivå att danska mjölkföretagare upplever det som ett större problem. Emellertid så upplever varken svenska eller danska mjölkföretagare det som ett betydande hinder då det svenska medelvärdet var 1,22 på en 7 gradig skala och de danska mjölkföretagarna svarade i medel 1,65. Påstående 12e, svårighet att finna ytterligare mark (F/U) visar en signifikant skillnad på 1 procentnivå att svenska mjölkföretagare upplever det svårare att finna ytterligare mark. Danska mjölkföretagare upplever dock att det är fler mjölkföretag som satsar på mjölkproduktion i deras närhet (Påstående 13f), detta med en signifikans på 1 procentnivå. Frågorna 10e, svårighet att finna ytterligare mark (A), 10j, att det inte finns en efterträdare (A), 11e, att det finns en efterträdare (F/U) visar inga signifikanta skillnader länderna emellan.

Tabell 2. Resultat, Omvärld – domän/närmiljö

Omvärld – domän/närmiljö	Medelvärde		Antal Svar		Signifikans
	Sv	Dk	Sv	Dk	
10e. Svårighet att finna ytterligare mark (A) ¹⁾	3,57	2,80	46	10	-
10f. Svårighet att finna rekryteringsdjur (A) ¹⁾	1,65	1,22	46	9	*
10j. Att det inte finns en efterträdare (A) ¹⁾	5,52	5,23	54	13	-
11e. Att det finns en efterträdare (F/U) ¹⁾	3,53	3,32	91	69	-
12e. Svårighet att finna ytterligare mark (F/U) ¹⁾	4,66	3,85	95	66	**
12f. Svårighet att finna rekryteringsdjur (F/U) ¹⁾	1,87	1,54	93	68	*
13f. Mjölkföretag som satsar i min närhet ¹⁾	3,22	3,89	156	83	**

¹⁾ ordinalskala, 1-7

(A) avveckla inom fem år

(F/U) fortsätta eller utveckla inom fem år

5 % -nivå *

1 % -nivå **

0,1 % -nivå ***

Internationella och nationella förhållanden omfattas av sju påståenden, där två visar signifikanta skillnader (se tabell 3). Påstående 12a, komplexa lagar och regler (F/U) upplevs av danska mjölkföretagare som ett större problem än av de svenska mjölkföretagarna (0,1 procentnivå). Även påstående 12g, svårighet att få nya lån (F/U), upplevs svårare för danska mjölkföretagare, där skillnaden visar på 1 procentig signifikans. Frågorna 10a, komplexa lagar och regler (A), 10d, kostnad att utveckla produktion (A), 10g, svårighet att få nya lån (A), 12d, kostnad att utveckla produktion (F/U) och 17b, lagar och regler hindrar att anställa ger inga signifikanta skillnader länderna emellan.

Tabell 3. Resultat, Omvärld – nationella förhållanden

Omvärld – internationell och nationell	Medelvärde		Antal Svar		Signifikans
	Sv	Dk	Sv	Dk	
10a. Komplexa lagar och regler (A) ¹⁾	3,92	4,73	48	11	-
10d. Kostnad att utveckla produktion (A) ¹⁾	4,38	5,18	47	11	-
10g. Svårighet att få nya lån (A) ¹⁾	2,02	2,70	45	10	-
12a. Komplexa lagar och regler (F/U) ¹⁾	4,05	5,12	92	68	***
12d. Kostnad att utveckla produktion (F/U) ¹⁾	4,56	4,10	93	69	-
12g. Svårighet att få nya lån (F/U) ¹⁾	2,58	3,49	93	68	**
17b. Lagar och regler hindrar att anställa ¹⁾	3,52	3,27	142	75	-

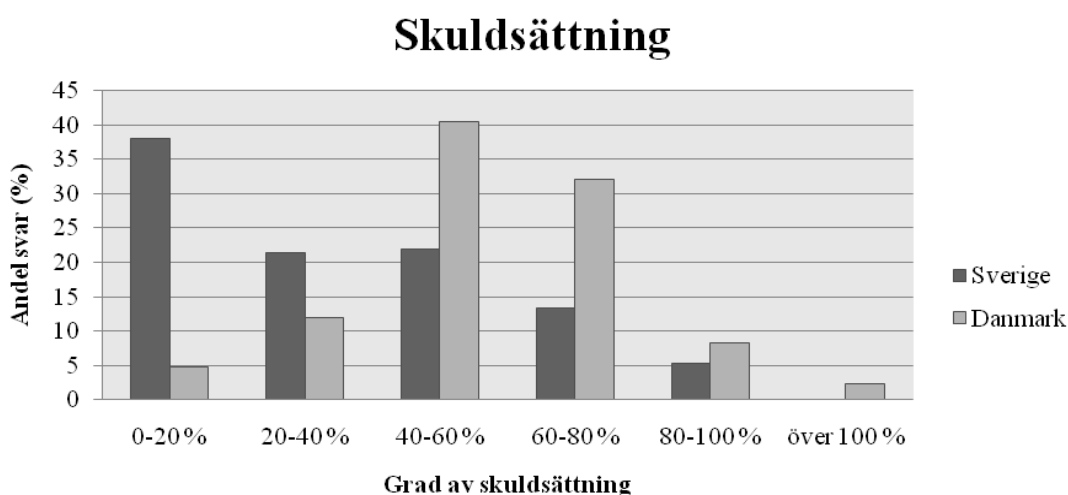
¹⁾ ordinalskala, 1-7
(A) avveckla inom fem år
(F/U) fortsätta eller utveckla inom fem år

5 % -nivå *
1 % -nivå **
0,1 % -nivå ***

5.2 Företaget

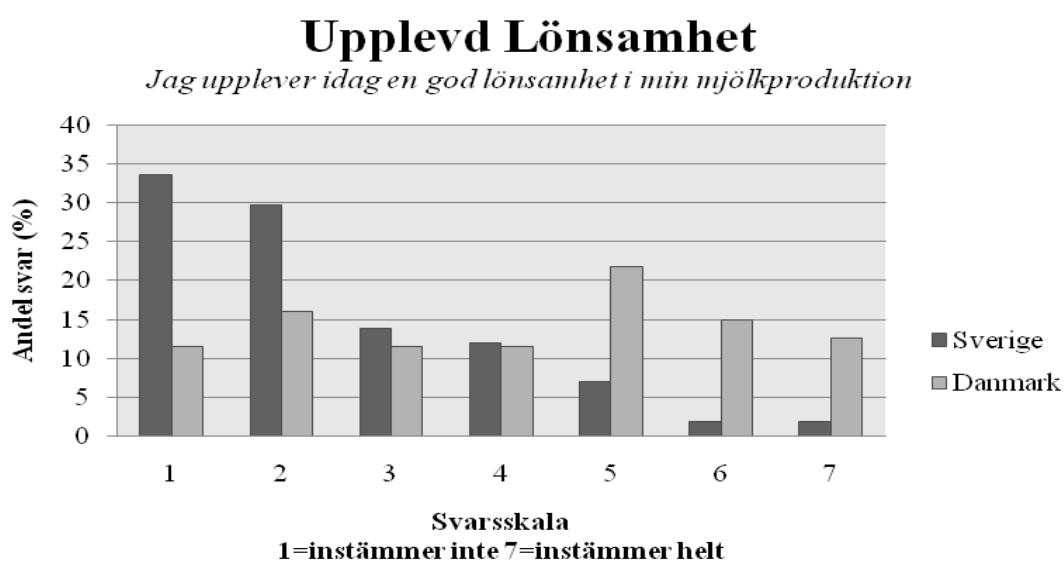
Inom företaget behandlas fyra olika områden; *ekonomi, personal, produktion* och *styrning*. *Ekonomi* innefattar tio påståenden och två frågor, resultatet visar att nio påståenden och båda frågorna ger signifikanta skillnader (se tabell 4). Fråga 5a, mjölkproduktionens del av omsättning visar signifikans på 0,1 procentnivå att mjölkproduktionen utgör större del av den totala omsättningen i danska mjölkföretag. Fråga 6, skuldsättning visar med en signifikans på 0,1 procent att danska mjölkföretagare har en betydligt högre skuldsättning. I figur 10 redovisas skuldsättningen i relation till gårdens uppskattade marknadsvärde.

Figur 10. Skuldsättningsgrad bland mjölkföretagare i Sverige och Danmark

Frågorna 10b, risk lånat kapital (A) och 12b, risk lånat kapital (F/U) ger signifikans på 5 procentnivå där svenska mjölkföretagare, både (A) och (F/U), upplever att lånat kapital utgör en signifikant större risk än vad danska mjölkföretagare upplever. Påstående 11b, möjlighet till förbättrad lönsamhet (F/U) visar med en signifikansnivå på 0,1 procent att danska mjölkföretagare tycker att utveckling av mjölkföretaget ger möjlighet till bättre lönsamhet. Gällande lönsamhetsfrågorna 13a, god lönsamhet idag, 13b, god lönsamhet de senaste 5 åren och 13c, god lönsamhet de kommande 5 åren visar att danska mjölkföretag, med en signifikansnivå på 0,1 procentnivå, har upplevt och upplever en god lönsamhet i förhållande till de svenska mjölkföretagarna. Dessutom förutspår de att lönsamheten kommer vara god de kommande åren. Figur 11 visar hur den upplevda lönsamheten idag skiljer sig åt hos svenska och danska mjölkföretag. Många svenska mjölkföretagare har svarat lågt på upplevd lönsamhet medan danska mjölkföretagare har en större spridning.

Figur 11. Upplevd lönsamhet idag bland mjölkföretagare i Sverige och Danmark

Påstående 13e, företagsstyrka vid dåligt mjölkpris visar signifikans på 0,1 procentnivå där danska mjölkföretagare anser sig vara bättre rustade för tider med dåliga mjölkpriser. Danska mjölkföretagare anser även i påstående 13d, lönsamhet jämfört med kollegor, att de är mer lönsamma än sina kollegor/konkurrenter (0,1 procentnivå). Påstående 17c, ekonomi hindrar att anställa upplevs av svenska mjölkföretagare signifikant större (0,1 procentnivå) (*Notera att det misstänks vara skillnad i hur påstående 17c är ställt i Sverige och Danmark. Signifikans markeras därför med parenteser. Se frågeformulär i bilaga 1 och 7.*)

Tabell 4. Resultat, Företaget - ekonomi

Företaget - ekonomi	Medelvärde		Antal Svar		Signifikans
	Sv	Dk	Sv	Dk	
5a. Mjolkproduktionens del av omsättning ¹⁾	7,41	8,43	158	82	***
6. Skuldsättning ²⁾	2,27	3,35	150	84	***
10b. Risk lånat kapital (A) ³⁾	3,00	1,78	47	9	*
11b. Möjlighet till förbättrad lönsamhet (F/U) ³⁾	5,07	5,74	88	69	***
11d. Tidigare investeringar (F/U) ³⁾	5,44	5,81	91	69	-
12b. Risk lånat kapital (F/U) ³⁾	4,00	3,51	93	67	*
13a. God lönsamhet idag ³⁾	2,42	4,12	158	87	***
13b. God lönsamhet de senaste 5 åren ³⁾	3,75	5,22	150	85	***
13c. God lönsamhet de kommande 5 åren ³⁾	3,75	4,72	149	81	***
13d. Lönsamhet jämfört med kollegor ³⁾	4,03	5,27	154	83	***
13e. Företagsstyrka vid dåligt mjölkpris ³⁾	3,74	5,22	156	85	***
17c. Ekonomi hindrar att anställa ³⁾	5,65	3,46	148	76	(***)

¹⁾ underliggande skala, 1-10 (A) avveckla inom fem år 5 % -nivå *

²⁾ underliggande skala, 1-6 (F/U) fortsätta eller utveckla inom fem år 1 % -nivå **

³⁾ ordinalskala, 1-7 0,1 % -nivå ***

Personal omfattas av fyra påståenden, där alla fyra visar på signifikanta skillnader till danska mjölkföretagares fördel (se tabell 5). Påstående 16a, användning av personal visar med en signifikans på 1-procentnivå att danska mjölkföretagare i större utsträckning använder sig av anställd personal. Påstående 16b, personalens kompetens visar, med en signifikans på 5 procent att danska mjölkföretagare anser sig ha mer kompetent personal. Vidare i påstående 17a, att finna kvalificerad personal visar med en signifikans på 1-procentnivå att danska mjölkföretagare anser att det är lättare att finna kvalificerad arbetskraft. Det sista påståendet, 17e, möjlighet att öka egen arbetsinsats visar med en signifikansnivå på 0,1 procent att danska mjölkföretagare, vid behov, i betydligt större utsträckning kan öka den egna arbetsinsatsen.

Tabell 5. Resultat, Företaget - personal

Företaget – Personal	Medelvärde		Antal Svar		Signifikans
	Sv	Dk	Sv	Dk	
16a. Användning av personal ¹⁾	0,51	0,67	158	87	**
16b. Personalens kompetens ²⁾	5,34	5,77	82	56	*
17a. Att finna kvalificerad personal ²⁾	3,29	4,04	140	75	**
17e. Möjligt att öka egen arbetsinsats ²⁾	3,70	4,95	148	78	***

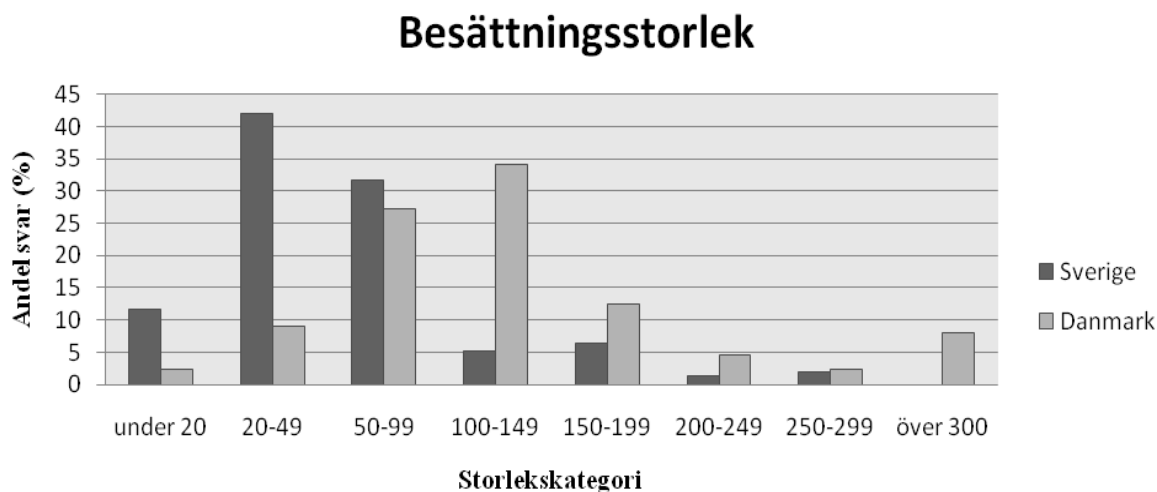
¹⁾ dummyvariabel, 1 eller 0 5 % -nivå *

²⁾ ordinalskala, 1-7 1 % -nivå **

0,1 % -nivå ***

Produktion innefattar åtta påståenden och 16 frågor varav fyra påståenden och 12 frågor ger signifikanta skillnader (se tabell 6). Fråga 3b, storlek mjölkbesättning är signifikant på 0,1 procentignivå, där danska mjölkföretagare har betydligt större genomsnittlig mjölkbesättning. I figur 12 redovisas storleksfördelningen av mjölkbesättningar i Sverige och Danmark.

Figur 12. Besättningsstorlek i Sverige och Danmark

Gällande 3c.i., egen åkermark, visar det sig att danska mjölkföretagare med en signifikans på 0,1 procentnivå har större areal ägd åkermark. Fråga 3c.ii., arrenderad åkermark visar att svenska mjölkföretagare med en signifikans på 0,1 procentnivå, har en högre andel arrenderad åkermark (*Notera att det misstänks vara skillnad i hur frågorna 3c.1 och 3c.ii är ställda i Sverige och Danmark. Signifikans markeras därför med parenteser. Se frågeformulär i bilaga 1 och 7*). I frågorna 3c.iii., egen betesmark och 3c.iv., arrenderad betesmark ger båda en signifikansnivå på 0,1 procent där svenska mjölkföretagare har både mer egen betesmark och mer arrenderad betesmark. På fråga 3c.v. egen skogsmark visar det med en signifikansnivå på 0,1 procent att svenska mjölkföretagare i mycket högre omfattning äger skogsmark. Frågan 4.i., ålder byggnader och utrustning visar att danska mjölkföretagare med en signifikansnivå på 5 procent har modernare byggnader och utrustning i produktionen.

Gällande annan verksamhet på gården ger fem av åtta svarsalternativ signifikant resultat. Svarsalternativen 5b.i., växtodling och 5b.iii., köttdjur visar med en signifikans på 0,1 procentnivå att danska mjölkföretagare i större utsträckning bedriver växtodling och köttproduktion parallellt med mjölkproduktionen (*Notera att det misstänks vara skillnad i hur svarsalternativ 5b.iii är ställd i Sverige och Danmark. Signifikans markeras därför med parenteser. Se frågeformulär i bilaga 1 och 7*). Resultatet visar även att svenska mjölkföretagare på svarsalternativ 5b.ii. skogsbruk, med en signifikans på 0,1 procentnivå oftare bedriver skogsbruk som en extra verksamhetsgren vid sidan av mjölkproduktionen. Även svarsalternativen 5b.vi., maskinstation/entreprenad och 5b.viii., annan verksamhetsgren visar med 0,1 procentig signifikansnivå att detta är vanligare i Sverige. På påstående 7b, anpassad maskinpark anser danska mjölkföretagare, med en signifikans på 5 procentnivå att deras maskinpark är bättre anpassad för gårdens behov. I påstående 7c. maskinsamarbete framkommer att det för svenska mjölkföretagare är signifikant viktigare (1 procentnivå) att använda sig av maskinsamarbete. Bland danska mjölkföretag är det, med en signifikans på 0,1 procentnivå, istället viktigare att köpa in maskintjänster (påstående 7d). Det sista påståendet i *produktion*, 12h, bundna tider (F/U) visar med en signifikansnivå på 0,1 procent att svenska mjölkföretagare är mer besvärade av bundna tider i mjölkproduktionen jämfört sina danska kollegor.

De åtta påståendena som inte gav några signifikanta skillnader länderna emellan var; 4.ii., skick byggnader och utrustning, 5b.iv., ägg och/ eller slaktkyckling, 5b.v., smågris och/eller

slaktsvin, 5b.vii., turism, 7a, produktionsmixens styrka, 10h, Bundna tider (A), 10i, begränsande gårdsförutsättningar (A) och slutligen 11a, gårdens naturliga förutsättningar (F/U) (Notera att det misstänks vara skillnad i hur påstående 10.i är ställd i Sverige och Danmark. Signifikans markeras därför med parenteser. Se frågeformulär i bilaga 1 och 7).

Tabell 6. Resultat, Företaget - produktion

Företaget - produktion	Medelvärde		Antal Svar ⁶		Signifikans
	Sv	Dk	Sv	Dk	
3b. Storlek mjölkbesättning ¹⁾	61,3	137,8	155	88	***
3c.i. Egen åkermark ²⁾	46,8	96,4	158	84	(***)
3c.ii. Arrenderad åkermark ²⁾	49,1	28,8	158	85	(***)
3c.iii. Egen betesmark ²⁾	12,9	5,1	158	84	***
3c.iv. Arrenderad betesmark ²⁾	13,0	2,7	158	85	***
3c.v. Egen skogsmark ²⁾	77,7	2,3	158	86	***
4.i. Ålder byggnader och utrustning ³⁾	1,90	2,16	159	88	*
4.ii. Skick byggnader och utrustning ³⁾	3,55	3,44	153	85	-
5b.i. Växtodling ⁴⁾	0,24	0,51	38 ⁶	44 ⁷	***
5b.ii. Skogsbruk ⁴⁾	0,66	0,05	104 ⁶	4 ⁷	***
5b.iii. Köttdjur ⁴⁾	0,25	0,84	40 ⁶	72 ⁷	(***)
5b.iv. Ägg och/ eller slaktkyckling ⁴⁾	0,02	0,01	3 ⁶	1 ⁷	-
5b.v. Smågris och/eller slaktsvin ⁴⁾	0,02	0,01	3 ⁶	1 ⁷	-
5b.vi. Maskinstation/ entreprenad ⁴⁾	0,27	0,13	43 ⁶	11 ⁷	**
5b.vii. Turism ⁴⁾	0,04	0,03	6 ⁶	3 ⁷	-
5b.viii. Annat verksamhetsgren ⁴⁾	0,18	0,07	28 ⁶	6 ⁷	**
7a. Produktionsmixens styrka ⁵⁾	4,79	4,91	155	85	-
7b. Anpassad maskinpark ⁵⁾	5,41	5,77	158	86	*
7c. Maskinsamarbete ⁵⁾	3,70	2,88	157	83	**
7d. Köps maskintjänster ⁵⁾	4,08	5,89	157	85	***
10h. Bundna tider (A) ⁵⁾	4,98	4,00	47	11	(-)
10i. Begränsande gårdsförutsättningar (A) ⁵⁾	3,78	4,56	46	9	-
11a. Gårdens naturliga förutsättningar (F/U) ⁵⁾	5,60	5,67	92	69	-
12h. Bundna tider (F/U) ⁵⁾	4,03	1,96	92	68	***

¹⁾ antal st.

²⁾ antal hektar

³⁾ underliggande skala, 1-4

⁴⁾ dummyvariabel, 1 eller 0

⁵⁾ ordinalskala, 1-7

⁶⁾ andel av totalt 157 svarande

⁷⁾ andel av totalt 86 svarande

(A) avveckla inom fem år

(F/U) fortsätta eller utveckla inom fem år

5 % -nivå *

1 % -nivå **

0,1 % -nivå ***

Den sista delen i företaget är *styrning* och innehåller sju frågor, där tre visar på signifikanta skillnader länderna emellan (se tabell 7). Gällande frågor kring vilka som är delaktiga i beslutsfattande visar svarsalternativ 1c.i., man, hustru eller partner på signifikanta skillnader (1 procentnivå), där danska mjölkföretagare i högre utsträckning delar större beslut med sin respektive. Bland svenska mjölkföretagare är det i stället signifikant vanligare (0,1 procentnivå) att syskon är delaktiga vid beslutsfattande (svarsalternativ 1c.iv.). Svarsalternativ 1c.vi., annan beslutsfattare visar med en signifikans på 1 procentnivå att danska mjölkföretagare, vid större beslut, använder sig av andra beslutsfattare vilket innebär att

danska mjölkföretagare i större utsträckning använder rådgivare, revisorer och konsulter etc. Fråga 1c, antal beslutsfattare, och svarsalternativen 1c.ii., förälder, 1c.iii., barn och 1c.v., driftsledare visar inte några signifikanta skillnader.

Tabell 7. Resultat, Företaget – styrning

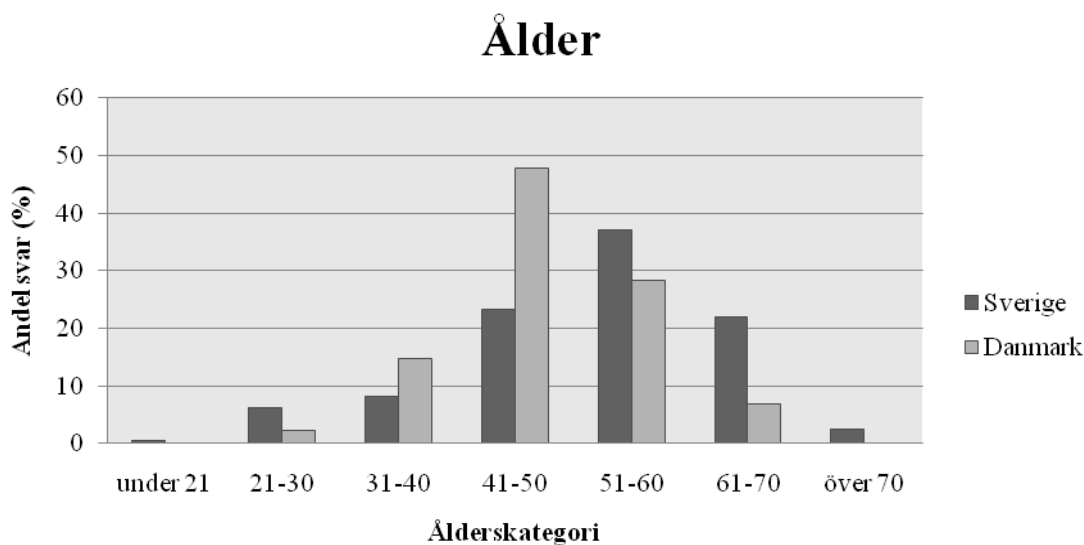
Företaget – styrning	Medelvärde		Antal Svar		Signifikans
	Sv	Dk	Sv	Dk	
1c. Antal beslutsfattare ¹⁾	2,24	2,25	156	88	-
1c.i. Man, hustru eller partner ²⁾	0,65	0,82	102 ³⁾	72 ⁴⁾	**
1c.ii. Förälder ²⁾	0,08	0,07	13 ³⁾	6 ⁴⁾	-
1c.iii. Barn ²⁾	0,23	0,17	36 ³⁾	15 ⁴⁾	-
1c.iv. Syskon ²⁾	0,14	0,02	22 ³⁾	2 ⁴⁾	***
1c.v. Driftsledare ²⁾	0,01	0,01	1 ³⁾	1 ⁴⁾	-
1c.vi. Annan beslutsfattare ²⁾	0,04	0,14	6 ³⁾	12 ⁴⁾	**

¹⁾ antal st. ⁴⁾andel av totalt 88 svarande 5 % -nivå *
²⁾ dummyvariabel, 1 eller 0 1 % -nivå **
³⁾ andel av totalt 158 svarande 0,1 % -nivå ***

5.3 Lantbrukaren

Lantbrukaren delas upp i två grupper; *individ* och *företagsledare*. Inom *individ* ställs 11 frågor och 20 påståenden varav sex frågor och nio påståenden gav signifikanta resultat (se tabell 8). Frågan 1a, kön visar signifikans på 5 procentnivå att det är fler män i beslutsrollen i danska mjölkföretag. Gällande ålder (fråga 1b) så visar resultatet med en signifikansnivå på 0,1 procent att svenska mjölkföretagare har en högre genomsnittsålder. Åldersfördelningen av svenska och danska mjölkföretagare redovisas i figur 13.

Figur 13. Mjölkföretagares åldersfördelning i Sverige och Danmark

På svarsalternativen 2.i, folkhögskola, realskola eller grundskola, 2.iii., gymnasium, som högsta utbildningsnivå hos mjölkföretagen visar resultatet att det är signifikant vanligare (0,1 procentnivå) för svenska mjölkföretagare. Vad beträffar lantbruksgymnasium som den högsta avslutade utbildning så är det signifikant vanligare (0,1 procentnivå) för danska

mjölkföretagare. Svartalternativen 2.ii. yrkesskola och 2.v. lantmästarutbildning gick inte testa statistiskt då inga danska respondenter angav dessa alternativ (***Notera att det misstänks vara skillnad i hur frågorna 2.iv., 2.v. och 2.viii. är ställda i Sverige och Danmark. Signifikans markeras därför med parenteser. Se frågeformulär i bilaga 1 och 7.*** Svartalternativen 2.vi., agronomutbildning, 2.vii., annan universitetsutbildning och 2.viii., annan lantbruksutbildning gav inga signifikanta resultat.

Fråga 3a, är som mjölkföretagare visar med en signifikans på 5 procentnivå att svenska mjölkföretagare har längre erfarenhet av mjölkproduktion. På påstående 12c, försämrad hälsa (F/U), har svenska mjölkföretagare med en signifikans på 0,1 procentnivå angett att försämrad hälsa upplevs som ett hinder för att fortsätta eller utveckla mjölkproduktionen. Däremot finns ingen signifikant skillnad i påstående 10c, försämrad hälsa (A). (***Notera att det misstänks vara skillnad i hur frågorna 10c och 12c är ställda i Sverige och Danmark. Signifikans markeras därför med parenteser. Se frågeformulär i bilaga 1 och 7.*** Påstående 11c, intresse mjölkproduktion (F/U) visar att danska fortsättare och utvecklare har ett signifikant större intresse (0,1 procentnivå) för mjölkproduktion.

Fråga 18, som utreder drivkrafter hos lantbrukaren, innehåller åtta påståenden där tre av påståendena visar på signifikanta skillnader. Påstående 18a, arbeta med mjölkproduktion visar att danska mjölkföretagare har en signifikant (0,1 procentnivå) större drivkraft att få arbeta med mjölkproduktion. På påstående 18d, variationsrikt arbete har danska mjölkföretagare, med en signifikans på 1 procentnivå svarat att det är viktigt att ha ett omväxlande och utmanande arbete än de svenska mjölkföretagarna. Svenska mjölkföretagare anser att det på påstående 18e, behålla gården i släkten är viktigare att gården stannar inom familjen (1 procentnivå). Påståendena 18b, att arbeta med familjen, 18c, att arbeta i harmoni med naturen, 18f, att skapa något, 18g, att någon närstående skall ta över samt 18h, utveckla och driva vidare ger inga signifikanta skillnader.

Fråga 19 innehåller nio påståenden, varav fyra är signifikanta. Påståendena utreder värderingar och vad mjölkföretagaren anser är viktigt i sitt mjölkföretagande. Påstående 19b, kunna vara ledig visar med en signifikans på 1 procentnivå att danska mjölkföretagare i större utsträckning värdesätter möjligheten att vara lediga. Även påstående 19i, förverkliga mål visar på ett signifikant (5procentnivå) högre medelvärde för danska mjölkföretagare. Påståendena 19c, försörja sig och 19g, nyttja gårdens förutsättningar visar med 5 procentig signifikans att det är viktigare för svenska mjölkföretagare. Påståendena 19a, ta låg risk 19d, ekonomisk avkastning, 19e, utveckla verksamheten, 19f, använda modern teknik och 19h, arbeta med det jag är bäst på påvisar inga signifikanta skillnader.

Tabell 8. Resultat, Företaget – individ

Lantbrukare – individ	Medelvärde		Antal svar		Signifikans
	Sv	Dk	Sv	Dk	
1a. Kön ¹⁾	0,91	0,97	158	88	*
1b. Ålder ²⁾	52,2	48,1	159	88	***
2.i. Folkhögskola, realskola eller grundskola ³⁾	0,29	0,11	45 ⁵⁾	10 ⁶⁾	***
2.ii. Yrkeskola ³⁾	0,07		11 ⁵⁾	0 ⁶⁾	Ej testad
2.iii. Gymnasium ³⁾	0,15	0,01	24 ⁵⁾	1 ⁶⁾	***
2.iv. Lantbruksgymnasium ³⁾	0,28	0,78	44 ⁵⁾	69 ⁶⁾	(***)
2.v. Lantmästarutbildning ³⁾	0,08		13 ⁵⁾	0 ⁶⁾	(Ej testad)
2.vi. Agronomutbildning ³⁾	0,01	0,03	1 ⁵⁾	3 ⁶⁾	-
2.vii. Annan universitetsutbildning ³⁾	0,04	0,01	6 ⁵⁾	1 ⁶⁾	-
2.viii. Annan lantbruksutbildning ³⁾	0,08	0,05	13 ⁵⁾	4 ⁶⁾	(-)
3a. År som mjölkföretagare ²⁾	23,6	20,8	159	87	*
10c. Försämrad hälsa (A) ⁴⁾	3,92	2,60	49	10	(-)
11c. Intresse mjölkproduktion (F/U) ⁴⁾	5,81	6,39	91	70	***
12c. Försämrad hälsa (F/U) ⁴⁾	3,71	2,25	94	68	(***)
18a. Att arbeta med mjölkproduktion ⁴⁾	4,94	5,85	156	85	***
18b. Att arbeta med familjen ⁴⁾	4,73	4,65	151	83	-
18c. Arbeta i harmoni med naturen ⁴⁾	5,67	5,79	155	86	-
18d. Variationsrikt arbete ⁴⁾	6,05	6,34	154	86	**
18e. Behålla gården i släkten ⁴⁾	4,93	4,28	157	85	**
18f. Att skapa något ⁴⁾	5,96	6,06	156	85	-
18g. Någon närstående skall ta över ⁴⁾	4,25	3,78	153	85	-
18h. Utveckla och driva vidare ⁴⁾	5,34	5,35	155	85	-
19a. Ta låg risk ⁴⁾	4,96	4,99	156	86	-
19b. Kunna vara ledig ⁴⁾	4,47	5,59	154	86	**
19c. Försörja sig ⁴⁾	6,46	6,18	156	87	*
19d. Ekonomisk avkastning ⁴⁾	5,23	5,49	156	86	-
19e. Utveckla verksamheten ⁴⁾	5,34	5,40	155	85	-
19f. Använda modern teknik ⁴⁾	5,10	4,87	156	86	-
19g. Nyttja gårdens förutsättningar ⁴⁾	6,11	5,82	155	85	*
19h. Arbeta med det jag är bäst på ⁴⁾	6,07	6,26	156	86	-
19i. Förverkliga mål	5,68	6,12	155	86	**

¹⁾ dummyvariabel, 1 (man) eller 0 (kvinna)

²⁾ antal år

³⁾ dummyvariabel, 1 eller 0

⁴⁾ ordinalskala, 1-7

⁵⁾ andel av totalt 157 svarande

⁶⁾ andel av totalt 88 svarande

(A) avveckla inom fem år

(F/U) fortsätta eller utveckla inom fem år

5 % -nivå *

1 % -nivå **

0,1 % -nivå ***

Inom *företagsledare* finns 24 påståenden där 17 visar på signifikanta skillnader (se tabell 9). Påstående 8a, utvecklingsvilja är signifikant högre (5 procentnivå) för danska mjölkföretag och påstående 8b, avvecklingsvilja är signifikant högre (1 procentnivå) för svenska mjölkföretagare. På påståenden om vad de mjölkföretagare som valt att avveckla ska göra i stället visar resultatet på signifikanta skillnader (1 procentnivå) i påstående 9b, utveckla annat egenföretagande (A) där svenska mjölkföretagare i större utsträckning ska satsa på annan

form av egenföretagande. Danska avvecklare visar istället signifikant högre medelvärde (5 procentnivå) i påståendet 9c, förvärvsarbete (A). Påståendena 9a, utveckla annan verksamhet på gården (A) och 9d, gå i pension (A) gav inte några signifikanta skillnader.

Fråga 14 handlar om vad mjölkföretagaren anser är avgörande för resultatet på lång sikt. Sex påståenden av åtta visar på signifikanta skillnader med ett högre medelvärde för danska mjölkföretagare. På påståendet 14a, politiska beslut och 14e, naturliga förutsättningar ges signifikans på 0,1 procentnivå (***Notera att det misstänks vara skillnad i hur påstående 14e är ställt i Sverige och Danmark. Signifikans markeras därför med parenteser. Se frågeformulär i bilaga 1 och 7.*** På påståendena 14b, prisutveckling, 14d, förmåga att leda och 14h, min arbetsinsats framkommer en signifikans på 1 procentnivå. Slutligen på påstående 14f, mina beslut, visar resultatet på en signifikans på 5 procentnivå. Påståendena 14c, familjens stöd och 14g, mejeriet ger inga signifikanta utslag. Värt att notera är att medelvärdet för fråga 14 generellt är relativt högt.

Påstående 15b, bokföring som beslutsunderlag visar att svenska mjölkföretagare i signifikant större utsträckning (0,1 procentnivå) använder bokföring för att se hur företaget går (***Notera att det misstänks vara skillnad i hur påstående 15b är ställt i Sverige och Danmark. Signifikans markeras därför med parenteser. Se frågeformulär i bilaga 1 och 7.*** På påståendena 15c, budget styr verksamheten, 15f, kontakt med kreditgivare, 15h, jämföra sig med andra och 15i, nyttjande av studiecirkel syns en tydlig skillnad i nyttjandet, signifikans på 0,1 procentnivå med ett högre medelvärde för danska mjölkföretagare. Även svaren på påståendena 15e, används rådgivning och 15g, diskutera mjölkproduktion är signifikant högre (1 procentnivå) för danska mjölkföretagare. Slutligen, påståendena 15a, uppföljning av beslut och 15d, affärsplan styr verksamheten och 17d, lätt att leda gav ingen signifikant skillnad.

Tabell 9. Resultat, Företaget - företagsledare

Lantbrukare - företagsledare	Medelvärde		Antal Svar		Signifikans
	Sv	Dk	Sv	Dk	
8a. Utvecklingsvilja ¹⁾	2,58	3,10	159	87	*
8b. Avvecklingsvilja ¹⁾	3,29	2,54	156	87	**
9a. Utveckla annan verksamhet på gården (A) ¹⁾	3,34	2,47	53	15	-
9b. Utveckla annat egenföretagande (A) ¹⁾	2,24	1,29	51	14	**
9c. Förvärvsarbete (A) ¹⁾	2,00	3,57	52	14	*
9d. Gå i pension (A) ¹⁾	4,87	3,38	55	13	-
14a. Politiska beslut ¹⁾	4,80	5,72	147	83	***
14b. Prisutveckling ¹⁾	5,68	6,12	151	84	**
14c. Familjens stöd ¹⁾	5,05	5,29	149	83	-
14d. Förmåga att leda ¹⁾	5,46	5,91	149	82	**
14e. Naturliga förutsättningar såsom väder ¹⁾	4,69	5,69	150	83	(***)
14f. Mina beslut ¹⁾	5,70	6,02	152	82	*
14g. Mejeriet ¹⁾	5,63	5,63	150	82	-
14h. Min arbetsinsats ¹⁾	5,52	6,00	149	83	**
15a. Uppföljning av beslut ¹⁾	3,85	4,09	155	82	-
15b. Bokföring som beslutsunderlag ¹⁾	5,29	4,04	156	84	(***)
15c. Budget styr verksamheten ¹⁾	3,24	4,37	157	84	***
15d. Affärsplan styr verksamheten ¹⁾	3,59	4,01	157	84	-
15e. Används rådgivning ¹⁾	4,17	4,85	156	85	**
15f. Kontakt med kreditgivare ¹⁾	3,36	5,05	155	84	***
15g. Diskutera mjölkproduktion ¹⁾	4,65	5,21	157	85	**
15h. Jämföra sig med andra ¹⁾	4,26	5,35	155	86	***
15i. Nyttjande av studiecirkel ¹⁾	3,25	4,49	157	84	***
17d. Lätt att leda personal ¹⁾	4,62	4,84	140	76	-

¹⁾ ordinalskala, 1-7

(A) avveckla inom fem år

5 % -nivå *

1 % -nivå **

0,1 % -nivå ***

5.4 Resultat av urval med större besättningar

I denna analys används svaren från respondenter som uppger att de har en besättningsstorlek över 100 årskor. Av 159 svarande kan 23 svar från svenska mjölkföretagare (14 % av de svarande) och 54 svar av de danska mjölkföretagarna (61 % av de svarande) användas. Sammanställningen bygger enbart på skillnader i medelvärden (se bilaga 13).

Medelvärdesskillnaderna har inte testas statistiskt på grund av att andelen svenska svar är så låg att skillnaden måste vara mycket stor och variansen låg för att visa signifikans. Resultatet är därför inte representativt för populationerna i sin helhet. Frågorna 9 och 10 kan inte jämföras i denna analys, då ingen av de svenska mjölkföretagarna med över 100 årskor planerar att avveckla sin produktion inom 5 år. Medelvärdena utgår ifrån en sjugradig skala om inget annat anges.

I frågorna som kategoriserats som omvärldsfrågor är den huvudsakliga skillnaden att de danska mjölkföretagarna med större besättningar i större utsträckning utvecklar för att det finns en efterträdare, en medelvärdesökning från 3,32 till 3,71. Både de större svenska och danska mjölkföretag ses en liten ökning (med 0,1 respektive 0,2) att andra satsar på mjölkproduktion i större utsträckning jämfört med varje lands genomsnitt. Skillnaden i hur lagar och regler påverkar mjölkföretagarna i respektive land har minskat. Detta då mjölkföretagare med större besättningar i Sverige anser lagar och regler som ett större hinder än genomsnittet, från 4,05 till 4,57, medan de större danska mjölkföretagarna ligger kvar på strax över 5. På samma sätt har uppfattningen om svårigheten att få nya lån jämnats ut mellan länderna och medelvärdena för båda länderna ligger runt 3,3 - 3,4. Medelvärdena i frågan gällande huruvida lagar och regler hindrar att anställa sjunker från 3,52 till 3,13 i Sverige och från 3,29 till 3,06 i Danmark.

Inom frågorna kring företaget är mjölkproduktionens del av omsättningen förhållandevis konstant. De större svenska mjölkföretagens skuldsättning ökar dock drastiskt från 2,27 till 3,4 på en sexgradig skala och är i nivå med det danska genomsnittet. De större danska mjölkföretagen ökar sin skuldsättning i mindre utsträckning från 3,35 till 3,71 på en sexgradig skala. Båda gruppernas medelvärde gällande den risk det lånade kapitalet utgör ökar något, från 4,00 till 4,17 i Sverige och från 3,51 till 3,63 i Danmark. Frågorna kring företagens lönsamhet visar inte på någon större skillnad i uppfattningen gällande nuvarande lönsamhet mellan ländernas genomsnittsgårdar och de större gårdarna. De större danska mjölkföretagen anser dock att de haft något bättre lönsamhet de senaste fem åren (från 5,22 till 5,50). Frågan om förväntad framtida lönsamhet visar att det finns en ökad tillförsikt till den framtida lönsamheten, i Sverige från 3,75 till 4,45 och i Danmark från 4,72 till 5,04. I både Sverige och Danmark upplever de större mjölkgårdarna att de är lönsammare än genomsnittet, de har också en högre tilltro till att företaget klarar tider med dåligt mjölkpris.

En av de frågor kring företagens personal som förändrats är att de större mjölkföretagen har lättare att finna kvalificerad personal, från 3,29 till 3,77 i Sverige och från 4,04 till 4,24 i Danmark. Den andra är möjligheten att öka egen arbetsinsats som sjunker kraftigt i Sverige från 3,7 till 2,96 medan siffran för Danmark är oförändrad kring 5. Medelvärdet på frågorna kring produktionens omfattning ökade som en naturlig följd av att enkätsvaren sorterades utifrån gårdar över 100 årskor. Det noteras dock att andelen svenska mjölkföretagare som har växtodling som bisyssla ökar från 24 till 35 procent, medan de som arbetar med skogsbruk minskar från 66 till 52 procent. Både svenska och danska större mjölkföretag har nyare byggnader än genomsnittet i respektive land, från 1,9 till 2,78 respektive 2,16 till 2,61 på en fyrgradig skala. Respektive lands mjölkföretagare med större besättningar anger dock att arbets- och djurmiljö är lika god som tidigare, cirka 3,5 på en fyrgradig skala.

Både de svenska och danska mjölkföretagen med över 100 årskor anser också att det är något viktigare med maskinsamarbete än tidigare genomsnitt, från 3,7 till 4,43 respektive 2,88 till 3,15. De svenska mjölkföretagarna anser också att maskintjänster är viktigare del i deras drift än tidigare genomsnitt från 4,08 till 5,26, men är ändå inte i samma nivå som de större danska mjölkföretagen som ligger kvar på 5,89. De svenska mjölkföretagarna med större besättningar tycker heller inte att de bundna tiderna är ett lika stort hinder för utveckling som det svenska genomsnittet, från 4,03 till 3,23, men upplever fortfarande bundenheten i klart större utsträckning än de danska mjölkföretagarna som ligger kvar runt 1,95. Frågorna kring antalet beslutsfattare och dess sammansättning skiljer inte nämnvärt.

Bland de frågor som behandlar lantbrukarens personliga egenskaper framgår en tydlig förändring, där en högre andel av ägarna till större svenska mjölkföretag är kvinnor, från 10 till 20 procent. Mjölkföretagarnas ålder sjunker också med strax över åtta år i Sverige, mot ett år i Danmark. Antalet år som mjölkföretagare sjunker i ännu högre grad hos de större svenska mjölkföretagarna från 23,6 till 14,9 år, medan det är näst intill oförändrat bland de danska mjölkföretagarna från 20,8 till 21,1 år. Mjölkföretagarnas utbildningsnivå höjs och andelen som har folk-, real- eller grundskola som högsta avslutade utbildning minskar avsevärt i båda länderna, från 29 till 5 procent i Sverige och 11 till 2 procent i Danmark. På samma sätt ökar andelen lantbruksutbildade kraftigt i båda länderna och i Sverige är den klart största gruppen av mjölkföretagare med en större driftsenhet utbildade till lantmästare (hela 40 procent). Intressets påverkan för att fortsätta eller utveckla sin mjölkproduktion är lägre även bland de större mjölkföretagen i Sverige (5,91) jämfört med de större mjölkföretagen i Danmark (6,41). Försämrad hälsa utgör ett mindre tillväxthinder för de större svenska mjölkföretagen än genomsnittet, från 3,71 till 3,43, dock hindras fortfarande de större svenska mjölkföretagarna i högre utsträckning än de danska, från 3,43 till 2,21.

Bland frågorna kring drivkrafter har möjligheten att kunna utveckla och driva vidare verksamheten blivit mycket viktigare för mjölkföretagarna i båda länderna, från 5,34 till 6,26 i Sverige och från 5,35 till 6,06 i Danmark. För de danska mjölkföretagarna med större besättningar har det blivit klart viktigare att någon närstående är villig att ta över från 3,87 till 4,15, medan medelvärdet i Sverige ligger kvar kring 4,25. Frågorna kring värderingar i sitt företagande visar att de svenska mjölkföretagarna med större besättningar nu anger att de inte tycker det är lika viktigt att ta låg ekonomisk risk, från 4,96 till 3,87, medan medelvärde för de danska mjölkföretagarna med större besättning endast sjunker från 4,99 till 4,67. I båda länderna har blivit viktigare att kunna vara ledig, från 4,47 till 4,61 i Sverige och från 5,59 till 5,93 i Danmark. Att ha hög ekonomisk avkastning har också blivit viktigare, från 5,23 till 5,78 i Sverige och från 5,49 till 5,83 i Danmark. På samma sätt anser de mjölkföretagare med större besättningar, i både Sverige och Danmark, att det är något viktigare att kunna arbeta med modern teknik, från 5,10 till 6,00 respektive 4,87 till 5,52. För de svenska mjölkföretagarna med större besättningar har det också blivit viktigare att förverkliga mål från 5,68 till 6,30.

Frågorna som syftar till att utreda mjölkföretagaren i rollen som företagsledare visar att de svenska mjölkföretagarna med större besättningar nu har gått om de danska mjölkföretagarna med större besättningar gällande hög utvecklingsvilja från 4,30 till 3,96 och låg avvecklingsvilja från 1,17 till 1,83. Frågorna kring företagarens kontrollpunkt visar inga stora skillnader förutom att de svenska mjölkföretagarna med större besättningar, jämfört med det svenska genomsnittet, nu tycker att det är något viktigare att kunna leda anställd personal från 5,46 till 6,26. Dessutom anser de att deras egen arbetsinsats inte är lika avgörande från 5,52 till 4,91.

Gällande de frågor som testar i hur stor omfattning mjölkföretagaren använder sig av företagsstyrning finns stora förändringar. Uppföljningen av beslut ökar i båda länderna, från 3,85 till 5,00 i Sverige och från 4,09 till 4,51 i Danmark. Användningen av budget ökar också, från 3,24 till 4,17 i Sverige och från 4,37 till 4,79 i Danmark. Denna sortering av gårdar över 100 årskor visar också att det, i större mjölkföretag, är mer vanligt att en affärsplan styr verksamheten, från 3,59 till 4,57 i Sverige och 4,01 till 4,43 i Danmark. Användningen av rådgivning ökar också, från 4,17 till 4,74 i Sverige från 4,85 till 5,31 i Danmark. Det är också vanligare att ha täta kontakter med kreditgivare, från 3,36 till 4,61 i Sverige och från 5,05 till 5,61 i Danmark. Att diskutera mjölkproduktionen med personer utanför familjen är också mer

vanligt förekommande, från 4,65 till 5,04 i Sverige och från 5,21 till 5,50 i Danmark. De större mjölkföretagen är också mer benägna att förbättra sin produktion genom att jämföra sig med andra, från 4,26 till 5,48 i Sverige och från 5,35 till 5,74 i Danmark. Till sist är det också vanligare att utnyttja studiecirkel och kurser, från 3,25 till 3,87 i Sverige och från 4,49 till 4,91 i Danmark.

6 Analys och Diskussion

Studien syftar till att finna *de huvudsakliga faktorer som påverkar svenska och danska mjölkföretagares beslutsfattande kring företagens utveckling och därigenom leder till skillnader i utvecklingstakt länderna emellan*. Detta genom att finna och tolka skillnader i tillväxt, tillväxtvilja och tillväxthinder. En litteraturstudie och genomgång av tidigare studier ligger till grund för den empiriska studie som genomförts. Med författarnas perspektiv och utifrån litteratur och tidigare studier analyseras och diskuteras i detta kapitel resultatet av den empiriska studien. Kapitlets stycken har samma uppdelning som studiens syntes och varje del avslutas med att den berörda hypotesen presenteras och utvärderas. I det sista stycket diskuteras de medelvärden som framkommer då enbart företag över 100 årskor jämförs.

Efter sammanställning av enkätundersökningen har vissa översättningsfel uppenbarats och det är tänkbart att andra faktorer har påverkat enkätens svarsfrekvens och antalet missförstånd (se 4.3.2). Sammantaget anser inte vi att detta har påverkat studiens kvalitet i någon större utsträckning och att de flesta frågor har ett stort förklaringsvärde, både enskilt och i grupp. Analysens resultat har presenterats utifrån samtliga respondenters svar vilket innebär att en enskild mjölkföretagares svar inte kan utläsas, detta medför också att olika grupper av mjölkföretagare med olika demografiska skillnader har påverkat medelvärdet i olika stor utsträckning. Genom att analysera resultatet landsvis finnas en viss grad av förenkling och det är tänkbart att det finns förhållandevis stora grupper av mjölkföretagare som är mer eller mindre effektiva, har en större eller mindre framtidstro och så vidare i respektive land. Detta innebär att resultatet inte är direkt applicerbart på varje enskild mjölkföretagare.

6.1 Omvärlden

Som Bakgrunden (kapitel 2) visat finns det skillnader i omvärlden som påverkar mjölkföretagare i respektive land. Danmark har högre mark och kvotpris som höjer deras produktionskostnad, dock verkar detta troligen positivt genom att höja kraven på effektivitet i produktion och kunskap hos företagaren. Omvärlden delas in i domän, nationella förhållande och internationella förhållande av Jacobsen & Thorsvik (2002). Närmiljön har den starkaste påverkan på företaget medan den direkta påverkan sedan minskar från det nationella och internationella planet.

6.1.1 Domän/Närmiljö

Det finns ingen signifikant skillnad i hur mycket bristen på efterträdare påverkar de som tänker avveckla inom 5 år. Medelvärdena som ligger på 5,52 respektive 5,23 i Sverige och Danmark indikerar att det har en stor betydelse vid valet att avveckla. I båda länderna har dessa påstående fått det högsta medelvärdet bland de frågor gällande vad som påverkar till avveckling. En respondent skriver.

*Innan jul kommer vi att starta upp vår nya ladugård med en robot.
Då kommer det att finnas ca 75-80 kor. Dotter och måg ska inom
en snar framtid att ta över gården. Utan dem - ingen ny ladugård.*

Att de som väljer att fortsätta eller utveckla inte påverkas lika mycket av att det finns en efterträdare kan bero på att många av dessa respondenter har långt kvar till pension och att det därmed inte blivit en del av beslutet ännu. Detta är dock ett stort och viktigt beslut och Johnsson & Widnersson (2008) kunde i sin studie se att det bland utvecklande mjölkföretag i

större grad fanns en trolig efterträdare trots att den genomsnittliga åldern för denna grupp var flera år lägre.

De svenskar som planerar att fortsätta eller utveckla sin verksamhet tycker att det är svårare att hitta ytterligare mark än sina danska kollegor. Om det finns mer mark tillgänglig i Danmark är dock svårt att avgöra då andra aspekter såsom närheten till extra mark eller arrendepriiser kan avgöra om marken anses tillgänglig eller inte. Påståendena om svårigheten att finna rekryteringsdjur visar i båda grupperna en signifikans att svenskarna upplever det som svårare, medelvärdena visar dock att det inte är något stort problem i något av länderna. Bland de kommentarer som lämnades i frågeformuläret beskrev ett flertal respondenter i Sverige att de hindras av att vildsvin finns i dess närhet.

Att en positiv attityd bland kollegor smittar av sig har både studien av Piper (2002), Dahlberg (2008) samt studien av Johnsson och Widner (2008) visat. I denna studie visas en signifikant skillnad mellan Sverige och Danmark i huruvida respondenten upplever att mjölkföretag i deras närhet satsar på mjölkproduktion. I Danmark upplever fler företag detta vilket kan indikera en positivare attityd till mjölkföretagande, vilket kan bidra till att stimulera en fortsatt utveckling. Att flera i ens närhet satsar på mjölkproduktion skulle kunna skapa en konkurrens om bland annat mark och rekryteringsdjur men denna utveckling finns det inga tecken på.

6.1.2 Nationell och internationell miljö

De danskar som anger att de tänker fortsätta eller utveckla sin produktion upplever lagar och regler som ett större hinder än de svenska mjölkföretagarna i samma situation. Detta kan bero på att den faktiska regelbördan är mer påtaglig i Danmark, att regelbördan ökat i snabbare takt eller att lagar och regler upplevs som ett större problem än för de svenska mjölkföretagarna. Hos de som planerar att utveckla sin produktion är medelvärdena, i både Sverige och Danmark, höga på påståendet vilket signalerar att lagar och regler påverkar beslutet att utveckla i stor utsträckning. Detta är i linje med vad studien av Hultén (2003) visar. Lagar och regler kring att ha anställda har i både Sverige och Danmark medelvärden under fyra vilket indikerar att det inte upplevs som ett stort problem, detta skiljer sig inte heller signifikant mellan länderna.

Påståendet som utreder svårigheter i att få nya lån visar att danska mjölkföretagare som vill fortsätta eller utveckla anser att det är svårare än de svenska mjölkföretagarna i samma situation. Dock är medelvärdena i båda länderna förhållandevis lågt (2,58 för Sverige och 3,49 för Danmark) vilket tyder på att det inte upplevs som ett så kraftigt hinder. Skillnaderna i medelvärde kan troligen förklaras av den skillnad i skuldsättning som finns mellan länderna. Åsikterna om kostnaden för att utveckla produktionen skiljer sig inte statistiskt mellan länderna och inte heller mellan grupperna inom respektive land. I en jämförelse mellan de faktorer som påverkar danska mjölkföretagare i valet att utveckla är kostnaden för att utveckla produktionen den orsak som fått näst högst medelvärde. Detta visar att det har en stor betydelse för de tillfrågade, några generella slutsatser går det dock inte att dra då gruppen av danska mjölkföretagare som planerar att utveckla är så liten att det är svårt att ge statistiskt säkerställda resultat.

Attityder kring konkurrens på det nationella och internationella planet har inte testats i enkätundersökningen, men olika studier pekar på värdet av effektivitet för att lyckas. Då världsmarknadspriserna, som trots lokala variationer sätter taket för betalningsviljan för

mjölk, bygger på utbud och efterfrågan kommer prisnivåerna alltid att ligga på en nivå där de som är effektivare än genomsnittet har stora fördelar. Detta leder oundvikligen till en utslagning av ineffektiva mjölkföretagare på grund bristande lönsamhet. Detta stödjer studierna av Tauer et al (2005), Mosheim & Lovell (2009) och Nehring et al (2009) som också visar att det finns stora möjligheter till förbättrad lönsamhet via strukturrationalisering.

6.1.3 Hypotes Omvärld

- . *Danska mjölkföretagare upplever jämfört med sina svenska kollegor ett gynnsammare företagsklimat och har därför i snabbare takt vågat utveckla sin mjölkproduktion.*

I frågorna kring omvärldens påverkan ger fem av dessa hinder signifikanta skillnader. Studien visar att det för danska mjölkföretag är enklare att finna ytterligare mark och att fler mjölkföretag i deras närhet satsar. Dock upplever de att lagar och regler samt att svårigheter att få nya lån hindrar dem i större utsträckning än sina svenska kollegor. Den sista faktorn, svårigheter att finna rekryteringsdjur, är signifikant för svenska mjölkföretagare, men det låga medelvärdet visar att det inte är något stort problem. Utifrån dessa påståenden går det inte att ge ett entydigt svar på om utvecklingen i Danmark kan härleds till ett gynnsammare företagsklimat, därför förkastas hypotesen.

6.2 Företaget

Företagets alla delar, dess sammansättning och nyttjade har en stor inverkan på varje företags effektivitet. Nedan beskrivs de skillnader som framkommit i denna undersökning. Frågorna som berör företaget delas in i fyra delar, ekonomi, personal, produktion och styrning.

6.2.1 Ekonomi

En intresseväckande skillnad är uppfattningen om lönsamheten, både historisk, idag och framtida. I alla tre fall visar de danska mjölkföretagarna signifikant högre medelvärden och detta trots att litteraturgenomgången inte visar några större skillnader i lönsamhet mellan svenska och danska genomsnittsgårdar. Även påståendet kring företagets lönsamhet jämfört med sina kollegor visar att de danska mjölkföretagarna är mycket optimistiska. Det är intressant att se att de svenska mjölkföretagarna nästan exakt fick ett medelvärde på fyra, vilket svaret bör bli om en representativ grupp av tillräcklig storlek svarade korrekt på påståendet. Det finns inga tecken på att den grupp av danska mjölkföretagarna som tillfrågats inte skulle vara representativ vilket lämnar förklaringen att danskarna ser mer positivt på sitt företag. Paralleller kan dras till studien av Hultén (2003) som ser att de som planerar en utveckling har en mer positiv syn på lönsamheten i det egna företaget och mer positiv tro på lönsamhetsutvecklingen. Om de svenska mjölkföretagarna är realistiska eller om de är alldeles för pessimistiska är svårt att säga men i studien av Hansson (2007) framkommer att lantbrukare som har en positiv bild av mjölkföretagets lönsamhet också har en effektivare produktion. I denna studie visar dock skillnaden i medelvärdet för dagens lönsamhet mot framtida lönsamhet att de svenska mjölkföretagarna tror på en större framtida lönsamhetsförbättring. Om denna tro innehåller både en framtida prisökning och bättre lönsamhetspotential tack vare rationaliseringar kan den vara befogad men om det bara speglar en förhoppning att avräkningspriset skall öka till en nivå med god lönsamhet är det en farlig inställning.

De danska mjölkföretagarna är högre skuldsatta än de svenska, dock anser både de svenska mjölkföretagarna som avser att avveckla och de som planerar att fortsätta eller utveckla att riskerna förknippade med lånat kapital är högre. Trots den högre skuldsättningen och att danska mjölkföretagare har en större del av sin omsättning inom mjölkproduktionen anser de att de har en bättre förmåga att klara tider med dålig lönsamhet. I studien av Johnsson & Widner (2008) var en av de saker som skiljde den utvecklade och den avvecklande gruppen viljan att ta ekonomisk risk. Det som påverkar en persons riskvilja kan vara tidigare erfarenheter av risktagande, egna värderingar, förståelse för riskens för- och nackdel samt skillnaden mellan risk och osäkerhet. Studien av Insulander et al (1986) beskriver att finansiellt risktagande är en viktig del vid tillväxt i form att ha en effektiv kapitalanvändning. Risktagandet fungerar som en hävstång, där låg riskexponering begränsar möjligheten till framgång. Vid hög riskexponering finns möjligheten att nå en stor framgång men personen riskerar också att utsättas för stora förluster. Studien av Jönsson (2009) visar också att skuldsättningens inverkan på företagets resultat är tvetydig, en allt för hög skuldsättning har en negativ påverkan, men vad gränser för finansiell stress går är svårt att avgöra. Anledningen till att inställningen till skuldsättning är skild mellan svenska och danska mjölkföretagare kan vara att de kraftiga prisökningarna på mark i Danmark gjort att enbart de som accepterar en hög risk och har en god effektivitet vågar fortsätta. På detta sätt kan den danska lantbrukarkåren i en snabbare takt ha utvecklats till mer aktiva företagare.

Olsen (2004) understryker att ekonomisk prestation måste vara i fokus för att uppnå ett lönsamt företag. De danskar som väljer att fortsätta eller utveckla har ett signifikant högre medelvärde att de drivs av möjligheten till förbättrad lönsamhet, i förhållande till övriga påstående i denna grupp är detta svar dock på tredje plats av fem. Ekonomiska skäl anses av Davidsson et al (2001) vara det starkaste skälet till att småföretagare vill fortsätta växa ytterligare eftersom stora vinster måste skapas för att lägga grunden för en tillfredställande levnadsstandard. I motsats till Davidsson et al (2001) visar studien av Sejersbøl (2001) att de som utvecklat sin produktion inte primärt har valt det med förhoppning om bättre lönsamhet. Studien av Sejersbøl (2001) visar i linje med denna studie att möjligheten till förbättrad lönsamhet inte är den främsta målsättningen, dock kan det tänkas att de danska mjölkföretagarna i högre grad är medvetna om de skalfördelar en utökad produktion kan medföra.

6.2.2 Personal

Giles et al (1990) menar att ledarskap skiljer sig åt beroende på företagets storlek, och i de flesta små företag dit lantbruk ofta hör finns begränsad möjlighet att delegera arbete. Att de danska mjölkföretagarna i större utsträckning utnyttjar anställd personal förefaller naturligt då de har avsevärt större mjölkbesättningar. Danska mjölkföretagare upplever att det både är lättare att finna kvalificerad personal och att sin personal är mer kvalificerad. Bristen på humankapital som är ett större problem för de svenska mjölkföretagarna kan utgöra ett tillväxthinder. Att danska mjölkföretagare attraherar mer kvalificerad personal kan vara ett resultat av att de har generellt nyare byggnader och utrustning.

De danska mjölkföretagarna anger också att de, vid behov, i högre grad har möjlighet att öka den egna arbetstiden. Det är tänkbart att detta är ett resultat av att de i högre grad har anställda och därmed själva har en större andel tid de kan disponera.

6.2.3 Produktion

De danska mjölkföretagen har klart större mjölkbesättningar, 137,8 mot 61,3 i Sverige. I båda länderna är detta något högre än tillgänglig statistik från 2008 vilket indikerar att strukturrationalisering fortsatt under innevarande år. Det kan också bero på snedvridet urval alternativt att en viss grupp i större utsträckning valt att svara. I studien av Mosheim och Lovell (2009) beskrivs att det finns en möjlighet till en kostnadseffektivare drift om mjölkföretagaren har en större besättning. På samma sätt visar studien av Tauer et al (2005) att bland de amerikanska mjölkföretagarna har den mest kostnadseffektiva lantbrukaren med 50 kor högre kostnader per producerad enhet än den genomsnittlige mjölkföretagaren med 500 kor. Även studien av Nehring et al (2009) visar att mjölkföretag med en besättningsstorlek under 50 kor har svårt att behålla konkurrenskraften. Slutsatserna i de tre amerikanska studierna ska appliceras med viss försiktighet på nordiska förhållanden, då kostnadskurvorna mellan länderna kan skilja sig åt. Diagram 2, *intäkter och kostnader för typgårdar i Sverige och Danmark*, visar tydligt att Sverige och Danmark har olika kostnadskurvor och därmed olika krav på driftsstorleken för att uppnå en lönsam produktion. Storlekskravet för en lönsam produktion kan också skilja på grund av varierande effektivitet i de fasta kostnaderna beroende på företagsledningen. Bland kommentarerna från de svenska mjölkföretagarna är det flera som ser mjölkrobot som en bidragande faktor till att fortsätta produktionen.

Ett fel i översättningen kring hur stor åkerareal som brukas medförde att de danska respondenterna endast angav den åkerareal som det odlas gräs och grönfoder på. Detta gör att åkerarealen, både ägd och arrenderad, skulle ha högre medelvärden om frågan ställts korrekt. På grund av detta är det omöjligt att testa om de danska mjölkföretagarnas gårdar är större eller mindre än de svenska. Emellertid visas tydliga skillnader i markanvändningen, då det av naturliga skäl är signifikant mindre skogsmark och betesmark i Danmark.

I frågan kring andra verksamhetsgrenar är det växtodling som är den dominerande bisysslan för danska mjölkföretagare och skogsbruk för de svenska mjölkföretagarna, dessa båda är också signifikant högre i respektive land. De svenska mjölkföretagarna har en större diversifieringsgrad och de har i större utsträckning någon tredje och fjärde bisyssla såsom entreprenadverksamhet eller annat. Att entreprenadverksamheten hos de svenska mjölkföretagarna är större kan förklara varför de inte anser sin maskinpark vara väl anpassad till gårdens behov. Det finns också signifikanta skillnader gällande att svenska mjölkföretag i större utsträckning använder maskinsamarbete jämfört med att danskarna i större utsträckning köper in maskintjänster. Studien av Kallio och Kola (1999) visar på vikten av att samarbeta för att sänka sina maskinkostnader och på så sätt bli mer konkurrenskraftig. Denna studie är dock tio år gammal och under denna tid har en betydande storleksrationalisering skett. I takt med att företagen blir större kan inköp av maskintjänster vara en förenkling jämfört med samarbetet som innefattar flera risker. Studien visar att de danska mjölkföretagarna gärna köper in maskintjänster, men att de inte själva har någon entreprenadverksamhet, det kan tänkas att de uppnått en tillräcklig storlek för att själva effektivt kunna utnyttja vissa maskinkedjor och ser en fördel i att köpa in de övriga.

Som tidigare visats utgör mjölkproduktionen i danska mjölkföretag en signifikant större del av omsättningen, vilket gör dem mer känsliga för prisförändringar i denna verksamhetsgren. Trots detta anser danska mjölkföretagare att de har en minst lika god styrka, sett till sin specialisering eller den mix av verksamhetsgrenar de har, i sin verksamhet som de svenska mjölkföretagarna. Om en specialiserad eller en diversifierad verksamhet är det lönsammaste

med hänsyn tagen till den riskexponering det innebär är svårt att avgöra. Att ha flera verksamhetsgrenar gynnar utvecklingen i den primära verksamhetsgrenen enligt studien av Hansson (2007). Detta eftersom det då finns flera alternativ och möjligheter att flytta resurser till den verksamhetsgren som för tillfället ger bäst avkastning. Dock finns det en uppenbar svårighet att vara "bäst på allt" och en specialisering kan främja en högre effektivitet. Att de danska mjölkföretagarna anser att de har en lika god styrka i sina företag och större möjligheter att klara tider med dålig lönsamhet trots högre skuldsättning och mindre diversifiering är förvånadsvärt. Att de flesta svenskar har skogsbruk som bisyssla och de danska lantbrukarna ofta har växtodling beror på de naturliga förutsättningarna. Andra verksamhetsgrenar kan spegla en vilja att effektivt utnyttja fritt kapital eller outnyttjad arbetstid och ses i detta fall som mycket positivt, att däremot starta en ny verksamhetsgren för att kompensera dålig lönsamhet i den huvudsakliga verksamheten kan vara en osund strategi. Den svenska skogen är ett exempel på en verksamhet som fungerar som en buffert, en respondent skriver.

Just nu med lågt mjölkpris "biter vi bara ihop" och klarar oss tack vare skogen. Men vi hoppas på bättre lönsamhet.

En löpande aktiv skötsel av skogen skulle kunna vara den extra inkomst som ger tryggheten som behövs för att våga expandera sin mjölkproduktion, men den kan också vara kontraproduktiv genom att ett flerårigt sparande av mogen skog räddar företaget i tider med dålig lönsamhet. Denna senare strategi innebär en konstgjord andning som räddar företaget tillfälligt. Denna konstgjorda andning löser dock inte det bakomliggande problemet då den inte driver företagsledaren till att ifrågasätta sin nuvarande drifts förmåga att ge en god lönsamhet.

Studien av Hultén (2003) konstaterar att gårdens förutsättningar bidrar till valet att utveckla eller avveckla. Detta beskrivs också i studien av Piper (2002) som ser att en orsak till avveckling kan vara att investeringar inte skett löpande och att företagaren till slut inte har viljan eller möjligheten att utveckla. Frågan kring byggnader och utrustningens ålder visar att de danska mjölkföretagarnas driftsanläggningar är något modernare. Om skillnaderna mellan medelvärdena på ålder och skick jämförs visar det en signifikant skillnad, där de danska mjölkföretagarnas nyare byggnader och utrustning av dem anses sämre ur arbets- och djurmiljösynpunkt. Det kan tänkas att en större andel av de danska mjölkföretagarna har högre krav på arbets- och/eller djurmiljö för att skapa en högre effektivitet och vara attraktivare för anställda. I studien av Sejersbøl (2001) har flera respondenter angett att en utveckling av gården till viss del skedde för att de var oroliga att det skulle vara svårt att få anställda till stallar med uppbundet system.

De svenskar som väljer att fortsätta eller utveckla gården känner sig klart mer hindrade av de bundna tider som mjölkproduktionen innebär, att det danska medelvärdet är så lågt som under 2 tyder på att det inte bara är en attitydskillnad. Som tidigare beskrivits har danskarna i större utsträckning anställda vilket gör att de troligen kan disponera sin egen tid friare. De svenska mjölkföretagarna upplever också att det är generellt svårare att finna personal vilket kanske kan förklara varför de upplever bundna tider som ett större hinder vid utveckling. De svenskar som väljer att avveckla inom 5 år har ett högt medelvärde på påståendet att bundna tider påverkar dem i detta val, enbart bristen på efterträdare visar högre medelvärde. De danska mjölkföretagarna har detta påstående som nummer tre av fem, felaktigheter kan dock föreligga då bundna tider blev översatt på olika sätt i fråga 10 och 12, där översättningen i fråga 12 stämmer bäst överens med det svenska påståendet. Att bundna tider är ett skäl till

avveckling har också framkommit i studien av Hultén (2003). I studien av Johnsson och Widner (2008) vänder resonemanget och det framkom att de som planerade en utveckling ställer högst krav på ledighet.

Gårdens naturliga förutsättningar är i båda länderna inte med bland de viktigaste förutsättningarna för att fortsätta eller utveckla mjölkproduktionen. Inte heller är begränsade naturliga förutsättningar så viktigt i beslutet att avveckla produktionen. Det kan tänkas att detta är ett problem i vissa regioner eller på vissa gårdar men det inte gick att utläsa några signifikanta skillnader då denna studie testar mjölkföretagares attityd på landsnivå.

6.2.4 Styrning

Antalet beslutsfattare inom företagen skiljer sig inte åt mellan länderna men det finns skillnader mellan vilka som engageras i en beslutsprocess. I de danska mjölkföretagen är partnern i högre utsträckning delaktig vid stora beslut. Att ett syskon oftare är med i beslutsfattandet hos de svenska mjölkföretagen och att de danska mjölkföretagarna i större utsträckning använder sig av beslutsfattare som de har en annan relation till visas av denna studie. De övriga beslutsfattarna som angivits av de danska mjölkföretagarna är i större grad externa, det är ofta rådgivare, revisorer eller konsulter jämfört med de i de svenska mjölkföretagen där det oftare är övriga interna beslutsfattare. Se bilaga 12 och 13.

6.2.5 Hypotes företaget

- . *Danska mjölkföretagare upplever fler styrkor i sina företag jämfört med svenska mjölkföretagare.*

Inom *företaget* ger många frågor signifikanta skillnader som påvisar att danska mjölkföretagare upplever fler styrkor i sitt företag. Inom denna kategori finns också flera frågor som är direkt kopplade till företagets storlek, att dessa är signifikanta är en logisk följd av danskarnas större produktionsenheter och kan därmed ses som en samlad styrka. I påståendet om företagarnas syn på sin lönsamhet i jämförelse med sina kollegor visar att danska mjölkföretagare ser mer positivt på sitt företag. De svarade också högre på påståendet att företaget är väl rustat för tider med dålig lönsamhet i mjölkproduktionen. Gällande riskerna kring det lånade kapitalet och huruvida det bidrar till avveckling eller hindrar en utveckling uppger de danska mjölkföretagarna att de inte upplever denna risk i lika stor utsträckning. Det visar på en stor tilltro till sitt företag då danskarna också är signifikant högre belånade. Danska mjölkföretagare anser sig också ha mer kvalificerade medarbetare och lättare att finna kvalificerad personal. Sammantaget visar frågorna gällande företagarens syn på företaget att de danska mjölkföretagarna upplever fler styrkor i sitt företag, vilket stödjer hypotesen.

6.3 Lantbrukaren

Den person som driver företaget är den största påverkansfaktorn i företaget (Insulander et al. 1986). Detta betyder att företagaren är den viktigaste faktorn bakom framgång eller misslyckande, dennes mål och kunskap är avgörande för företagets utveckling.

6.3.1 Individen

Bakgrundsfrågorna, som ger en bild av den person som driver företaget, visar att fler danska mjölkföretag drivs av män och att det finns en medelåldersskillnad på drygt 4 år mellan de svenska (52 år) och danska mjölkföretagarna (48 år). Som diagram 6 visar är det en mindre åldersspridning mellan de danska företagarna. Medelåldern bland de svenska mjölkföretagarna är förhållandevis låg tack vare den grupp av företagare som är mycket yngre, en undersökning av medianåldern visar på 54 år i Sverige medan de danska mjölkföretagarna ligger kvar på 48 år. Den högre åldern hos de svenska mjölkföretagarna kan också ge en förklaring till att antalet år som mjölkföretagare är högre. Studien av Insulander (1986) visar att åldern inte påverkar möjligheten till framgång, däremot visar studien av Hultén (2003) att mjölkföretagarens ålder påverkar beslutet att utveckla eller avveckla. Olson (2004) visar i lantbruksföretags livscykel att en kritisk punkt i ett företags liv uppkommer då lantbrukaren närmar sig pensionsålder, här måste beslut tas om resurser och företagsansvar skall lämnas till nästa generation eller avvecklas.

Värdet av utbildning fastställdes i studien av Johnsson & Widnersson (2008) och i denna studie påvisas signifikanta skillnader mellan länderna. De danska mjölkföretagarna har i större omfattning någon form av lantbruksutbildning jämfört med sina svenska kollegor, 86 procent mot 46 procent. Att hela 78 procent av de tillfrågade i Danmark har angivit lantbruksgymnasium är anmärkningsvärt, dock kan det föreligga en skillnad i hur skolsystemet är uppbyggt som tillsammans med en risk för feltolkning efter översättningen kan ha bidragit till denna höga siffra. Detta kan ha medfört att även kortare lantbruksutbildningar har angivits som lantbruksgymnasium.

De svenska mjölkföretagare som avser att fortsätta eller utveckla anser att försämrad hälsa är ett signifikant större hinder än samma grupp av danska mjölkföretagare. Även bland de som planerar att avveckla är det en stor skillnad i medelvärdena i detta påstående och svenskarna upplever det som en större bidragande orsak. Då gruppen som planerar att avveckla är liten i Danmark ger det inte ett statistiskt säkerställt resultat. Lantbruk i allmänhet är ett fysiskt påfrestande arbete och i kombination med att de svenska mjölkföretagarna är äldre och har äldre byggnader och utrustning ter sig detta naturligt.

Påståendet kring att det är intresset för mjölkproduktion som driver företagaren till att fortsätta eller utveckla ger höga värden för både Sverige (5,8) och Danmark (6,4) men danska mjölkföretagare uppvisar signifikant ett större intresse för mjölkproduktionen. Intresset är en mycket viktig framgångsfaktor då det skapar engagemang och driver företagaren att fortsätta. Att intresset spelar en viktig roll visar även studien av Hultén (2003), där han beskriver att ett stort intresse i högre grad bidrar till utveckling. Bland påståendena som syftar till att se skillnader i mjölkföretagarnas drivkrafter kan studien visa att de danska mjölkföretagarna tycker det är viktigare att få arbeta med mjölkproduktion. De danska mjölkföretagarna ser det också som signifikant viktigare att lantbruket är variationsrikt och utmanande.

Vikten av att få arbeta med familjen har ett lågt medelvärde bland både svenska och danska mjölkföretagare. I en jämförelse med övriga påståenden kring mjölkföretagarens drivkrafter fick detta påstående det lägsta medelvärdet. För de svenska mjölkföretagarna är det signifikant viktigare att behålla gården inom familjen men ändå är det ingen signifikant skillnad mellan svenska och danska mjölkföretagare i hur viktigt det är att någon närstående tar över. Detta kan tolkas som att det känns viktigare för de svenska mjölkföretagarna att innevarande generation håller gården i släkten, men det är inget som krävs av nästa

generation. En sådan ambition kan dock mycket väl göra att nästa generation känner krav fast det inte är uttalat.

Bland påståendena kring värderingar i företagandet påvisas flera signifikanta skillnader. Studien av Lunneryd och Öhlmer (2009) visar att värderingar har en stor påverkan på bland annat hur företagaren uppfattar information, gör val och förutser konsekvenser. Värderingar spelar alltså en stor roll för att förstå hur lantbrukare agerar. De danska mjölkföretagarna värderar ledighet signifikant högre och även möjligheten att förverkliga mål. Det är signifikant viktigare för de svenska mjölkföretagarna att kunna försörja sig på sin verksamhet. Både danskar och svenskar har lägre medelvärden på ekonomisk avkastning vilket visar att vissa lantbrukare strävar mot en tillfredställande lönsamhet istället för att maximera lönsamheten. Detta är intressant då det visar att glädjen av den ytterligare vinsten är mindre än värdet av denna alternativa målsättning.

Resultatet visar också att respondenternas svar inte ger någon signifikant skillnad i värderingen kring risktagandet i sitt företag. Det visar att ospecificerade skalor kan uppfattas mycket olika beroende på tidigare erfarenheter och värderingar. Olson 2004 beskriver fem huvudsakliga källor till risk och att det är företagsledarens uppgift att värdera riskerna inom produktion, marknad, lagstiftning, vilken finansiell risk företaget utsätter sig för och risker i humankapital. Troligen anser de flesta mjölkföretagarna i båda länderna att de har ett balanserat risktagande i sitt företagande och därför kan *låg risk* tolkas utifrån varje persons preferenser.

Påståendena kring drivkrafterna i att skapa och värderingarna kring att arbeta med det jag är bäst på och möjligheten att utveckla verksamheten visar på högre medelvärden för de danska mjölkföretagarna, men kan inte statistiskt bevisa att det gäller i hela populationen. Bland påståendena kring värderingar värderade svenska mjölkföretagare ledigheten lägst medan de danska mjölkföretagarna värderade att arbeta med modern teknik lägst. Att de svenska mjölkföretagarna värderar ledighet lägre än de danska mjölkföretagarna samtidigt som de känner sig mer hindrade av bundna tider tyder på en stor skillnad i hur mjölkföretagaren strukturerar sin drift.

Att utnyttja gårdens förutsättningar, anser de svenska mjölkföretagarna vara viktigare än de danska. Här kan det tänkas att svenska gårdar i större utsträckning kan vara lämpliga för en viss produktionsgren beroende på gårdens geografiska belägenhet, tillgång på närliggande bete, fältens arrondering med mera.

Flera respondenter uttrycker också att lantbruket är en livsstil och att det finns en speciell yrkes stolthet i att vara lantbrukare. Några av kommentarerna är.

”Han er født som landmandson og kan ikke forsellen at lave nogen anderledes”

“It’s a way of life!”

Med bakgrund av Gasson (1973) kan olika drivkrafter kategoriseras. Danska mjölkföretagare värdesätter i högre grad ett variationsrikt arbete vilket klassificeras som en inre värdering. De tycker också att det är viktigare att kunna vara ledig vilket kan anses vara en instrumentell värdering i form av att skapa bra arbetsförhållande. Vidare vill danska mjölkföretagare också i större utsträckning förverkliga mål vilket kan anses vara en inre värdering. Svenska mjölkföretagarna har en större vilja att behålla gården i slakten vilket tyder på ett mindre företagsinriktat fokus, då det är en social värdering. Svenska mjölkföretagare tycker också att

det är viktigt att kunna försörja sig på gården vilket är en instrumentell värdering. Dessutom tycker de att det är viktigt att kunna nyttja gårdens förutsättningar som kan ses som en expressiv värdering.

6.3.2 Hypotes Individ

- . *Danska mjölkföretagare har mer företagsinriktade drivkrafter och egenskaper än svenska mjölkföretagare.*

Resultatet visar att det bland både svenska och danska mjölkföretagare finns drivkrafter ur alla delar av Gassons (1973) fyra motiv och går inte att finna något mönster som stödjer hypotesen. Inte heller bland mjölkföretagarnas värderingar går det att finna några entydiga skillnader. Danska mjölkföretagare har i större utsträckning lantbruksutbildning vilket är en egenskap som verkar positivt för företagets utveckling. Sammantaget går det inte att påvisa tillräckligt stora skillnader inom detta område för att stödja hypotesen och därför förkastas den.

6.3.3 Företagsledaren

Ett mycket intressant samband visar sig i påståendena om att det kommer ske en investering eller en avveckling inom fem år. Det är en signifikant större grupp i Danmark som planerar en utveckling. På samma sätt är det en större grupp i Sverige som planerar att avveckla inom fem år. I Sverige var det 54 av 159 som angav fem, sex eller sju där sju var instämmer helt på att avveckling kommer ske inom fem år, detta är cirka 34 procent vilket motsvarar åtta procent per år. I Danmark är den angivna minskningstakten 18 procent på fem år vilket motsvarar knappt fyra procent per år. Om alla har angivit vad som faktiskt kommer att ske skulle detta betyda att den svenska minskningen av antalet besättningar fortsätter i en något förstärkt takt medan det är ett klart trendbrott i Danmark där minskningstakten har varit ungefär åtta procent under lång tid. I både Sverige och Danmark har de som väljer att avveckla en signifikant mindre mjölkbesättning än genomsnittet, 34 respektive 74,5 kor. Tänkvärt är att gruppen som anger att de planerar en avveckling i Danmark har en större besättning än det svenska genomsnittet, på grund av det låga antalet observationer skapas dock inte ett signifikant resultat för hela populationen.

De respondenter som anger att de med stor sannolikhet kommer att avveckla inom fem år beskriver också sina planer för framtida sysselsättning. Det framkommer signifikanta skillnader mellan de svenska och de danska mjölkföretagarna i form av att danskarna i större utsträckning avser att förvärvsarbeta medan svenskarna i större utsträckning planerar att utveckla annan verksamhet inom ramen för gården. Sett till medelvärde i respektive land återkommer att danskarna i störst utsträckning tänker förvärvsarbeta medan den största andelen av svenskarna planerar att gå i pension. Förvärvsarbete är den sysselsättning minst antal svenskar planerar medan enbart ett fåtal danskar planerar att utveckla annan verksamhet inom ramen för gården. Detta kan ha ett samband med att det är lättare att skifta produktionsgren för de mjölkföretagare som inte har gjort stora investeringar i mjölkproduktionen nyligen.

Att en stor del av de svenskar som planerar att avveckla inom fem år också planerar att gå i pension kan förklaras av att medelvärdet på denna gruppens ålder uppgår till 57,9 år. Även de danska avvecklarna har en högre ålder (50,7) än gruppen med samtliga danska respondenter. Efter fråga 10, vad som påverkar respondenten till avveckling fanns även en möjlighet att

skriva andra saker som påverkar beslutet. Åldern, tid för avveckling eller att vi närmar oss pension är exempel på de kommentarer som kan kopplas till individen, i ett fall avvecklas mjölkproduktionen inför generationsväxling och två respondenter specificerar att det är på grund av den dåliga lönsamheten.

I fråga 14 söktes svar på om respondenterna har olika kontrollpunkt, det vill säga om det är dem själva eller något annat som i störst utsträckning påverkar företagets resultat på lång sikt. Resultatet är svårt att säga något om då det visar signifikanta skillnader i tre påstående som visar på en mer intern kontrollpunkt och tre som visar på en mer extern kontrollpunkt hos de danska mjölkföretagarna. Sammantaget kan vara så att danskarna helt enkelt valt att svara något högre i nästan alla påståenden i fråga 14 och därigenom har signifikanser skapats trots att svaret är intetsägande. Det kan bero på att danska mjölkföretagare har starkare åsikter i denna fråga.

Bland de frågor som berör företagsstyrning visas att de danska mjölkföretagarna har en signifikant högre användning av budget, utnyttjar i större omfattning rådgivning. Användandet av rådgivning torde öka i en större produktionsenhet då kostnaden för rådgivningen ofta blir lägre per producerad enhet. En förbättringsåtgärd ger kraftigare utslag i en större produktionsenhet förutsatt samma kostnad. Det kan finnas ett behov av att bättre visa rådgivningens värde för att öka användningen. De danska mjölkföretagarna har också tätare kontakt med kreditgivare, diskuterar oftare produktionen med personer utanför familjen, jämför sig oftare med andra och går oftare på kurser. Detta kan tolkas som att danska mjölkföretagare är mer proaktiva i sitt sätt att styra företaget. Studien av Hansson (2007) visar att det finns en positiv effekt på produktionen i att använda ekonomistyrning, diskutera mjölkproduktionen samt nyttja studiecirkel. Användningen av bokföring som beslutsunderlag kunde inte testas mellan länderna men det framgår av resultatet att bokföringen är det viktigaste redskapet för de svenska mjölkföretagarna.

Kallio och Kola (1999) har också beskrivit att en lönsam produktion skapas genom att följa upp och utvärdera produktion, utgifter och inkomster. Viktigt är också att utveckla sin kognitiva förmåga via utbildning och genom att lära av andra. Giles et al (1990) beskriver företagsledning som en komplex och omfattande process, där företagsledaren har det yttersta ansvaret för gårdens utveckling. En respondent beskriver detta:

Den enskilt viktigaste faktorn för ett bra resultat är att ha "koll" på verksamheten, gäller både i stort och smått. Alltifrån brunster, djurhälsa, maskinunderhåll, vallodling mm till ekonomisk styrning.

Även användning av affärsplan och en noggrann uppföljning av beslut har ett högre medelvärde för danska mjölkföretagare, dock ej signifikant. Jacobsen och Thorsvik (2002) beskriver att det är viktigt med tydliga mål och en strategi att nå dessa, det är också viktigt att målen kan nås och beslutsfattandet underlättas om mål och strategier är nedskrivna. Lee et al (1999) beskriver detta som strategiskt beslutsfattande och poängterar noga att det är företagets styrning som påverkar den framtida företagsbilden. En tydlig målbild ger enligt Giles et al (1990) företaget en stor styrka och utgör grunden i ett effektivt ledarskap.

Anledningarna till de skillnader som finns i påståendena om företagsledning kan vara många, skillnader i företagskultur, att de danska mjölkföretagarna är högre utbildade eller dess storlek på produktionen kan bidra till dessa skillnader. Studien av Johnsson och Widnersson (2008) beskriver att utbildning är mycket viktig då den bidrar till att skapa en förståelse för värdet av

information och således gör samtal med rådgivare mer givande. I påståendet som utreder i hur stor utsträckning bokföringen används som beslutsunderlag blev det ett fel i översättningen, bokföringen blev översatt till momsräkenskaper vilka uppenbart är mindre lämpliga som beslutsunderlag och detta speglas också av svaren från de danska mjölkföretagarna. Inställningen till att leda personal skiljer sig inte mellan Sverige och Danmark och kan därmed inte sägas påverka skillnaden mellan andelen mjölkföretagare som har anställda i respektive land.

6.3.4 Hypotes Företagsledare

- . *Danska mjölkföretagare är jämfört med svenska mjölkföretagare mer aktiva i sin roll som företagsledare.*

Bland de frågor som kategoriserades som företagsledningsfrågor visar 16 av 23 på signifikanta skillnader. Som tidigare beskrivits är det en klar majoritet av frågorna kring ekonomistyrning som är signifikanta till de danska mjölkföretagarnas fördel och som bevisar att de är mer aktiva i sin roll som företagsledare. En större vilja att utöka verksamheten kräver också en bättre och aktivare företagsledare för att förändringen skall genomföras med ett lyckat resultat. Studiens resultat gör att hypotesen stöds.

6.4 Analys av större besättningar

Syftet med att bredda studien är för att se vilka likheter och skillnader det finns mellan större svenska och danska besättningar (över 100 årskor) och även jämföra större besättningar mot genomsnittet. Som tidigare beskrivits så bygger inte detta resultat på statistiskt säkerställt material utan endast medelvärdeskillnader har används.

I frågorna kring omvärldens påverkan är en stor skillnad att de danska mjölkföretagarna med större besättningar i större utsträckning utvecklar för att det finns en efterträdare. Vilket visar att de har en högre tillväxtvilja om det finns en tilltänkt efterträdare. Resultatet visar också att mjölkföretagarna med större besättningar, i båda länderna, befinner sig i en positivare närmiljö då de upplever att det finns fler i deras närhet satsar på mjölkproduktion. Att lagar och regler påverkar svenska mjölkföretagare med större besättningar, i högre omfattning, är anmärkningsvärt då större företag ofta kan fördela kostnaden för anpassning till lagar och regler på fler enheter. En förklaring kan dock vara att vissa regler blir svårare att efterleva i en större besättningar och därför känns mer hindrande. Lagar och regler kring att ha anställda känns inte heller lika hindrande i större besättningar, något som troligen följer naturligt på grund av att de i större utsträckning använder anställda.

Inom frågorna kring företaget skiljer sig mjölkproduktionens del av omsättningen marginellt, vilket är intressant då det visar att graden av diversifiering inte påverkas av produktionens storlek. Att skuldsättningen hos de svenska mjölkföretagarna med större besättningar ökar kraftigt är ett resultat av en snabb utveckling. Skillnaden i skuldsättning har minskat mellan länderna och på samma sätt har uppfattningen om svårigheten att få nya lån jämnats ut, vilket är naturligt då skuldsättningsgraden ökat. Den minskade skillnaden i skuldsättning beror på att de större danska mjölkföretagen inte ökat sin skuldsättning i lika hög grad, vilket tyder på att risktagandet i Danmark inte är lika bundet till besättningsstorleken som det är i Sverige. Båda gruppernas medelvärde visar att hinder i utveckling på grund av den risk det lånade kapitalet utgör ökar något, men hos de svenska mjölkföretagarna med större besättningar ökar

det inte i proportion till ökningen i skuldsättning. Detta visar, som tidigare beskrivits, att inställning till skuldsättning är mycket individuellt. Att uppfattningen om nuvarande lönsamhet är förhållandevis konstant är anmärkningsvärt då många studier visar på ett positivt samband mellan lönsamhet och storlek. De större mjölkföretagen, i både Sverige och Danmark, ser mer optimistiskt på den framtiden, då de har en större tilltro till framtida lönsamhet. Både större svenska och danska mjölkföretag upplever att de är lönsammare än genomsnittet i respektive land, vilket kan ställas i relation till att uppfattningen om den nuvarande lönsamheten inte förändrats från genomsnittet. Det kan tolkas som att de större mjölkföretagarna anser sig ha skalfördelar i sin produktion, men att lönsamheten för tillfället anses pressad oavsett besättningsstorlek. Att de också har en högre tro på att företaget klarar tider med dåligt mjölkpris visar på en generellt högre tilltro till sitt företag i de större mjölkföretagen.

Frågorna kring företagets personal visar att de mjölkföretagare som har större företag har lättare att finna kvalificerad personal, vilket kan stödja tidigare resonemang att det är lättare att attrahera personal till större och modernare anläggningar. Att andelen svenska mjölkföretagare med större besättningar, som har växtodling som bisyssla ökar medan de som arbetar med skogsbruk minskar kan visa på att dessa mjölkföretagare befinner sig i områden med andra naturliga förutsättningar. De svenska mjölkföretagarna anger att byggnaderna är betydligt modernare än genomsnittet i Sverige, de anger till och med att de har nyare byggnader än de större danska mjölkföretagarna. Detta torde vara en effekt av att de danska mjölkföretagarna har en längre gången strukturrationalisering vilket medför att det under längre tid funnits en högre andel gårdar med en produktion över 100 årskor. Det är intresseväckande att större svenska mjölkföretag uppger att byggnader och utrustning har samma skick som genomsnittet i Sverige, trots att de har klart nyare produktionsanläggningar.

Mjölkföretagarna med större besättningar använder mer maskinsamarbete och de större svenska mjölkföretagen har kraftigt ökat inköpen av maskintjänster. Detta kan tolkas som att det finns stora fördelar med att inte själv äga alla maskinkedjor. Att de svenska mjölkföretagarna med större besättningar fortfarande upplever bundenheten i klart större utsträckning än de danska mjölkföretagarna är ett problem då det kan utgöra ett allvarligt tillväxthinder.

En stor förändring kan ses bland de frågor som behandlar lantbrukarens personliga egenskaper. Den enskilt viktigaste faktorn är förändringen i ålder bland de svenska mjölkföretagarna med större driftsenheter, denna skillnad är troligen det som påverkar förändringen i utbildningsnivå samt synen på vem som leder företaget. Detta visar att den personliga karakteristikan har en betydande roll för utvecklingen av ett mjölkföretag. Att det är yngre mjölkföretagare som vågar satsa kan också kopplas till flera tidigare studier som menar att utvecklingsviljan är högre hos denna grupp då de har en större del av sitt yrkesverksamma liv kvar. Detta styrks också av att antalet år som mjölkföretagare sjunker kraftigt hos de svenska mjölkföretagarna med större besättningar. Intresset för mjölkproduktionen är fortfarande lägre i Sverige vilket kan skapa problem. De svenska mjölkföretagarna med större produktionsenheter är yngre och det kan tyckas att de borde brinna för sitt yrke, då investeringar som berör flera årtionden framåt planeras. Försämrade hälsa hindrar fortfarande de svenska mjölkföretagarna med större besättningar i högre grad trots att de större svenska mjölkföretagarna nu är tre år yngre än de danska.

Bland frågorna kring drivkrafter och värderingar har många av frågornas medelvärden ökat i både Sverige och Danmark. På två punkter har också medelvärdeskillnaden mellan länderna

klart minskat, dessa är att förverkliga mål som blivit viktigare i Sverige och att någon närstående är villig att ta över som blivit viktigare i Danmark. Möjligheten att kunna utveckla och driva vidare verksamheten har blivit mycket viktigare för mjölkföretagarna i båda länderna, så även att ha ekonomisk avkastning. Detta kan tyda på att det bland mjölkföretagare med större besättningar finns en vilja att utveckla av ekonomiska orsaker. Mycket intressanta är också frågorna kring värderingar i sitt företagande som visar att de svenska mjölkföretagarna med större besättningar nu anger att de är mer benägna att acceptera risk än sina danska kollegor trots att de har ungefär lika hög skuldsättning. Att det är viktigt att kunna vara ledig har också ökat något i båda länderna. Att de svenska mjölkföretagarna med större produktionsenheter inte anser sig kunna öka sin egen arbetstid är motsägelsefullt mot att de vill vara lediga. Detta stöds i studien av Sejersbøl (2001) som menar att en utveckling inte alltid leder till bättre balans mellan arbete och fritid utan till och med kan förvärpa balansen. Då enkäten skickades ut i en tid med pressad lönsamhet för många mjölkföretag kan detta spegla att mjölkföretagarna vill vara lediga men att de för tillfället inte har den möjligheten. De mjölkföretagarna som har större besättningar, i både Sverige och Danmark, anser också att det är mycket viktigare att arbeta med modern teknik, en skillnad som kan visa att utveckling till viss del sker av denna anledning.

Den höga utvecklingsviljan och den nästan obefintliga avvecklingsviljan som finns hos de större svenska mjölkföretagen indikerar att det är den yngre generationen mjölkföretagare som har en stark vilja att utvecklas. Detta är positivt genom att det då finns förebilder som kan inspirera andra mjölkföretagare och även bidra till ett positivt företagsklimat. Det finns inga tecken på en förändrad kontrollpunkt för varken de svenska eller danska mjölkföretagarna med en större besättning. För de större svenska mjölkföretagen har dock förmågan att leda blivit viktigare och den egna arbetsinsatsen är inte lika viktig, detta är troligen en effekt av att de i mycket större utsträckning använder sig av anställd personal.

Gällande de frågor som testar i hur stor omfattning mjölkföretagaren använder sig av företagsstyrning har de svenska mjölkföretagarna med större besättningar svarat betydligt högre jämfört med tidigare genomsnitt. De danska mjölkföretagarna med större besättningar har också en ökad användning av ekonomistyrning jämfört med genomsnittet i landet och jämfört med svenska mjölkföretagarna med större besättningar är de fortfarande på de flesta punkter flitigare användare av ekonomistyrning. Att de svenska mjölkföretagarna med större besättningar är bättre på att följa upp större beslut är positivt, likaså är det högre användandet av affärsplan med tydliga mål och framtidsplaner också mycket positivt. Den generellt högre användningen av rådgivning i båda länderna visar att det har en mer framträdande roll i ett större företags utveckling.

7 Slutsatser

Studien syftar till att finna *de huvudsakliga faktorer som påverkar svenska och danska mjölkföretagares beslutsfattande kring företagens utveckling och därigenom leder till skillnader i utvecklingstakt länderna emellan*. Med de fyra hypoteser som ställdes upp har flera aspekter av syftet testats och två av de uppsatta hypoteserna kunde förkastas. Dessa var hypoteserna om att danska mjölkföretagare upplever ett gynnsammare företagsklimat samt att danska mjölkföretagare har fler företagsinriktade drivkrafter. Hypoteserna gällande att danska mjölkföretagare upplever fler styrkor i sina företag och att de är mer aktiva i sin roll som företagsledare kan stödjas av empirin, då det på flera punkter fanns entydiga signifikanta skillnader.

Denna studie visar att danska mjölkföretagare har en större vilja att fortsätta utveckla sitt företag och fem huvudsakliga faktorer har urskilts. Den första är **personliga karaktäristika**, som visar att danska mjölkföretagare generellt sett är yngre, oftare har lantbruksutbildning och inte ser bundna tider eller sin hälsa som ett hinder för fortsatt utveckling. Den andra faktorn är **gårdsförutsättningar**, där danska mjölkföretagare har större driftsanläggningar med större besättningar och oftare använder sig av anställda. De upplever i större utsträckning att de har tillgång till kompetent personal och att de också har möjlighet att öka sin egen arbetsinsats. Produktionen är också mer specialiserad till mjölkproduktion och de köper i större utsträckning in maskintjänster. Danska mjölkföretagare upplever mindre regional konkurrens genom att de har lättare att finna ytterligare mark, de befinner sig också i en positiv närmiljö där fler satsar på mjölkproduktion.

Både personlig karaktäristika och gårdens förutsättningar har stor betydelse för gårdens framtid men detta är en följd av tidigare beslut och är därför svåra att ändra. Det som har en avgörande betydelse för mjölkföretagets framtid är *intresse, tilltro och företagsstyrning*. Danska mjölkföretagare har ett större **intresse** för sin mjölkproduktion och drivs i större utsträckning av att få arbeta med mjölkproduktion. De har också en starkare **tilltro** till sitt företag och anser att de har bättre lönsamhet i jämförelse med andra mjölkföretagare i landet. Danska mjölkföretagare ser mer positivt på sin lönsamhet, både historisk och idag men även den framtida lönsamheten. De tror också att deras företag har lättare att klara tider med dålig lönsamhet i mjölkproduktionen. Danska mjölkföretagare använder även **företagsstyrning** i större utsträckning. De arbetar mer aktivt med att jämföra sig med andra, anlitar i större utsträckning rådgivare och planerar i större utsträckning sin verksamhet med budgetar.

Det som starkast påverkar både de svenska och danska mjölkföretagarna i beslutet att avveckla produktionen är avsaknaden av efterträdare som vill driva mjölkproduktionen vidare. De svenska mjölkföretagare som utvecklar känner sig mest hindrade av svårigheten att finna ytterligare mark samtidigt som de danska mjölkföretagarna som planerar att utveckla anser att lagar och regler är mest hindrande.

I den dataanalys där endast de mjölkföretagarna över 100 årskor testas visar resultatet att det inte längre går att se några tydliga skillnader i **personliga karaktäristika**, de svenska mjölkföretagarna är yngre och utbildningsnivån är liknande mellan grupperna. Det finns heller inga större skillnader vad beträffar **gårdsförutsättningar**, större svenska mjölkföretagare planerar i högre utsträckning en utveckling av verksamheten inom 5 år trots att de fortfarande inte har en lika positiv syn på sitt företagande, inte har lika stort intresse för mjölkproduktionen och heller inte använder företagsstyrning i samma utsträckning

7.1 Framtida studier

Som framgår tidigare har denna studie en explorativ ansats med en mycket vid infallsvinkel. En framtida studie skulle kunna göras djupare och undersöka om de danska företagen faktiskt har fördelar denna studie vidhåller eller om det bara är skillnader i attityder kring frågorna. Den typen av studie skulle ytterligare precisera vilka faktorer som har störst inflytande vid utvecklingen av ett mjölkföretag. Vidare skulle även hänsyn till eventuella regionala skillnader kunna tas. Finns det någon region som inte är representativ för genomsnittet i Sverige eller i Danmark? Finns det någon region i Sverige som liknar Danmark? Vad utmärker den regionen?

En studie skulle även kunna göras för att jämföra exempelvis Sverige och Danmark och se huruvida lägre mjölkpriser tvingar mjölkföretagen att vara mer effektiva? Många av de svenska mjölkföretagen har skog som en buffert, vilket kan bidra till att inte ifrågasätta om produktionen verkligen är lönsam utan istället flytta kapital mellan de olika verksamhetsgrenarna. Danska mjölkföretagare, som är mer specialiserade måste i tider med dålig lönsamhet istället effektivisera sin produktion i hopp om att skapa bättre lönsamhet.

Svenska mjölkföretagare har en betydligt lägre skuldsättning än danska mjölkföretagare. Kan det påvisas huruvida svenska mjölkföretagare nyttjar kapitalet maximalt, det vill säga att de har en sund skuldsättningsnivå eller är säkerheten faktiskt ”för stor”?

Skillnader i djurskyddets påverkan i Sverige och Danmark är inte helt tydlig. En jämförelse skulle kunna göras mellan Sverige och Danmark för att se hur stor del skillnaden i djurskydd utgör av den totala kostnaden per producerad enhet mjölk.

Det hade också varit mycket intressant att göra en ny studie med de lantbrukare som har över 100 årskor för att se med statistiskt säkerställd data hur de resonerar i förhållande till den genomsnittliga mjölkföretagaren.

7.2 Studiens bidrag

Studien är, efter vad som är känt, den första av sitt slag där mjölkföretagares förutsättningar och inställning jämförs mellan två länder. Studien bidrar till att öka kunskapen och förståelsen för den storleksutveckling som sker inom Sverige och Danmark och på så vis ta lärdom av varandra. Den ökade kännedomen kan bidra till att utveckla rådgivningstjänster och på så sätt bland annat bidra till att upprätthålla svenska mjölkföretagares konkurrenskraft. Denna studie visar att det är på det personliga planet den största skillnaden finns och genom att framhäva nyttan av fortbildning och företagsstyrning kan tilltro till företaget byggas upp. Studiens slutsatser kan med fördel användas av intresseorganisationer för att förklara för både mjölkföretagare och för politiker hur de svenska och danska mjölkföretagen planerar sin verksamhet.

Epilog

Vi kan se att mjölkföretagarna i respektive land befinner sig i olika faser i företagets livscykel, även om detta är en generalisering, då det finns stor åldersspridning bland de svenska respondenterna. De svenska mjölkföretagarna närmar sig pensionsåldern och är i behov av efterträdare för att inte avveckla verksamheten. Danska företagarna å andra sidan kan i större utsträckning satsa och arbeta hela investeringens livslängd. Den problematik som uppkommer i det svenska lantbruket är att avkastningsvärdet skiljer sig stort från marknadsvärdet, speciellt om driften är gammal och irrationell vilket är ett stort problem för att föryngra lantbrukarkåren. En viktig åtgärd är att investera löpande för att inte skapa nya inträdeshinder, fortgående investeringar bidrar också till den effektivitetshöjning som krävs för att tillhöra de lönsammaste mjölkföretagarna. Detta är något som vi tror de danska mjölkföretagarna har arbetat mer med, vilket tyder på att de har större möjlighet att fortsätta utvecklas.

En sak som vi under arbetes gång fått en känsla av är att det kan finnas en nivåskillnad i hur tillgänglig statistik och rådgivande material är skrivet. En naturlig förklaring torde vara att utbildningsnivån hos mjölkföretagare i Sverige är klart lägre än i Danmark. Vi tror att en lägre nivå på tillgänglig statistik och rådgivande material kan inverka negativt på företagaren bland annat på grund av att denne inte får tillgång till information som känns utmanande.

Vi upplever också att det i Sverige finns en utbredd pessimism i mjölkbranschen. Vilket kan ge upphov till en negativ inställning som smittar av sig och påverkar både den enskilda mjölkföretagaren, lantbruksföretag i dennes närhet och sektorn i stort.

Som tidigare beskrivits har undersökningen gjorts landsvis och stora skillnader kan förekomma mellan mjölkföretagarna i varje land, denna förenkling medför att resultatet i första hand kan användas till just generella slutsatser. En mjölkföretagare som vill jämföra sin produktion rekommenderas att först fylla i en enkät för att sedan jämföra sina svar med vad som framkommer i analys, diskussion och slutsats.

En generell lärdom som vi dragit av denna undersökning är att det finns stora fördelar att skriva examensarbetet tillsammans med någon, som en organisationsteoretiker skulle uttrycka det $1+1=3$.

Studien har bidragit till att öka vår kunskap om mjölkföretagares situation samt ökat vårt intresse kring mjölkföretagandet. Detta är något som vi hoppas kunna ha stor nytta av i en framtida roll som rådgivare.

Tack för oss!

Claes Krokeus
Dan M Sandberg

Referenser

Litteratur och publikationer

- Barth, H i Davidsson, P et al., 2001. *Tillväxtföretagen i Sverige*. 1:a upplagan. Elanders Graphic Systems AB, Angered.
- Clausen, S., 2004. *Balanced Scorecards effektivitet ved implementering og reformulering af strategi på landbrugsbedrifter* DEN KGL. VETERINÆR- OG LANDBOHØJSKOLE, Institut for Økonomi, Skov og Landskab, Fredriksberg.
- Dalberg, J., 2008. *Avveckla eller utveckla mjölkproduktionen – vilka faktorer påverkar beslutet?* Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för ekonomi, Uppsala.
- Davidsson, P et al., 2001. *Tillväxtföretagen i Sverige*. 1:a upplagan. Elanders Graphic Systems AB, Angered.
- Ejlertsson, Göran., 2005. *Enkäten i praktiken – en handbok i enkätmetodik*. 2:a upplagan. Studentlitteratur. Lund.
- Friis Pedersen, M, 1., 2009. *Store forbedringer af driftsresultaterne i vente fra 2009 til 2010* KvægInfo nr: 2055, Dansk kvæg, Århus.
- Friis Pedersen, M, 2., 2009. *Foreløbige driftsresultater for kvægbrug- stor spredning i resultaterne* KvægInfo nr: 2003, Dansk kvæg, Århus.
- Gasson, R., 1973. Goals and values of farmers. *Journal of Agricultural Economics*, 24: 521-524.
- Giles, T & Stansfield, M., 1990. *The farmer as a manager*. University of Reading, Unwin Brothers limited, Great Britain (ISBN 0-04-658228-2).
- Hansson, H., 2007. *Driving and restraining forces for economic and technical efficiency in dairy farms*. Doctoral diss. Dept. of Economics, SLU. Acta Universitatis agriculturae Sueciae vol. 2007:108.
- Hjellström, A, 1., 2009. *Mjölkekonmirapport nr 2 2009*. Svensk Mjök, Stockholm.
- Hjellström, A, 2., 2009. *Mjölkekonmirapport nr 3 2009*. Svensk Mjök, Stockholm.
- Holmström, L., 2009. *Strukturrapport nr 2 2009* Svensk Mjök, Stockholm.
- Hultén, H., 2003. *Varför utvecklar respektive avvecklar mjölkföretagare sin produktion*. Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för ekonomi, Uppsala.
- Hemme et al., 2009. *IFCN Dairy Report 2009*, International Farm Comparison Network, Dairy Research Center, Kiel, Tyskland.

- Insulander, M., Löfgren, N.Å., Olsson, R., Wålstedt, K., 1986. *Företagsledning och framgång – en studie av lantbruksföretag. Rapport 264*. Sveriges Lantbruksuniversitet, Institutionen för Ekonomi. Uppsala.
- Jacobsen, D.I., Thorsvik, J., 2002. *Hur moderna organisationer fungerar*. 2:a upplagan. Studentlitteratur. Lund.
- Johnsson, V & Widner, O., 2008. *Utveckla eller avveckla? – varför väljer vissa av Milkos medlemmar att utveckla sin mjölkproduktion medan andra avvecklar?* Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för ekonomi, Uppsala.
- Jönsson, J., 2009. *Effektiv mjölkproduktion – en fallstudie av effektiviteten i svenska, tyska och nederländska mjölkproducerande företag, samt en kartläggning av effektivitetspåverkande faktorer*. Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för ekonomi, Uppsala
- Kallio, V & Kola, J., 1999 *Maatalousyrittysten menestystekijät: Aluetutkimus Etelä-Karjalassa, Etelä-Savossa ja Kymenlaaksossa. (Success Factors of Farm Enterprises in Finland.)*, University of Helsinki, Department of Economics and Management, Publications No. 24.
- Kristen Pedersen Due, J och Andresen, T., 2009. *Dansk kvægbrugs internationale konkurrenceevne* KvægInfo nr: 2030, Dansk kvæg, Århus.
- Lee, D., Newman, P., Price, R., 1999. *Decision Making in Organisations*. Prentice Hall, Glasgow.
- McElwee, G., 2006. Farmers as entrepreneurs: Developing competitive skills. *Journal of Developmental Entrepreneurship*, 11(3), 187-206.
- Mosheimand, R & Knox Lovell, C.A., 2009. Scale economies and inefficiency of U.S dairy farms. (August 2009): 777–794, *Agricultural and Applied Economics Association*.
- Nehring, R et al., 2009. Small U.S. dairy farms: can they compete? *Agricultural Economics*, 40 (2009) supplement 817–825.
- Olson, K, D., 2004. *Farm Management – Principles and Strategies*. 1 ed. A Blackwell Publishing Company, Ames (ISBN 0-8138-0418-3).
- Olsson, U & Engstrand, U., 2004. *Biometri – kompendium för grundkurs i statistik*. Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för Biometri och teknik, Uppsala.
- Piper, C., 2002. *Varför utveckla eller avveckla gårdens mjölkproduktion?*. LUI, Stockholm. (Opublicerat).
- Regeringens skrivelse 2008/09:167 En strategi för att stärka utvecklingskraften i Sveriges landsbygder.
- Rosenberg, A., 2009. *Krismötet skall rädda svenska mjölkbönder*. *ATL nr 64*, 16-17.

Sejersbøl, K., 2001. *Driftsledelse i ekspanderende malkekvægbesætninger*. DEN KGL. VETERINÆR- OG LANDBOHØJSKOLE, Institut for Økonomi, Skov og Landskab, Fredriksberg.

Svensson, H., 2009. *Jordbrukets utveckling, Lägesrapportering nr 14*. Jordbruksverket, Jönköping.

Tauer, W, L & Mishra, A, K., 2005. Can the small dairy farm remain competitive in US agriculture? *Food Policy*, 31 458–468.

Internet

DMB, Danish milk board, www.maelkeudvalget.dk
Priser for købt og solgt kvote
<http://www.maelkeudvalget.dk/faktaogstat/default.htm> 2010-02-11

LI, Lantbruksinfo, www.lr.dk

1. *Fakta om mælkeproduktion*

<http://www.kvaeg.dk/Maelk/faktmaelkeprod/FaktOmMaelkeprod.htm> 2009-09-15

2. *Dansk kvægbrugs internationale konkurrenceevne*

<http://lr.dk/kvaeg/informationsserier/kvaegforsk/2030.htm> 2009-09-15

3. *Kvæg i tal 2008*

http://www.landbruksinfo.dk/kvaeg/filer/kvaegbruget_tal2009eng.pdf 2009-10-20

LRfk, LRF konsult, www.konsult.lrf.se

Svenska åkermarkspriser fördubblade på fem år

http://www.konsult.lrf.se/PageFiles/1010/100211_LRF%20Konsult_Pressmeddelande_akermarkspriser_rix.pdf 2010-02-11

RK, Regeringskansliet, www.sweden.gov.se

En strategi för att stärka utvecklingskraften i svenska landsbygder

<http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/12/27/35/233b48d1.pdf> 2010-01-20

SCB, Statistiska centralbyrån, www.scb.se

Priser på jordbruksmark 2008

http://www.scb.se/Statistik/JO/JO1002/2008A01B/JO1002_2008A01B_SM_JO38SM0901.pdf 2010-02-11

SB, Statistikbanken, www.statistikbanken.dk

1. *Malkekobesætninger, antal (1000 stk.)*

<http://www.statistikbanken.dk/statbank5a/default.asp?w=1280> 2009-10-20

2. *EJEN77: Ejendomssalg efter område (region, landsdel), ejendomskategori, nøgletal og overdragelsesformer (kvartal)*

<http://www.statistikbanken.dk/statbank5a/default.asp?w=1366> 2010-02-11

SM, Svensk mjölk, www.svenskmjolk.se

1. *Svensk mjölkinvägning 1934-2008*

http://www.svenskmjolk.se/ImageVault/Images/id_478/scope_128/ImageVaultHandler.aspx 2009-09-09

2. *Antal mjölkkor i Sverige 1985-2008*

http://www.svenskmjolk.se/ImageVault/Images/id_462/scope_128/ImageVaultHandler.aspx 2009-09-09

3. *Genomsnittligt antal kor per besättning*

http://www.svenskmjolk.se/ImageVault/Images/id_472/scope_128/ImageVaultHandler.aspx 2009-09-30

SJV, Statens jordbruksverk, www.sjv.se

Utveckling i svensk mjölksektor

<http://www.sjv.se/download/18.677019f111ab5ecc5be800010031/utveckling+svensk+mj%C3%B6lksektor.pdf> 2010-01-20

Personliga meddelanden

Bengtsson Jan

Husdjurstekniker, Svenska husdjur

Telefonintervju, 2010-02-11

018-674884

Karlsson Jonas

Expert djurvälstånd, Svensk mjölk

Telefonintervju, 2010-03-04

08-7905811

Oskarsson Markus

Lönsamhetsexpert, Svensk mjölk

Telefonintervju, 2010-03-05

08-7905863

Bilaga 1: Frågeformulär Sverige

Frågeformulär kring ditt mjölkföretagande

Frågor om dig och ditt företag

1a) Jag är man kvinna

1b) Ålder _____ år

1c) Hur många inom företaget är delaktiga vid större beslut? _____ st
Vid fler än en; vilken relation har du till dem? (flera svar kan anges)

- Man, hustru eller partner
- Förälder
- Barn

- Syskon
 - Driftsledare
 - Annan beslutsfattare, nämligen:
-

2) Vilken är din högsta avslutade utbildning?

- Folkskola, realskola eller grundskola
- Yrkesskola
- Gymnasium
- Lantbruksgymnasium (minst 40 veckor)

- Lantmästarutbildning
- Agronomutbildning
- Annan universitetsutbildning
- Annan lantbruksutbildning

3a) Hur länge har du bedrivit mjölkproduktion i egen regi?
Totalt i _____ år.

3b) Hur stor är din mjölkbesättning (inklusive sinkor)? _____ st

3c) Hur stor areal brukas?

Åkermark	_____ ha eget	_____ ha arrenderat
Betesmark	_____ ha eget	_____ ha arrenderat
Skogsmark	_____ ha eget	

4) Vilken beskrivning sammanfattar bäst byggnader och utrustning i din mjölkproduktion (ett kryss per kolumn)

- Nybyggt
- 5 -10 år gammalt
- 10 – 20 år gammalt
- Mer än 20 år gammalt

- God arbets- och djurmiljö
- Vissa brister i arbets- och djurmiljö
- Större brister i arbets- och djurmiljö
- Byggnader ej godkända (av arbets- eller djurhälsoskäl)

5a) Ungefär hur stor del av omsättningen i ditt företag representerar mjölkproduktionen (inklusive kalvar, kvigor, utslagsdjur osv.)?

- 10 % 40 % 70 % 100 %
 20 % 50 % 80 %
 30 % 60 % 90 %

5b) Vilka andra verksamhetsgrenar finns inom företaget?

- Växtodling (inte egen foderproduktion) Smågris- och/ eller slaksvinsproduktion
 Skogsbruk Maskinstation/ entreprenadverksamhet
 Köttdjursproduktion Turism
 Ägg- och/ eller slaktkycklingsproduktion Annat; ange _____

5c) Om inte mjölkproduktion är din huvudsakliga verksamhet.

Vilken är den huvudsakliga verksamheten? _____

6) Hur hög är ditt företags skuldsättning? (skulder i förhållande till uppskattat marknadsvärde)

- 0-20 % 60-80 %
 20-40 % 80-100 %
 40-60 % över 100 %

7) Hur väl stämmer följande påstående in på dig? (Ringa in en siffra på skalan 1-7)

	<i>Instämmer inte</i>			<i>Instämmer helt</i>			
a) Företagets mix av verksamhetsgrenar eller specialisering känns som en stor styrka i företaget	1	2	3	4	5	6	7
b) Min maskinpark är väl anpassad för gårdens behov	1	2	3	4	5	6	7
c) Maskinsamarbete är en viktig del i mitt företag	1	2	3	4	5	6	7
d) Att köpa in maskintjänster är en viktig del i mitt företag	1	2	3	4	5	6	7

Frågor om din och företagets framtid

8) Hur väl stämmer följande påstående in på dig? (Ringa in en siffra på skalan 1-7)

	<i>Instämmer inte</i>				<i>Instämmer helt</i>		
a) Det sker sannolikt en större investering i min mjölkproduktion inom 5 år	1	2	3	4	5	6	7
b) Min mjölkproduktion har sannolikt avvecklats om 5 år	1	2	3	4	5	6	7

Om du tänkt avveckla din mjölkproduktion inom 5 år vänligen svara på fråga 9 och 10 (endast du som angivit 5-7 på fråga 8b annars gå vidare till 11)

9) Istället för min mjölkproduktion kommer jag troligen att ...

	<i>Instämmer inte</i>				<i>Instämmer helt</i>		
a)... utveckla annan verksamhet på gården	1	2	3	4	5	6	7
b)... utveckla annat egenföretagande	1	2	3	4	5	6	7
c)... förvärvsarbete	1	2	3	4	5	6	7
d)... gå i pension	1	2	3	4	5	6	7

10) Det som påverkar mig till att avveckla min mjölkproduktion är...

	<i>Instämmer inte</i>				<i>Instämmer helt</i>		
a)... komplexa lagar och regler	1	2	3	4	5	6	7
b)... risken som det lånade kapitalet utgör	1	2	3	4	5	6	7
c)... försämrad hälsa	1	2	3	4	5	6	7
d)... kostnaden för att utveckla produktionen	1	2	3	4	5	6	7
e)... svårigheten att finna ytterligare mark	1	2	3	4	5	6	7
f)... svårigheten att finna rekryteringsdjur	1	2	3	4	5	6	7
g)... svårigheten att få nya lån	1	2	3	4	5	6	7
h)... att det är väldigt bundna tider	1	2	3	4	5	6	7
i)... begränsningar i gårdens naturliga förutsättningar	1	2	3	4	5	6	7
j)... att det inte finns någon efterträdare som vill driva mjölkproduktionen vidare	1	2	3	4	5	6	7

Annat: ange _____

Om du **inte** tänkt avveckla din mjölkproduktion inom 5 år vänligen svara på fråga 11 och 12 (*endast du som **inte** svarat på fråga 9 och 10*)

11) Det som gör att jag vill fortsätta **eller** utveckla mjölkproduktionen är...

	<i>Instämmer inte</i>					<i>Instämmer helt</i>	
a)... gårdens naturliga förutsättningar för mjölkproduktion	1	2	3	4	5	6	7
b)... möjligheten till förbättrad lönsamhet	1	2	3	4	5	6	7
c)... mitt intresse för mjölkproduktion	1	2	3	4	5	6	7
d)... de investeringar jag redan gjort	1	2	3	4	5	6	7
e)... att det finns en efterträdare	1	2	3	4	5	6	7

Annat: ange _____

12) Det som jag upplever som ett hinder i att fortsätta **eller** utveckla min mjölkproduktion är...

	<i>Instämmer inte</i>					<i>Instämmer helt</i>	
a)... komplexa lagar och regler	1	2	3	4	5	6	7
b)... risken som det lånade kapitalet utgör	1	2	3	4	5	6	7
c)... försämrad hälsa	1	2	3	4	5	6	7
d)... kostnaden för att utveckla produktionen	1	2	3	4	5	6	7
e)... svårigheten att finna ytterligare mark	1	2	3	4	5	6	7
f)... svårigheten att finna rekryteringsdjur	1	2	3	4	5	6	7
g)... svårigheten att få nya lån	1	2	3	4	5	6	7
h)... att det är väldigt bundna tider	1	2	3	4	5	6	7

Annat: ange _____

Frågor om företagets lönsamhet och styrning

13) Hur väl stämmer följande påståenden in på dig?

	<i>Instämmer inte</i>				<i>Instämmer helt</i>		
a) Jag upplever idag en god lönsamhet i min mjölkproduktion	1	2	3	4	5	6	7
b) Jag upplever att lönsamheten inom min mjölkproduktion har varit god under de senaste 5 åren	1	2	3	4	5	6	7
☐ Har inte erfarenhet av 5 års mjölkproduktion							
c) Jag förväntar mig att lönsamheten inom min mjölkproduktion generellt sett kommer vara god under de kommande 5 åren	1	2	3	4	5	6	7
d) Jag anser att min mjölkproduktion är lönsammare än genomsnittet i landet	1	2	3	4	5	6	7
e) Jag anser att mitt företag är väl rustat för tider med försämrad lönsamhet i mjölkproduktionen	1	2	3	4	5	6	7
f) Jag upplever att företag i min omgivning satsar på mjölkproduktion	1	2	3	4	5	6	7

14) Det som är helt avgörande på företagets resultat på lång sikt är...

	<i>Instämmer inte</i>				<i>Instämmer helt</i>		
a) ... de politiska besluten	1	2	3	4	5	6	7
b) ... varors prisutveckling på världsmarknaden	1	2	3	4	5	6	7
c) ... att jag har familjens stöd vid beslut	1	2	3	4	5	6	7
d) ... min förmåga att leda företaget	1	2	3	4	5	6	7
e) ... naturliga förutsättningar såsom väder	1	2	3	4	5	6	7
f) ... mina egna beslut	1	2	3	4	5	6	7
g) ... mejeriet	1	2	3	4	5	6	7
h) ... min arbetsinsats	1	2	3	4	5	6	7

15) Inom mitt företag...

	<i>Instämmer inte</i>				<i>Instämmer helt</i>		
a) ... följs resultatet av ett större beslut noggrant upp och dokumenteras	1	2	3	4	5	6	7
b) ... används bokföringen i stor utsträckning för att se hur företaget går	1	2	3	4	5	6	7
c) ... styrs verksamheten till stor del av i förväg uppsatta budgetar	1	2	3	4	5	6	7
d) ... bygger utvecklingen på en affärsplan med tydliga mål och framtidsplaner	1	2	3	4	5	6	7
e) ... används rådgivning från sakkunniga i stor utsträckning	1	2	3	4	5	6	7
f) ... har jag täta kontakter med våra kreditgivare	1	2	3	4	5	6	7
g) ... diskuteras ofta mjölkproduktionen med personer utanför familjen	1	2	3	4	5	6	7
h) ... försöker jag förbättra produktionen genom att jämföra den med andra producenter	1	2	3	4	5	6	7
i) ... nyttjas ofta studiecirklar och kurser	1	2	3	4	5	6	7

16) Använder du dig av anställd personal i företaget (förutom avbyttjänst)?

Nej Ibland Ja

16b) Om ja eller ibland;

Jag anser att vår personal är väl kvalificerade för sina arbetsuppgifter	<i>Instämmer inte</i>				<i>Instämmer helt</i>		
	1	2	3	4	5	6	7

17) Hur väl stämmer följande påståenden in på dig?

	<i>Instämmer inte</i>				<i>Instämmer helt</i>		
a) Jag tycker det är lätt att finna kvalificerad personal	1	2	3	4	5	6	7
b) Jag upplever att lagar och regler hindrar mig från att anställa	1	2	3	4	5	6	7
c) Jag upplever att företagets ekonomi inte tillåter någon (mer) anställd	1	2	3	4	5	6	7
d) Jag tycker inte det är några problem att leda personal	1	2	3	4	5	6	7
e) Jag eller annan i familjen kan om det behövs öka vår egen arbetsinsats i företag	1	2	3	4	5	6	7

Frågor om dina drivkrafter

18) När jag driver mitt **lantbruk** är det viktigt att...

	<i>Instämmer inte</i>				<i>Instämmer helt</i>			
	1	2	3	4	5	6	7	
a)... få arbeta med mjölkproduktion	1	2	3	4	5	6	7	
b)... få arbeta med familjen	1	2	3	4	5	6	7	
c)... arbeta i harmoni med naturen	1	2	3	4	5	6	7	
d)... ha ett variationsrikt och utmanande arbete	1	2	3	4	5	6	7	
e)... behålla gården inom familjen eller släkten	1	2	3	4	5	6	7	
f)... skapa en gård att vara stolt över	1	2	3	4	5	6	7	
g)... någon närstående är villig att ta över	1	2	3	4	5	6	7	
h)... fortsätta utveckla och driva vidare det jag skapat	1	2	3	4	5	6	7	

19) I mitt **företagande** är det viktigt för mig att...

	<i>Instämmer inte</i>				<i>Instämmer helt</i>			
	1	2	3	4	5	6	7	
a)... ta låg ekonomisk risk	1	2	3	4	5	6	7	
b)... kunna vara ledig	1	2	3	4	5	6	7	
c)... kunna försörja mig	1	2	3	4	5	6	7	
d)... ha hög ekonomisk avkastning	1	2	3	4	5	6	7	
e)... kunna utveckla verksamheten	1	2	3	4	5	6	7	
f)... arbeta med modern teknik	1	2	3	4	5	6	7	
g)... utnyttja gårdens förutsättningar	1	2	3	4	5	6	7	
h)... arbeta med det jag är bäst på	1	2	3	4	5	6	7	
i)... förverkliga mål	1	2	3	4	5	6	7	

Egna synpunkter på frågeformuläret, enskilda frågor eller annat du finner värt att nämna

Stort tack för att du tog dig tid att svara!

Bilaga 2: Följebrev Sverige

Sveriges
lantbruksuniversitet

Uppsala den 17 november 2009

Bäste mjölkföretagare!

Vi heter Claes Krokeus och Dan M Sandberg och studerar till ekonomagronomer vid Sveriges lantbruksuniversitet (SLU).

Vi befinner oss i slutet av vår utbildning och har just påbörjat vårt examensarbete gällande skillnader mellan svenska och danska mjölkföretagare. Initiativet till studien kommer från Lantbrukarnas Riksförbund, LRF och syftet är att undersöka bakomliggande orsaker till varför vissa mjölkproducenter väljer att utveckla, andra fortsätta med befintlig drift och några avveckla sin mjölkproduktion. Studien omfattar totalt 400 slumpmässigt utvalda mjölkproducenter varav 200 i Sverige och 200 i Danmark. Ditt namn och adressuppgifter är hämtade från LRF:s medlemsregister.

Alla svar är lika värdefulla oavsett gårdens omfattning och dess framtidplaner. Ditt deltagande i undersökningen är givetvis frivilligt, men ditt svar är mycket betydelsefullt för undersökningens kvalitet. Försök att svara så fullständigt som möjligt på alla frågor. Skicka sedan tillbaka frågeformuläret i bifogat portofritt svarskuvert så snart som möjligt dock senast 7 december. Enkäten uppskattas ta cirka 20 minuter att fylla i.

Dina uppgifter kommer att behandlas konfidentiellt och efter sammanställning av enkäten kommer inte den enskildes svar att kunna urskiljas. Svarskuvertens nummer är endast till för att vi ska kunna se vem som svarat på enkäten så att vi inte sänder ut påminnelsebrev i onödan.

Om du har några funderingar kring frågorna är du varmt välkommen att skriva e-postmeddelande eller ringa.

I fall du önskar ta del av resultatet vänligen skicka ett e-postmeddelande innehållande namn och adress. Om du inte har möjlighet att skicka ett e-postmeddelande går det även bra att ringa till oss.

Slutligen, din medverkan är mycket värdefulla för oss och vi väntar med stort intresse på ditt svar! Trots att vi tar en del av din tid, hoppas vi att du vill hjälpa oss att öka kunskapen om svenska och danska mjölkbönders rådande situation.

Stort tack på förhand!

Claes Krokeus

Claes Krokeus
Telefon: +46 (0)70 673 46 99
E-post: a05clkr1@stud.slu.se

Dan M Sandberg

Dan M Sandberg
Telefon: +46 (0)70 732 77 19
E-post: a05dama1@stud.slu.se

Bilaga 3: Följebrev LRF Sverige

Examensarbete

LRF Konsult och LRF stödjer varje år ett antal examensarbeten vid bl a SLU. Detta utskick avser nu ett examensarbete där Claes Krokeus och Dan M Sandberg skall titta på och jämföra mjölkproduktionen i Sverige och Danmark.

Vi vore väldigt tacksamma om ni hjälper oss genom att fylla i bifogad enkät!

Vänliga hälsningar

Lars-Göran Svensson
Lantbruksansvarig

Bilaga 4: Första påminnelsen Sverige

Sveriges
lantbruksuniversitet

Ultuna den 26 November 2009

Bäste mjölkföretagare!

För någon vecka sedan mottog du ett frågeformulär gällande skillnader mellan svenska och danska mjölkföretagare.

Vi har ännu inte mottagit ditt svar och vill än en gång påpeka hur viktig just din medverkan är för studiens resultat. Ditt deltagande i undersökningen är givetvis frivilligt, men det är betydelsefullt för undersökningens kvalitet om du har möjlighet att besvara frågeformuläret.

Om du nyligen har svarat och postat frågeformuläret ber vi att få tacka för din medverkan. I annat fall vill vi vänligen påminna dig om att svara så snart som möjligt och därefter återsända det portofria svarskuvertet.

Som vi påpekade i första brevet kommer ditt svar att behandlas helt anonymt och den enskildes svar kommer inte att kunna spåras.

Har ditt frågeformulär eller svarskuvert kommit bort, skickar vi nya med nästa påminnelse om ungefär en vecka.

Om du önskar ta del av resultatet vänligen skicka ett e-postmeddelande innehållande namn och adress. Om du inte har möjlighet att skicka ett e-postmeddelande går det även bra att ringa till oss.

Vi kan inte nog poängtera hur viktig just din medverkan är för studiens resultat är! Har du frågor så tveka inte att höra av dig! Trots att vi tar en del av din tid, hoppas vi att du vill hjälpa oss att öka kunskapen om svenska och danska mjölkbönders rådande situation.

Stort tack på förhand!

Claes Krokeus
Telefon: +46 (0)70 673 46 99
E-post: a05clkr1@stud.slu.se

Dan M Sandberg
Telefon: +46 (0)70 732 77 19
E-post: a05dama1@stud.slu.se

Bilaga 5: Andra påminnelsen Sverige

Sveriges
lantbruksuniversitet

Uppsala den 7 december 2009

Bäste mjölkföretagare!

För några veckor sedan mottog du ett frågeformulär gällande skillnader mellan svenska och danska mjölkföretagare.

De flesta har nu svarat, men tyvärr saknar vi fortfarande ditt svar. Om du nyligen har svarat och postat frågeformuläret ber vi att få tacka för din medverkan. I annat fall vill vi understryka din betydelse för undersökningen och vänligen påminna dig om att svara så snart som möjligt och återsända det portofria svarskuvertet. Om du av någon anledning inte har kvar frågeformuläret och svarskuvertet så finns det bifogat.

Som vi påpekade i första brevet kommer ditt svar att behandlas helt konfidentiellt och den enskildes svar kommer inte att kunna spåras.

I fall du önskar ta del av resultatet vänligen skicka ett e-postmeddelande innehållande namn och adress. Om du inte har möjlighet att skicka ett e-postmeddelande går det även bra att ringa till oss.

Om du har några funderingar kring frågorna är du varmt välkommen att höra av dig.

Stort tack för din medverkan!

Claes Krokeus
Telefon: +46 (0)70 673 46 99
E-mail: a05clkr1@stud.slu.se

Dan M Sandberg
Telefon: +46 (0)70 732 77 19
E-mail: a05dama1@stud.slu.se

Bilaga 6: Kommentarer Sverige

1c) Hur många inom företaget är delaktiga vid större beslut? _____ st
Vid fler än en; vilken relation har du till dem? (flera svar kan anges)

Annan beslutsfattare, nämligen: _____

- Landshypotek
- Måg
- Delägare
- Anställd
- Svärfar och svåger
- Kompanjon + medarbetare

5b) Vilka andra verksamhetsgrenar finns inom företaget?

Annat; ange _____

- Jordgubbsodling	- Personaluthyrning
- Potatis	- Ostproduktion
- Lammproduktion	- Handledare säkert bondförnuft
- Hyresbostäder	- Stutuppfödning
- Arbetar på en annan gård också	- Getter + mejeri
- Verkstadsentreprenad	- Avlastningshem
- Får, naturvård	- Husuthyrning
- Rep verkstad	- Farmartjänst
- EU -stöd	- Försäljning av fodertillskott
- Konsult, uthyrning hus	- Skogsentreprenad
- Lastbilsverksamhet	- Julgranar
- Ost, eget mejeri	- Bygg
- Farmartjänst	- Hästuppfödning
- Hyreshus 2st	- Fårproduktion 30 tackor ev. utökning

5c) Om inte mjölkproduktion är din huvudsakliga verksamhet.

Vilken är den huvudsakliga verksamheten? _____

- Styrelseuppdrag	- Pensionär med div. arbete
- Potatis	- entreprenadmaskiner
- Mejeri	- Växtodling
- Butikssäljare	- Nötkött
- Växtodling	- Bygg

10) Det som påverkar mig till att avveckla min mjölkproduktion är...

Annat: ange _____

- *Närmar oss pension*
- *Arrendegård, går i pension*
- *För liten gård*
- *Generationsskifte vid nyår*
- *Att tiden talar för det. Mitt arrende gäller 4 år till, sen får vi se om jag fortsätter eller ej. Det finns killar som vill ta över, men inte mina barn!*
- *Dålig lönsamhet*
- *Gå i pension*
- *Dålig lönsamhet*
- *Efterträdaren kommer att satsa på köttdjur*
- *Min man går i pension*
- *Företaget kommer att delas. Min medarbetare kommer att ta över mjölkproduktionen genom att vi styckar fastigheten. Jag kommer behålla skogen + ett bostadshus*
- *Jag har mjölkat kor i 50 år, där går gränsen*

11) Det som gör att jag vill fortsätta **eller** utveckla mjölkproduktionen är...

Annat: ange _____

- *Har en bra kobesättning*
- *Vms-mjolkning*
- *Markägaren vill att det bedrivs mjölkproduktion på gården och satsar på robotmjolkning*
- *Låg pension*

12) Det som jag upplever som ett hinder i att fortsätta **eller** utveckla min mjölkproduktion är...

Annat: ange _____

- *Stor problematik med vildsvinskador*
- *Arla motarbetar oss, mycket för höga foderpriser. Kostnaderna stiger överallt och mjölken alldeles för dåligt betald*
- *Hälsa och ålder*
- *Skulle vilja prova robot*
- *Utveckling av vildsvin*
- *Vildsvin*
- *Har en fullt modern ladugård (mjölkrobot och blandfoder system) har därför inget behov att investera*
- *Min ålder och svårt att finna efterträdare*

Egna synpunkter på frågeformuläret, enskilda frågor eller annat du finner värt att nämna

- *Just nu med lågt mjölkpris "biter vi bara ihop" och klarar oss tack vare skogen. Men vi hoppas på bättre lönsamhet. Lycka till med ert arbete.*
- *Det var många viktiga frågor att grunna på.*
- *Skulle kunna ha fler anställa, men det finns inte ekonomi till det.*
- *Den familjegemensamma målsättningen håller inte alltid ihop, kan bli stor risk vid skilsmässa tex. då rasar allt eller säljs.*
- *Idag bedrivs ekologisk produktion sedan 1 år tillbaka, en intressant sak "nytändning" för en som kört i gamla sprutdrag i många år. Ser bra ut tills dags dato.*
- *Innan jul kommer vi att starta upp vår nya ladugård med en robot. Då kommer det att finnas ca 75-80 kor. Dotter och måg ska inom en snar framtid att ta över gården. Utan dem - ingen ny ladugård.*
- *Företaget kommer att byta ägare inom det närmaste året.*
- *Exempel på dåliga frågor som inte går/kan besvaras, 1. Företagets framtida resultat kan ej besvaras 2. Lönsamhet måste relateras till insats av arbete och kapital annars blir det lätt (de orelaterade talens tyranni).*
- *Ganska bra skrivet för att vara från Ultuna!*
- *Jag har jobbat som anställd på mina föräldrars jordbruk fram till 2009, från årsskiftet sköts driften av gården av ett gemensamt driftsbolag.*
- *Vi brukar en arrendegård som sysselsätter oss båda till 100 %.*
- *Jag är kravcert. sedan 1989 och har levererat kravmjölk sedan 1993. Blev utnämnd till årets lantbruksföretag i Gävleborg län i år av länsstyrelsen.*
- *Min medarbetare är son till min sambo och har arbetat i företaget sedan lång tid tillbaka. Han är nu 25 vilket jag tycker är en lagom ålder att ta vid efter mig.*
- *Minskad byråkrati och lönsamhet är absolut det viktigaste. För att inte slå ut svensk mjölkproduktion så krävs mycket snar lönsamhetsförbättring!*
- *Pga. ryggskada avvecklas mjölkkor, dikor och kött övertar.*
- *Den enskilt viktigaste faktorn för ett bra resultat är att ha "koll" på verksamheten, gäller både i stort och smått. Alltifrån brunster, djurhälsa, maskinunderhåll, vallodling mm till ekonomisk styrning.*
- *Håller på att bygga nytt robotstall som skall tagas i bruk 7/12-09.*
- *Intressanta frågor, ursäkt förseningen. Med vänlig hälsning Jenny*
- *Har ingen egen familj. Gårdens läge intill krykan är ej lämplig för utvecklad mjölkproduktion. Pension + pensionsförsäkring, skogen, ved, hästhöförsäljning och vindkraft blir min framtida inkomst.*
- *En son var med i mjölkproduktionen i några år, men ansåg att det inte var något för framtiden. Satsade på extern maskinverksamhet inom ramen för gården som han tar över.*

Bilaga 7: Frågeformulär Danmark

Spørgeskema vedr. bedrift med mælkeproduktion

Spørgsmål om dig og din bedrift

1a) Jeg er mand kvinde

1b) Alder _____ år

1c) Hvor mange personer er med, når der tages store beslutninger på gården? _____ stk.

Hvis det er mere end én person, hvilken relation har du da med denne person? (*flere svar kan angives*)

- Mand/hustru/samlever
- Forældre
- Børn

- Søskende
 - Fodermester
 - Andre personer, skriv relation
-

2) Hvad er din længste gennemførte uddannelse?

- Folkeskole
- Håndværkeruddannet
- Gymnasiet
- Landmandsuddannelse

- Landbrugstekniker
 - Agronom
 - Anden uddannelse; Angiv venligst
-

3a) Hvor længe du været mælkeproducent?

Totalt i _____ år.

3b) Hvor mange årskøer har du? _____ stk.

3c) Hvor stort er dit samlede opdyrkede areal?

Græs og grønfoder på agerjord _____ ha eget _____ ha forpagtede areal
Græs uden for omdrift _____ ha eget _____ ha forpagtede areal
Skov _____ ha eget

4) Hvad beskriver dine bygninger og dit landbrugsudstyr bedst (*et kryds i hver kolonne*)

☐ Nye bygninger	☐ Godt arbejdsmiljø og dyrevelfærd
☐ 5-10 år gamle bygninger	☐ Enkelte mangler i arbejdsmiljø og dyrevelfærd
☐ 10- 20 år gamle bygninger	☐ Større mangler i arbejdsmiljø og dyrevelfærd
☐ Mere end 20 år gamle bygninger	☐ Bygningerne er ikke godkendte til dyreproduktion

5a) Hvor stor en andel udgør mælkeproduktionen af din gårds omsætning (inkl. kalvene, kvier og slagtekøerne osv.)?

☐ 10 %	☐ 40 %	☐ 70 %	☐ 100 %
☐ 20 %	☐ 50 %	☐ 80 %	
☐ 30 %	☐ 60 %	☐ 90 %	

5b) Hvilke produktionstyper findes på din bedrift?

☐ Planteavl (eksklusiv foder til egen dyreproduktion)	☐ Svin
☐ Skovbrug	☐ Maskinstation
☐ Kvæg, opdræt/slagtekvæg/fedekalve	☐ Turisme
☐ Fjerkræ	☐ Andet; Skriv hvilket
-

5c) Hvis mælkeproduktionen ikke er din primære produktion, hvad er det da?

6) Hvor stor er bedriftens gæld? (gæld i forhold til salgsværdien i din bedrift)

☐ 0-20 %	☐ 60-80 %
☐ 20-40 %	☐ 80-100 %
☐ 40-60 %	☐ över 100 %

7) Hvor godt passer følgende påstande på dig? (slå en ring rundt om tal)

	Passer ikke					Passer godt	
a) Det er bedriftens store styrke at vi er specialiseret eller har flere produktionsgrene	1	2	3	4	5	6	7
b) Min maskinbestand er tilpasset bedriftens behov	1	2	3	4	5	6	7
c) Det er vigtigt for min bedrift, at vi har et maskinsamarbejder	1	2	3	4	5	6	7
d) Det er vigtigt for min bedrift at anvende en maskinstation	1	2	3	4	5	6	7

Spørgsmål om din og din bedrifts fremtid

8) Hvor godt passer følgende påstande på dig? (slå en ring rundt om et tal)

	Passer ikke					Passer godt	
a) Indenfor de næste 5 år sker der en stor investering i min mælkeproduktion	1	2	3	4	5	6	7
b) Indefor de næste 5 år vil jeg ophøre med at være mælkeproducent	1	2	3	4	5	6	7

Hvis du har tænkt at ophøre som mælkeproducent indenfor de næste 5 år vær venlig at svare på spørgsmål 9 og 10 (skal kun besvares, hvis du har svaret 5-7 i spørgsmål 8b ellers gå videre til spørgsmål 11)

9) I stedet for min mælkeproduktion vil jeg sandsynligvis...

	Passer ikke					Passer godt	
a)... starte en anden virksomhed op på gården	1	2	3	4	5	6	7
b)... starte en anden virksomhed op	1	2	3	4	5	6	7
c)... blive ansat et andet sted	1	2	3	4	5	6	7
d)... gå på pension	1	2	3	4	5	6	7

10) Årsagen til at jeg ophører med at være mælkeproducent, er...

	Passer ikke					Passer godt	
a)... lovgivningen	1	2	3	4	5	6	7
b)... min gæld	1	2	3	4	5	6	7
c)... sygdom	1	2	3	4	5	6	7
d)... det kræver for store investeringer at forsætte	1	2	3	4	5	6	7
e)... problem med at finde mere landbrugsmark	1	2	3	4	5	6	7
f)... svært at få fat på kvier	1	2	3	4	5	6	7
g)... svært at få nye/større lån	1	2	3	4	5	6	7
h)... dårlige tider	1	2	3	4	5	6	7
i)... begrænsninger i gårdens beliggenhed	1	2	3	4	5	6	7
j)... mangel på person, der vil overtage mælkeproduktionen	1	2	3	4	5	6	7

Ved anden årsag. Angiv årsag: _____

Hvis du **ikke** har tænkt dig at ophøre som mælkeproducent indenfor de næste 5 år, bedes du besvare spørgsmål 11 og 12 (*Skal kun besvares, hvis du ikke har besvaret spørgsmål 9 og 10*)

11) Det, der gør, at jeg vil fortsætte og/eller udvikle min produktion er...

	Passer ikke					Passer godt	
a)...gården har naturlige forudsætninger for at drive mælkeproduktion	1	2	3	4	5	6	7
b)... der er muligheder for at opnå et bedre overskud i bedriften	1	2	3	4	5	6	7
c)... min interesse for mælkeproduktion	1	2	3	4	5	6	7
d)... de investeringer jeg har allerede gjort	1	2	3	4	5	6	7
e)... jeg har en, som gerne vil overtage min bedrift	1	2	3	4	5	6	7

Ved anden årsag. Angiv årsag; _____

12) Det, som jeg oplever som en forhindring for at fortsætte og/eller udvikle min produktion er...

	Passer ikke					Passer godt	
a)... lovgivningen	1	2	3	4	5	6	7
b)... min gæld	1	2	3	4	5	6	7
c)... sygdom	1	2	3	4	5	6	7
d)... det kræver store investeringer at forsætte	1	2	3	4	5	6	7
e)... problemer med at finde mere landbrugsmark	1	2	3	4	5	6	7
f)... svært at finde kvier	1	2	3	4	5	6	7
g)... svært at få nye lån	1	2	3	4	5	6	7
h)... faste malketider	1	2	3	4	5	6	7

Ved anden årsag. Angiv årsag; _____

Spørgsmål om bedriftens økonomi og styring

13) Hvor godt passer følgende påstande på dig?

	Passer ikke					Passer godt	
a) Jeg har en god lønsomhed i min bedrift idag	1	2	3	4	5	6	7
b) Gennem de sidste 5 år har jeg haft en god lønsomhed i mælkeproduktionen	1	2	3	4	5	6	7
	☐ har ikke så lang erfaring						
c) Under de næste 5 år kommer der at være en god lønsomhed i min produktion	1	2	3	4	5	6	7
d) Jeg tror, at jeg har en bedre lønsomhed i min bedrift end gennemsnittet for landet	1	2	3	4	5	6	7
e) Min bedrift kan klare dårlige tider i mælkeproduktionen	1	2	3	4	5	6	7
f) Jeg oplever, at virksomheder i mine omgivelser satser på mælkeproduktion	1	2	3	4	5	6	7

14) Jeg vurderer nedenstående faktorer som helt afgørende for bedriftens resultat på lang sigt...

	Passer ikke					Passer godt	
a) ... de politiske beslutninger	1	2	3	4	5	6	7
b) ... prisudviklingen på verdensmarkedet	1	2	3	4	5	6	7
c) ... at jeg har støtte fra min familie når der tages beslutninger	1	2	3	4	5	6	7
d) ... min måde at drive bedriften på	1	2	3	4	5	6	7
e) ... omgivelserne er velegnet til mælkeproduktion	1	2	3	4	5	6	7
f) ... mine egne beslutninger	1	2	3	4	5	6	7
g) ... mejeriet	1	2	3	4	5	6	7
h) ... min arbejdsindsats	1	2	3	4	5	6	7

15) På min bedrift...

	Passer ikke					Passer godt	
a)... følger vi op resultatet af en større investering og alt dokumenteres	1	2	3	4	5	6	7
b)... anvender vi i stor udstrækning momsregnskabet til at se hvordan økonomien er på bedriften	1	2	3	4	5	6	7
c)... styrer vi bedriften efter et budget som vi har sat op	1	2	3	4	5	6	7
d)... udvikler vi gården efter en plan med tydelige mål og fremtidsplaner	1	2	3	4	5	6	7
e)... anvender vi i stor udstrækning rådgivning fra sagkyndige	1	2	3	4	5	6	7
f)... har jeg tæt kontakt med mine kreditorer	1	2	3	4	5	6	7
g)... diskuteres mælkeproduktion ofte med personer, som jeg ikke er i familie med	1	2	3	4	5	6	7
h)... forsøger jeg at forbedre produktionen ved at sammenligne mig med andre producenter	1	2	3	4	5	6	7
i)... anvender vi os af ERFAGrupper og går på kurser	1	2	3	4	5	6	7

16) Har du ansat personale?

Nej Af og til Ja

16b) Ved svaret ja eller af og til;

	Passer ikke					Passer godt	
Jeg synes, at mit personale er kvalificeret til at udføre dets arbejdsopgaver	1	2	3	4	5	6	7

17) Hvor godt passer følgende påstande på dig?

	Passer ikke					Passer godt	
a) Jeg synes, det er let at finde kvalificeret personale	1	2	3	4	5	6	7
b) Jeg synes, at loven og reglerne forhindrer mig i at have ansat personale	1	2	3	4	5	6	7
c) Jeg oplever, at bedriftens økonomi gør, at jeg ikke kan have en eller flere ansatte	1	2	3	4	5	6	7
d) Jeg synes ikke, det er et problem at være chef	1	2	3	4	5	6	7
e) Jeg eller en anden i familien kan arbejde flere timer i bedriften, hvis det behøves	1	2	3	4	5	6	7

Spørgsmål om hvad det er, som driver dig

18) Det er vigtigt for mig at jeg på mit **landbrug** kan...

	Passer ikke					Passer godt	
a)... få lov at arbejde med mælkeproduktion	1	2	3	4	5	6	7
b)... få mulighed for at arbejde med min familie	1	2	3	4	5	6	7
c)... arbejde i harmoni med naturen	1	2	3	4	5	6	7
d)... have et varieret arbejde som giver mig udfordringer	1	2	3	4	5	6	7
e)... beholde gården i familien eller slægten	1	2	3	4	5	6	7
f)... udvikle en bedrift som jeg kan være stolt over	1	2	3	4	5	6	7
g)... få en person i slægten til at overtage bedriften efter mig	1	2	3	4	5	6	7
h)... forsætte med at udvikle og drive bedriften videre	1	2	3	4	5	6	7

19) I min virksomhed er det vigtigt for mig at.....

	Passer ikke					Passer godt	
a)... ikke at have for store lån	1	2	3	4	5	6	7
b)... kunne tage fri	1	2	3	4	5	6	7
c)... kunne leve på bedriftens overskud	1	2	3	4	5	6	7
d)... have et højt økonomisk overskud	1	2	3	4	5	6	7
e)... kunne udvikle bedriften	1	2	3	4	5	6	7
f)... arbejde med moderne teknik	1	2	3	4	5	6	7
g)... gøre brug af bedriftens resurser	1	2	3	4	5	6	7
h)... arbejde med det, som jeg er dygtig til	1	2	3	4	5	6	7
i)... realisere mine mål	1	2	3	4	5	6	7

Evt kommentarer til spørgeskemaet eller andet, du ønsker at nævne

Mange tak for hjælpen!

Bilaga 8: Följebrev Danmark

Sveriges
lantbruksuniversitet

Uppsala den 13 januar 2010

Kære mælkeproducent!

Vi hedder Claes Krokeus og Dan M Sandberg og studerer til økonomiagronomer på det svenske landbrugsuniversitet, SLU.

Vi er i slutningen af vores uddannelse og er lige startet på vores speciale om forskellen mellem svensk og dansk mælkeproduktion. Initiativet til undersøgelsen kommer fra Lantbrukarnas organisation (LRF Sverige), og formålet er at undersøge de bagvedliggende årsager til, at nogle mælkeproducenter vælger at udvikle produktionen, mens andre fortsætter med den produktion, de nu engang har, og nogle andre afvikler deres mælkeproduktion.

Undersøgelsen omfatter i alt 400 tilfældigt udvalgte mælkeproducenter herunder 200 i Sverige og 200 i Danmark. Dit navn og adresse er hentet fra Erhvervs- og Selskabsstyrelsen.

Alle svar er lige værdifulde uanset bedriftens størrelse og fremtidsplaner. Din deltagelse i undersøgelsen er naturligvis frivillig, men det har stor betydning for undersøgelsens kvalitet, at vi også får dit svar. Prøv at svare så korrekt som muligt på alle spørgsmål, og returnér derefter spørgeskemaet i vedlagte porto-fri svar kuvert så hurtigt som muligt, men senest den 1 februar. Spørgeskemaet tager ca 20 minutter at udfylde.

Dine oplysninger er naturligvis fortrolige, og efter bearbejdning af alle spørgeskemaer vil det ikke være muligt at tyde den enkelte mælkeproducents svar. Svarkuvertens kode er til for os. Således kan vi se hvem, der har svaret på spørgeskemaet.

Hvis du har nogle spørgsmål omkring skemaet, er du velkommen til at skrive en e-mail eller ringe.

I tilfælde af, at du ønsker at modtage info om resultaterne fra undersøgelsen kan du enten sende os en e-mail med navn og adresse eller kontakte os via telefon.

Til slut vil vi pointere, at din deltagelse i undersøgelsen er meget værdifuld for os. Vi er bevidste om, at dette kommer at tage lidt af din tid, men vi håber at du alligevel vil hjælpe os med at øge kendskabet om de danske og svenske mælkeproducenters situation.

På forhånd mange tak!

Handwritten signature of Claes Krokeus in blue ink.

Claes Krokeus
Telefon: +46 (0)70 673 46 99
E-mail: a05clkr1@stud.slu.se

Handwritten signature of Dan M Sandberg in blue ink.

Dan M Sandberg
Telefon: +46 (0)70 732 77 19
E-mail: a05dama1@stud.slu.se

Bilaga 9: Följebrev LRF Danmark

Speciale

Hvert år uddeler LRF Konsult og LRF støtte til flere studerende, som skriver speciale på bla. SLU. Dette brev drejer sig om et speciale, som Claes Krokeus og Dan M Sandberg er i gang med og som behandler forskellen mellem svensk og dansk mælkeproduktion.

Vi vil blive meget glade, hvis I vil hjælpe os med at udfylde det vedlagte spørgeskema.

Med venlig hilsen

Lars-Göran Svensson

Lantbruksansvarig

Bilaga 10: Första påminnelsen Danmark

Sveriges
lantbruksuniversitet

Uppsala den 22 januar 2010

Kære mælkeproducent!

For ca. en uge siden modtog du et spørgeskema vedr. forskellen på dansk og svensk mælkeproduktion.

Vi har endnu ikke modtaget dit svar og vil endnu engang påpege, hvor vigtigt det er for undersøgelsens resultat, at du medvirker. Din deltagelse i undersøgelsen er naturligvis frivillig, men det har stor betydning for undersøgelsens kvalitet, at vi også får dit svar.

Hvis du allerede har besvaret spørgeskemaet og returneret det, ønsker vi at takke for din deltagelse. Hvis dette ikke er tilfældet, vil vi bede dig om at besvare spørgsmålene hurtigst muligt på og derefter lægge spørgeskemaet i svarskuverten og sende den til os.

Som vi nævnte i vores første brev vil dit svar blive behandlet fortroligt således at den enkelte deltagers svar ikke kan registreres.

Er spørgeskemaet eller svarkuverten forsvundet, sender dig nye med næste brev om ca. en uge.

I tilfælde af at du ønsker at modtage info om resultaterne fra undersøgelsen, kan du enten sende os en e-mail med navn og adresse eller kontakte os via telefon.

Til slut vil vi endnu engang pointere, at din deltagelse i undersøgelsen er meget værdifuld for os. Har du spørgsmål, er du velkommen til at ringe. Spørgeskemaet vil tage lidt af din tid, men vi håber, at du alligevel vil hjælpe os med at øge kendskabet til de danske og svenske mælkeproducenters situationen.

På forhånd mange tak!

Claes Krokeus
Telefon: +46 (0)70 673 46 99
E-post: a05clkr1@stud.slu.se

Dan M Sandberg
Telefon: +46 (0)70 732 77 19
E-post: a05damal@stud.slu.se

Bilaga 11: Andra påminnelsen Danmark

Sveriges
lantbruksuniversitet

Uppsala den 1 februari 2010

Kære mælkeproducent!

For nogle uger siden modtog du et spørgeskema vedr. forskellen på dansk og svensk mælkeproduktion.

Vi har nu modtaget svar fra de fleste, men desværre savner vi stadig svarene fra dig. Hvis du allerede har besvaret spørgeskemaet samt sent den ønsker vi at takke dig for din deltagelse. Har du derimod ikke gjort dette vill vi understrege at dine svar har stor betydelse for undersøgelsen. Vi beder dig derfor om at svare så hurtigt som muligt på spørgsmålen for derefter lægge spørgeskemaet i svarkuvertet og sende den til os. Har dit spørgeskemaet eller svarkuvert forsvundet vedlægger vi nye.

Som vi nævnte i vores første brev kommer dit svar at bli behandlet fortroligt således at den enkelte deltagers svar ikke kan tydes.

I tilfælde af at du ønsker at tage del i resultaterne fra undersøgelsen kan du enten sende os en e-mail med navn og adresse eller kontakte os via telefon.

Har du nogle spørgsmål er du meget velkommen til at ringe.

Et stort tak for at din medvirken!

Claes Krokeus
Telefon: +46 (0)70 673 46 99
E-post: a05clkr1@stud.slu.se

Dan M Sandberg
Telefon: +46 (0)70 732 77 19
E-post: a05dama1@stud.slu.se

Bilaga 12: Kommentarer Danmark

1c) Hvor mange personer er med, når der tages store beslutninger på gården? _____stk.

Hvis det er mere end én person, hvilken relation har du da med denne person? (flere svar kan angives)

Andre personer, skriv relation

- *Revisor - rådgivere udenfor landbrug*
- *Partner i/s*
- *Revisoren*
- *Kreditorer, rådgivere*
- *Partner i/s*
- *Rådgiver*
- *Rådgiver*
- *Konsulenter*
- *Kompagnon, konsulenter*
- *Medhjælper 2 stk*
- *Svigerdatter*
- *Konsulenter*

5b) Hvilke produktionstyper findes på din bedrift?

Andet; Skriv hvilket _____

- *Øko rips*
- *Vindmølle*
- *Vindmølle*
- *För-kaniner*
- *Plejebørn*
- *Gårdsbutik & ismejri*

5c) Hvis mælkeproduktionen ikke er din primære produktion, hvad er det da?

- *Ammekvæg, fedekalve*
- *Planteavl*

10) Årsagen til at jeg ophører med at være mælkeproducent, er...

Ved anden årsag. Angiv årsag; _____

- *Alder. I/s: et fortsætter med min son som deltager*
- *En del af min strategi*
- *Går sammen med min son og jag laver kviehotel*

11) Det, der gør, at jeg vil fortsætte og/eller udvikle min produktion er...

Ved anden årsag. Angiv årsag; _____

- *Vi bor på en ø, ingen alternativ*
- *Mere struktureret arbejdsdag = mere tid til familien*
- *Livsstil*

12) Det, som jeg oplever som en forhindring for at fortsætte og/eller udvikle min produktion er...

Ved anden årsag. Angiv årsag; _____

- *Alder*
- *Robotmalkning*
- *Jeg er tilfrist med 100 køer*
- *Har malkrobotter*
- *Bor indenfor byskiltet*
- *Vi har AMS*

Evt kommentarer til spørgeskemaet eller andet, du ønsker at nævne

- *Har en stor vindmølle der giver et godt tilskud til landbruget, og køre en del maskinstasjon ved siden ag.*
- *Spørgsmål 12 er irrelevant for mig, jeg arbejder sammen med min søn. Vi har økologisk malkeproduktion.*
- *Besøg på landbruget kan vare en mulighed. Held och lykke.*
- *Bliver drevet som hobby, men 2011 fuld tid og udvides en mindre. Mål ca 15 koer.*
- *Danske landbrug er blevet alt for store og galdestyngede.*
- *Det er muligt at nogle af svarene er lidt misvisende, da jeg har voret syg i 3 år - har lige fået ny hofte - satset på at min søn på 23 år overtager i løbet af 5 år.*
- *Er med i et foderforsyningselskab, som driver markerne og høster ved brug af maskinstation. Selskabet ejer foderbeholdningen og vi køberfuldfoder der bliver kørt vd på foderbordet.*
- *Generationskifte far - son gennem i/s.*
- *Han er født som landmandson og kan ikke forsellen at lave nogen anderledes.*
- *Jeg driver gården økologisk og er glad for det.*
- *It's a way of life!*
- *Nogle af spørgsmålene er stillet sådan at det er svært at give et konkret svar*
- *Beklager at jeg ikke bleve fardig til 1. februar*

Bilaga 13 Medelvärden jämförelse större gårdar

Medelvärden vid sorterad indata	Medelvärde Alla		Medelvärde över 100 årskor	
	Sv	Dk	Sv	Dk
1a. Kön ¹⁾	0,91	0,97	0,78	0,98
1b. Ålder ²⁾	52,2	48,1	43,8	46,8
1c. Antal beslutsfattare ³⁾	2,24	2,25	2,83	2,48
1c.i. Man, hustru eller partner ¹⁾	0,65	0,82	0,70	0,87
1c.ii. Förälder ¹⁾	0,08	0,07	0,17	0,07
1c.iii. Barn ¹⁾	0,23	0,17	0,22	0,26
1c.iv. Syskon ¹⁾	0,14	0,02	0,17	0,04
1c.v. Driftsledare ¹⁾	0,01	0,01	0,00	0,02
1c.vi. Annan beslutsfattare ¹⁾	0,04	0,14	0,13	0,20
2.i. Folkhögskola, realskola eller grundskola ¹⁾	0,29	0,11	0,05	0,02
2.ii. Yrkersskola ¹⁾	0,07	0,00	0,09	0,00
2.iii. Gymnasium ¹⁾	0,15	0,01	0,09	0,02
2.iv. Lantbruksgymnasium ¹⁾	0,28	0,78	0,27	0,87
2.v. Lantmästarutbildning ¹⁾	0,08	0,00	0,41	0,00
2.vi. Agronomutbildning ¹⁾	0,01	0,03	0,00	0,04
2.vii. Annan universitetsutbildning ¹⁾	0,04	0,01	0,05	0,02
2.viii. Annan lantbruksutbildning ¹⁾	0,08	0,05	0,05	0,04
3a. År som mjölkproducent ²⁾	23,6	20,8	14,9	21,1
3b. Storlek mjölkbesättning ³⁾	61,3	138	167	188
3c.i. Egen åkermark ⁴⁾	46,8	96,5	115	125
3c.ii. Arrenderad åkermark ⁴⁾	49,1	28,8	129	39,9
3c.iii. Egen betesmark ⁴⁾	12,9	5,13	24,3	5,32
3c.iv. Arrenderad betesmark ⁴⁾	13,0	2,73	29,9	2,79
3c.v. Skogsmark ⁴⁾	77,7	2,33	91,8	2,22
4.i. Ålder byggnader och utrustning ⁵⁾	1,90	2,16	2,78	2,61
4.ii. Skick byggnader och utrustning ⁵⁾	3,55	3,44	3,52	3,56
5a. Omsättning ⁶⁾	7,41	8,43	7,61	8,49
5b.i. Växtodling ¹⁾	0,24	0,51	0,35	0,51
5b.ii. Skogsbruk ¹⁾	0,66	0,05	0,52	0,04
5b.iii. Köttdjur ¹⁾	0,25	0,84	0,22	0,81
5b.iv. Ägg och/ eller slaktkyckling ¹⁾	0,02	0,01	0,09	0,02
5b.v. Smågris och/eller slaktsvin ¹⁾	0,02	0,01	0,04	0,00
5b.vi. Maskinstation/ entreprenad ¹⁾	0,27	0,13	0,30	0,13
5b.vii. Turism ¹⁾	0,04	0,03	0,00	0,04
5b.viii. Annat ¹⁾	0,18	0,07	0,26	0,08
6. Skuldsättning ⁷⁾	2,27	3,35	3,40	3,71
7a. Produktionsmixens styrka ⁸⁾	4,79	4,91	5,04	5,65
7b. Anpassad maskinpark ⁸⁾	5,41	5,77	5,00	6,11
7c. Utnyttjas maskinsamarbete ⁸⁾	3,70	2,88	4,43	3,15
7d. Köps maskintjänster ⁸⁾	4,08	5,89	5,26	5,89

Medelvärden vid sorterad indata	Medelvärde Alla		Medelvärde över 100 årskor	
	Sv	Dk	Sv	Dk
8a. Utvecklingsvilja ⁸⁾	2,58	3,10	4,30	3,96
8b. Avvecklingsvilja ⁸⁾	3,29	2,54	1,17	1,83
9a. Utveckla verksamhet på gården (A) ⁸⁾	3,34	2,47		2,00
9b. Utveckla annat egenföretagande (A) ⁸⁾	2,24	1,29		2,00
9c. Förvärvsarbete (A) ⁸⁾	2,00	3,57		4,00
9d. Gå i pension (A) ⁸⁾	4,87	3,38		3,00
10a. Komplexa lagar och regler (A) ⁸⁾	3,92	4,73		3,75
10b. Risk lånat kapital (A) ⁸⁾	3,00	1,78		1,67
10c. Försämrad hälsa (A) ⁸⁾	3,92	2,60		1,67
10d. Kostnad att utveckla produktion (A) ⁸⁾	4,38	5,18		3,33
10e. Svårighet att finna ytterligare mark (A) ⁸⁾	3,57	2,80		2,00
10f. Svårighet att finna rekryteringsdjur (A) ⁸⁾	1,65	1,22		1,33
10g. Svårighet att få nya lån (A) ⁸⁾	2,02	2,70		2,00
10h. Bundna tider (A) ⁸⁾	4,98	4,00		3,75
10i. Begränsande gårdsförutsättningar (A) ⁸⁾	3,78	4,56		3,33
10j. Att det inte finns en efterträdare (A) ⁸⁾	5,52	5,23		5,25
11a. Gårdens naturliga förutsättningar (F/U) ⁸⁾	5,60	5,67	5,96	5,90
11b. Möjlighet till förbättrad lönsamhet (F/U) ⁸⁾	5,07	5,74	5,65	5,86
11c. Intresse mjölkproduktion (F/U) ⁸⁾	5,81	6,39	5,91	6,41
11d. Tidigare investeringar (F/U) ⁸⁾	5,44	5,81	6,04	6,04
11e. Att det finns en efterträdare (F/U) ⁸⁾	3,53	3,32	3,52	3,71
12a. Komplexa lagar och regler (F/U) ⁸⁾	4,05	5,12	4,57	5,06
12b. Risk lånat kapital (F/U) ⁸⁾	4,00	3,51	4,17	3,63
12c. Försämrad hälsa (F/U) ⁸⁾	3,71	2,25	3,43	2,21
12d. Kostnad att utveckla produktion (F/U) ⁸⁾	4,56	4,10	4,52	3,75
12e. Svårighet att finna ytterligare mark(F/U) ⁸⁾	4,66	3,85	4,57	3,55
12f. Svårighet att finna rekryteringsdjur(F/U) ⁸⁾	1,87	1,54	2,09	1,54
12g. Svårighet att få nya lån (F/U) ⁸⁾	2,58	3,49	3,30	3,42
12h. Bundna tider (F/U) ⁸⁾	4,03	1,96	3,23	1,94
13a. God lönsamhet idag ⁸⁾	2,42	4,11	2,26	4,11
13b. God lönsamhet senaste 5 år ⁸⁾	3,75	5,22	3,68	5,50
13c. God lönsamhet kommande 5 år ⁸⁾	3,75	4,72	4,45	5,04
13d. Lönsamhet jämfört med kollegor ⁸⁾	4,03	5,27	4,57	5,74
13e. Företagsstyrka vid dåligt mjölkpris ⁸⁾	3,74	5,22	4,09	5,31
13f. Mjölkföretag som satsar i min närhet ⁸⁾	3,22	3,89	3,30	4,09
14a. Locus, politiska beslut ⁸⁾	4,80	5,72	4,57	5,93
14b. Locus, prisutveckling ⁸⁾	5,68	6,12	5,83	6,24
14c. Locus, familjens stöd ⁸⁾	5,05	5,29	4,96	5,48
14d. Locus, förmåga att leda ⁸⁾	5,46	5,91	6,26	6,13
14e. Locus, naturliga förutsättningar ⁸⁾	4,69	5,69	4,96	5,94
14f. Locus, mina beslut ⁸⁾	5,70	6,02	5,91	6,15

Medelvärden vid sorterad indata	Medelvärde Alla		Medelvärde över 100 årskor	
	Sv	Dk	Sv	Dk
14g. Locus, mejeriet ⁸⁾	5,63	5,63	5,83	5,79
14h. Locus, min arbetsinsats ⁸⁾	5,52	6,00	4,91	5,98
15a. Uppföljning av beslut ⁸⁾	3,85	4,09	5,00	4,51
15b. Bokföring som beslutsunderlag ⁸⁾	5,29	4,04	5,96	4,06
15c. Budget styr verksamheten ⁸⁾	3,24	4,37	4,17	4,79
15d. Affärsplan styr verksamhet ⁸⁾	3,59	4,01	4,57	4,43
15e. Används rådgivning ⁸⁾	4,17	4,85	4,74	5,31
15f. Kontakt med kreditgivare ⁸⁾	3,36	5,05	4,61	5,61
15g. Diskutera mjölkproduktion ⁸⁾	4,65	5,21	5,04	5,50
15h. Benchmarking ⁸⁾	4,26	5,35	5,48	5,74
15i. Nyttjande av studiecirklar ⁸⁾	3,25	4,49	3,87	4,91
16a. användning personal ¹⁾	1,87	2,24	2,83	2,67
16b. Personalens kompetens ⁸⁾	5,34	5,77	5,33	5,84
17a. Att finna kvalificerad personal ⁸⁾	3,29	4,04	3,77	4,24
17b. Lagar och regler hindrar att anställa ⁸⁾	3,52	3,29	3,13	3,06
17c. Ekonomi hindrar att anställa ⁸⁾	5,65	3,46	5,26	2,80
17d. Lätt att leda personal ⁸⁾	4,62	4,84	4,70	4,88
17e. Möjligt att öka egen arbetsinsats ⁸⁾	3,70	4,95	2,96	5,00
18a. Drivkraft, att arbeta med mjölkproduktion ⁸⁾	4,94	5,85	5,26	5,94
18b. Att arbeta med familjen ⁸⁾	4,73	4,65	4,30	4,60
18c. Harmoni med naturen ⁸⁾	5,67	5,79	5,35	5,70
18d. Variationsrikt arbete ⁸⁾	6,05	6,34	6,17	6,41
18e. Behålla gården i släkten ⁸⁾	4,93	4,28	4,74	4,30
18f. Att skapa något ⁸⁾	5,96	6,06	6,26	6,20
18g. Närstående skall ta över ⁸⁾	4,25	3,78	4,26	4,15
18h. Utveckla ⁸⁾	5,34	5,35	6,26	6,06
19a. Ta låg risk ⁸⁾	4,96	4,99	3,87	4,67
19b. Kunna vara ledig ⁸⁾	4,47	5,59	4,61	5,93
19c. Försörja sig ⁸⁾	6,46	6,18	6,39	6,44
19d. Ekonomisk avkastning ⁸⁾	5,23	5,49	5,78	5,83
19e. Utveckla verksamheten ⁸⁾	5,34	5,40	6,35	6,07
19f. Använda modern teknik ⁸⁾	5,10	4,87	6,00	5,52
19g. Utnyttja gårdens förutsättningar ⁸⁾	6,11	5,82	6,39	6,11
19h. Arbeta med det jag är bäst på ⁸⁾	6,07	6,26	6,22	6,30
19i. Förverkliga mål ⁸⁾	5,68	6,12	6,30	6,20

¹⁾ dummyvariabel, 1 eller 0

²⁾ antal år

³⁾ antal st.

⁴⁾ antal hektar

⁵⁾ underliggande skala, 1-4

⁶⁾ underliggande skala 1-10

(A) Avveckla inom fem år

(F/U) Fortsätta eller utveckla inom fem år

⁷⁾ underliggande skala 1-6

⁸⁾ Ordinalskala, 1-7